

Ферид Мухиќ

ШТИТОТ ОД ЗЛАТО

(Дополнето издание)

Содржина

- ШТИТОТ ОД ЗЛАТО
 - ПАЈО И ПЕСОТ
- УБАВОТО ЛИЦЕ НА ИМРАН ПОЕТОТ
 - МЕЛАНХОЛИЧНИОТ ЗЕНОН
 - RHYSTER SATADON
- ЖДРЕБИЦАТА НА ЛОРДОТ МОРТОН
- ЛОШ ДЕН ЗА РЕСТЕЛИЧКИТЕ ШАРПЛАНИНЦИ
 - МАРИО ГАЛОПИРА
 - ХАНИБАЛ И ХАРУН
 - ДВА ТУНЕЛА
 - БЕРКЛИ И КУНДЕРА
 - СВЕЗДИТЕ НАД ВРАЦА
- ПОРАКА ОД СТРАШНИОТ СТАН
- КРАТКАТА ЛЕКЦИЈА ОД МЛАДИОТ ВОЛК
 - БИГОР ОД ШАР
 - FELIS CONCOLOR
- ЈАСТРЕБОТ И ДЕВОЈКАТА
 - БЕЛЕШКА ЗА АВТОРОТ

Наслов на оригиналот

Ferid Muhić ŠTIT OD ZLATA

Превод од српскохрватски: Благоја Ристески

ШТИТОТ ОД ЗЛАТО

Поаѓајќи во војна, секој Келт по еден камен оставал на куп; по враќањето, по еден камен, од истата грамада, го симнувал и го склонувал. Бројот на преостанатите, несклонети камења, бил еднаков на бројот од оние кои од војната не се вратиле! Така таа грамада непрестано, пополека, растела и станувала могила. Во секој од нас, деновите кои не се враќаат, луѓето кои занавек нè напуштија, цветовите кои нема веќе да ги набереме ниту помирисаме...сè што отиде векутума века, сè остави во нас камен, камченце, зрно чакал или грстка песок, кои повеќе не можеме да ги склониме - оти, било што некој негде да го спушти и остави, повеќе никогаш, никој друг не ќе може да го склони. Зборовите, песните, книгите, и не се друго туку камење преточено во глас или знак, што во нас ги растуриле оние кои никогаш нема да ги сретнеме. Така нам сè за секогаш ни останува и ништо не може да се изгуби. Кога си одат, цветови, птици, луѓе, штогоде и когагоде тоа да биде, сите се престоруваат предмети, звуци, камен, а предметите, звуците, каменот, своето постоење постепено го преточуваат во сјај и убавина. Во каменот се вткајуваат, кој, ние некому, негде, некогаш ќе му го оставиме кога од својата војна не ќе смогнеме да се вратиме.

.....

Непрестано, дење и ноќе, каменот е буден и на задача. Длаби. Сега, над мене, го склопува лакот од дрвната константинополска капија. Не беше непромислен Meister Eckhart кога најголемо почитување ѝ укажа на работата од каменот. И додека ја споредувам црвената византиска цигла што го запомни и сочува сончевиот сјај од пред шестотини лета, со црвениот гранит со кого се обидани облите кули, кадарен да си го спомене изгледот сончев од пред повеќе стотини милиони години, само во една работа бев подготвен да го дополнам исказот на големиот мистичар: каменот работи навистина непрестано, па дури и тогаш кога не служи!

Голениот столб од варовник на Овченец, сивиот базалт од Таула, Каменот сред Љуботенската ливада - никому не служат, но сепак, без прекин работат. Повеќе и повистинито од величествените млазеви карпи во подрачјето на Метеори!

Оти, од сите сидини и кули, во каменот сочувани, капки млеко се слутат, што како клокот во мембраната на слухот, сидарите ги вградија за на век тука да останат, заедно со опсенарски вешто преточеното сновидение на оние налеани розови дојки од онаа најмлада и најубава снаа, кога од секогаш, секој кој кога и да било нешто изградил што опстанало, морал да ја жртвува. Оти тоа е сидањето: нешто да се обсида,

затвори, загради, да се сочува и сокрие. Најдобри се оние кули во кои неимарите го засидале она што им било најмило: и пирамидите одамна би паднале во нив да не се фараоните вградени. Пирамидите се оние исти келтски камења по кои фараоните никогаш нема да се вратат.

Ама, на таквите карпи одамна им е одземена можноста да ја работат својата работа. Ние дури и каменот го научивме нам да ни служи, но без сомнение, што и да биде, постои и работа чија смисла само каменот ја знае, работа од која тој не ја подига главата ни за миг, ни на сончев припек, ни во луњичава ноќ, ни додека кокичето цвета, ни кога, сред папра, крај врби, околу него играат русалки.

А кога, откако западната капија на Константинопол остана зад мене, да се склопува над други судбини и луѓе, влегов во Музејот, наполно јасно, а сепак без намера, отидов токму таму каде што, во стаклена витрина, стоеше - штитот од Злато! Тоа што беше помеѓу, тоа се изгуби. Дали стигнав по овој или оној пат, дали некого сретнав, со некого нешто поразговарав, или само од самотијата тајната ме следеше - не знам. Само се сочувал впечатокот од прозрачна модрина и недофатно светлиот свод зад кого сè што можеше да се види беше јасно и сигурно како одломка од Евклидовиот сон.

Тој штит некогаш, велат, му бил даруван на самиот Пророк. Му го дарил еден конвертиран пустински шеик од Јемен, оној ист што изградил кула од дванаесет катови, а таванот од последната, онаа највисоката соба, го направил од провиден алабастер, тука, дење, ги гледал птиците како прелетувале и како, ноќе, се претварале во свездено треперење, оцагорен, легнат на плеќи. И никој не смеел да биде не само во истата соба, туку ни во истата кула, додека тој така заблуден на небото боравел, одвоен од светот и телото само со сводот од алабастер.

.....

Штитот од злато некогаш тежел полни шеснаесет килограми. Сега има одвај четири. И навистина телото од штитот е скоро провидно, како ружин лист во доцна есен. Сепак, на него нема ништо светло; сјајот му е јасен, а блескотот воздржано длабок, како да не зависи од количеството преостанато злато и дури, како од него и да не доаѓа. Тој е лист, но лист кој засекогаш го сочувал мирисот од латиците на персиската ружа, свенати во времето на некој дамнешен мајски самрак.

Самракот и е време кога муграта се прекрива со латици стивната белина и со благото руменило од мирисот на персиските ружи.

.....

Не, Вандалите не го истружија златото од Штитот. Како реликвија од најголема вредност тој е чуван погрижливо од животот сам. Штитот од Злато секогаш бил под стража Како жарот од огнот од кого сета иднина зависела. До него стасувале само верниците кои преземале долги и неизвесни патувања за само Штитот да го видат и со своите усни го доближат...

После долги векови непрестани бакнежи и благи допири, Штитот од злато почнал пополека да исчезнува сè додека не стасал до сегашните четири килограми. Затворен е во стаклена витрина, обезбеден со алармен систем. Сеуште може да се види, но повеќе не им е достапен на усните и на милувањата.

.....

И повторно се растури од модрините сјајот провиден. Се отвори сводот од алабастер, над жуборот заиграа сенките од младото буково лисје. На плеќи втренчено загледан во птиците и ѕвездите, шеикот сигурно не слутел оти три четвртини од неговиот Штит од Злато, од неговиот дар за Пророкот, ќе бидат сожежени во ништо, низ вековни бакнежи. Што ќе се случеше Штитот од Злато ако не беше склонет? Бакнежите и милувањата да потраеја? Додека Штитот би се топел - на три, на два, на еден килограм? На половина килограм, на стотина грама! Кога забрзано, страствено и би се туркале редови, плашејќи се дали ќе можат да стасаат макар до некоја честичка од Штитот од Злато! Како би гледале во оние последни грамови, во оние последни делови од последниот грам, тоа одвај видливо зрнце сјај, оној заслон за сеќавањето на долгите векови од Штитот и бесконечните милениуми пред него во Штитот исковани! Мигот пред последниот бакнеж, трепетот пред преминот во Ништо!

.....

Подоцна кога само сеќавањето би останало на Штитот од Злато, можеби самото место на кое со столетија почивал, би станало ново средиште за обновениот занес на аџиите!? Можеби оној блескот, кој некогаш тука беше се запрел, никогаш не би се изгубил!? Умножуван од описите на оние кои некогаш го виделе, и, уште повеќе, со страсната имагинација на оние што никогаш не го виделе, можеби, на местото на кое

боравел, за секогаш би останала да лебди некоја озареност, како стаен жар под пердувестата пепел и под вековите!?

Испружен на плеќи, втречено загледан низ својот алабастерски филтер во бескрајот, јемениот шеик, можеби и знаел што ќе биде со неговиот дар - Штитот од Злато. Можеби заправо тоа и го сакал - на Штитот да му се случи она што на човека не може, а што единствено е вредно да му се случи: да поживее не штедејќи го златото од своето месо и од своите мисли, од своите чувства и доживувања, не чувајќи ни делче од она во нас што е најдобро и за пропаста недостапно!

Ништо од насмевките да не се сокрие, од желбите, ништо од себе, да не се лиши од бакнежите и милувањата Навистина неповратно се губи само она што не е потрошено - што е поштедено; така, исушените или пресувани цветови! Тие, од севкупното билје, од своите родови, истргнати се и за секогаш изгубени. Од нив никогаш, никогаш повеќе ништо нема да никне. Нивното присуство во икебаната, или во хербариумот, само е доказ дека се засекогаш отргнати од големиот синцир на постоењето, доказ за нивното отсуство од која и да е реалност! Тие не се! За секогаш и без остаток може да се сочува само она што еднаш ќе се потроши. Така се чува, пренесува она најдоброто во нас: добрината, страста, бакнежите. Умот и знаењето. Дарбата.

(Сува, шушкава кожа, од печатите на староста опсипана, како смил жолта; во неа натрупани спори, ломни, коски. Под челниот лак, очите заматени; зад него стивнати во гробен ужас, клетките од мозокот урнисан. Салвадор Дали кој сè уште слика! Последните капки густа и слатка убавина мачно се цедат од длабините на свеста и од претчувството за блискиот, неодбеглив одмор. Темни и тешки, како капки сув мед паѓаат смокви низ октомвриската провидност.)

Оној кој на добрината, снагата, на дарбата и љубовта штедеше, кој ги сочувал оти не ги трошел, тој само ја зголемуваше својата загуба. Сè, од што свесно се лишел, придонесува за величината на таа загуба. А бидејќи нема човек кој нешто не заштедил, кој, значи нешто не си ускратил, надевајќи се дека на тој начин ќе сочува дел од себе и од своите знаења, моќ, чувства - нема тогаш некој кој нешто не изгубил. И нема таков кој нешто нема да изгуби. Секој, понекогаш, се затвора во стаклена витрина и ги вклучува алармните уреди. Но, ако не може да се избегне таквата изолација, таквото погрешно штедење, може, барем, да се скрати и прореди. Доволно е човек да се сети на Штитот од Злато па да увиди како „оставањето на страна“, „за црни дни“ од својата добрина, својата чувственост, својата даровитост и снага (онака како што се остава во банка, во грне, во килер, во чорап, под перница...) - дека тоа секогаш е најголемата грешка која човек може да ја направи. Не само што на така оставеното злато од нашето битие нема камата, туку, што е уште полошо и понепоправливо, никогаш веќе ништо од оставеното не може да се

подигне, да се земе! Повеќе не ќе може она место каде тоа е оставено никогаш да се пронајде, но и кога би можело, таму ништо не би се нашло. Тоа злато исчезнало, но без бакнежи. Во ништо. Неупотребената добрина или љубов, фрлена е во расцеп без дно. Кој не сака кога може, кога ќе сака - не ќе може.

Да се биде на бакнежи вознесен! Да се исчезнува, ископнува, слој по слој, до толку посјаен, доколку подлогата, доколку темелот на сјајот е потенок! Ако навистина, секој човек секогаш е во загуба, дали судбината на Штитот од Злато, ако човек само до крај би можел да ја проживее, би можела да означи барем некаков минимум во оној краен, единствено важен биланс. Без добивка, без заштеда, и токму затоа, цел сочуван!? И ако не е можен таков живот, не е ли самото спознание оти е можно да се замисли во некоја рака одгатката. Да не е склонет зад непробојно стакло, Штитот од Злато нам, сигурно, би ни покажал што значи - живот без губиток. Или - сочуваност без губиток; потполна сочуваност низ потполн губиток.

Да се следи како се смалува супстанцата, како се губи телото, додека времето одминува, и како расте, надоаѓа сјајот. Многу луѓе ја искусиле тајната на Штитот од Злато. Додека соковите им пресушувале и им се танчела снагата, додека се смалувале, додека сè помалку од нив преостанувало, околу нив сè поугоден и појасен, се ширел благиот сјај.

.....

Други пак уште рано исчезнувале без остаток. (Како унгарскиот крал кој ја предводел битката кај Мохач 1526, против Сулејман Величенствениот. Роден прерано - на седум месеци, коронисан прерано - на десет години - оженет прерано и прерано загинат, во златен оклоп, притиснат со лицето во калта на мохачките рамници од долги дождови натопени). Некои незозреани отишле, не стасале да стигнат да ги потрошат ни бакнежите, ни дланките, ни добрите желби од оние кои ги сакале. А солзите и така не можат да се потрошат. Човек ги има повеќе отколку причините за нив. Секој поединец би можел да го исплаче светот. Сепак, и зад нив останувал силен, снажен блесок, кој докажувал оти размената била правична: постоење, за сеќавање! Колку од своето злато однеле, толку бакнежи оставиле како мерка за нашата нежност и толку ни е нараснато чувството за она што ни го ускратиле.

Но на оние на кои им е дадено подолго да опстанат, тие можат да ја научат лекцијата на Штитот од Злато; да се препуштиш себе на оние кои нè посакуваат и љубат, значи да се оправда и сочува значењето на птиците

и јагликите, јаготките и волците, свездите и луѓето. Повеќе од тоа не може ни да се научи.

.....

Оти колку би било количеството на доживувања, екстази, трепетни радости и занесна посветеност помало, колку, заправо, луѓето би изгубиле од остварената чувственост, Штитот од Злато, веднаш, од самиот почеток да бил склонет и ставен вон досегот на усните и дланките!

Колку илјадници бакнежи, колку илјадници луѓе влегуваат во исчезнувањето на еден единствен грам злато! Која би била мерката за љубовта и страста? Да речеме, ако еден просечен бакнеж би бил доволен за бришење на еден милиграм злато, чиј тоа бакнеж би можел да стопи цел грам? (Како Елена Тројанска што со својата убавина придвижила илјада бродови, па мерка за врвна убавина, после неа, е еден „мили-Елен“ - убавина доволна за придвижување на еден брод! Кој го може тоа? И повторно: кој тоа го може, ако на бродот посадата е вљубена, или дури, само еден единствен вљубен морнар!?)

Затоа загубата единствено е вистинска кога некој човек си појде млад: тоа Штит од Злато си заминал, сеуште тежок и крупен, тоа безбројни честички си отишле кои, низ радост, низ допири со светот, би можеле да преминат во блескот. А кога некој во длабока старост ќе замине, спечен, смален, некој кој, на крајот од краиштата, колку и да живеел, штедро бил на дофат на сите усни кои жуделе да го љубат, секогаш нè обзема некаква смирена, скоро ведра, замисленост; тоа токму го видовме последниот бакнеж со кого се расточи последното што преостана од убавиот и славен Штит од Злато.

И очајот, а не само љубовта, и стисокот грчевит, а не само меката опна од усните, често успевале да стопат метал, мермер, гранит. Во концентрационите логори, во казаматите на целиот свет, секаде каде што затворениците желни за слобода можеле да ги дофатат решетките - се случило исто. Истенчени, заоблените железни шипки попотполно би биле пресечени со дланките низ кои струи свеста за слободата, отколку со каква и да е турпија. Не би останала ниту метална струготина ниту искривените, раскинати, но сочувани, и понатака вистински шипки. Едноставно во празнина би исчезнале, негирајќи ја онаа прочуена „формула за решетки на небото.

И скалите по кои илјадници луѓе непрестано проаѓаат, мора да се обноват, оти се излижуваат, истанчуваат, стануваат црвоточни иако мермерот црвоточен не може да биде. Што би се случила ако ги остават до крај? Би се урнале? Луѓето кои тука би се нашле, би испопаѓале? А кој го

пробал тоа? Кој се осудил до крај да ги остави? Можеби луѓето немаат смелост тоа да го испробаат просто затоа што слутат што навистина би се случило: Скалите би исчезнале и луѓето би се качувале без нив, горе, во височините, оправдувајќи ја онаа схоластичка визија дека човекот и е суштество кое се воздигнува, кое кон височините се стреми.

Каква глетка би било тоа и каков шок за сите кои сакаат човекот да го остават долу, притиснат, за сите кои сакаат да бидат контролори на човековото качување! Оти, додека постојат, скалите гарантираат апсолутна важност, неопходност на оној кој ги одобрил, оној кој предвидел кој, кога, колку високо, и по кои скали ќе се качува! Но, кога само едни единствени мермерни скали до крај би биле оставени, до исчезнување и анихилација, тоа би значело дека сегде наоколу има потенцијални, невидливи, исчезнати скали, по кои секој кој ќе посака може да се искачи каде сака! Целиот систем на видливото и од тука дозволеното и забранетото качување и симнување, би исчезнал и би пропаднал! Кога би биле повикани сите затворски чувари на светот да ги гледаат оние последни стисоци од дланките на осудените, стисоци од кои паежинестите нишки од некогашните дебели железни решетки, напосто ќе бидат трансупстанцинирани од битие во не-битие, од запрека во слобода! Кој уште од нив би смогнал снага некогаш некого да го затвори!? Кој би ја заборавил глетката во мигот во кој бесконечен простор се втурнува во истргнатата ќелија на осаменоста. Кој би се осудил да изгради макар и еден единствен затвор, логор, за макар и еден единствен човек!?

И ако приказната за Штитот од Злато зборува за тоа како со трошење на вредноста се воспоставува Вредноста, Решетките се приказна за тоа како Вредноста ја укинува својата спротивност дури и тогаш кога оваа е излиена во калено железо и вградена во дебелите ѕидови од моќните затвори.

.....

Камењето извршува работа, непрестано. Му дозволува на дождот бакнежи и од милувањата ветерот да го столчи до последната трошка прашина. Заминува во ништо не оставајќи зад себе, ни од себе - ништо. Значи, тоа не заминува. Тоа - исчезнува.

Во секого од нас, деновите кои не се враќаат, луѓето кои занавек не напуштија, цветовите кои нема веќе да ги набереме ниту помирисаме... сè што отиде векутума века, сè остави во нас камен, камченце, зрно чакал или гретка песок, кои повеќе не можеме да ги склониме.

Со секој подвиг склонуваме по едно видливо скалило и изградуваме по едно невидливо, кое повеќе не може да порасне ниту да се урне; со

секоје убаво доживување (овде сме заради - убавината) симнуваме по еден бескрајно тенок премаз злато од својот штит и го преточуваме во незгаслив сјај на кого златото му е непотребно; со секој чин на отпор кон оние што сакаат да не држат затворени, оттргнуваме по еден слој железо од решетките распнати преку нашето небо и го заменуваме со делче алабастер низ кого се глада како бистро летаат гулабите диви.

ПАЈО И ПЕСОТ

Каде е Пајо? Каде Пајо навистина Е?

Во лифтот. На хематолошката клиника Сирка, се обрнува Премислува Се двоуми: дојде посета, не чини да се одбие. А сепак - на ниедна посета веќе не ѝ е време.

Долниот дел шарена болничка пиџама, горе, црвено-сина спортска маица.

Пајо-Пајазит. Мал, со бел тен. Долната вилица, заради напреднатата болест, повремено оди настрана, в косо, надолу. Усните му се задебелени како да ја увидуваат непотребноста и немоќта на зборовите. На челото, провидна, тенка кожа, помазна од кожата на неродено јагне; палимпсест преку кој е впишан и послениот текст.

Очите му се сини, уморни, мошне зрели, како задоцнети јаготки што ќе блеснат сред високите августовски стракчиња Кон навнатре загледани - гаснат и се палат. Пулсираат. Куса, црна коса; како на сила да е всадена токму на таа глава од која, залудно, би сакала да побегне. Рацете - рачиња-тенки, малечки, ломни, но сепак, некако долги и приврзани. Стојат на Пајо како некое негово второ јас, како потпора и поткрепа Пајо во шеснаесеттата е влезен.

Болеста го урнисала

.....

Она таму, на извишената карпа, кон небото што се оцртува, над високиот извор кај Чам, под самите врвови на Стогово - онаа тенка вертикала над бездната, оној засек и она средиште во гротлото на бескрајот - тоа е Пајо. Под него, болскотно и луто зеленилото на младите букови крошни, оковани со по некоја темна и долга чивија на елките стројни. Во далечината сјајот од пролетните снегови прекриени со скрама

од блескотно жежено сребро. Над - модрина, на дното - Радика Помеѓу - планини и луѓе. Пајо, сред сето тоа.

Каде е Пајо? Каде Пајо навистина Е? Еве го, по тесниот пат, доаѓа Од лево му е Бабиниот срт, стоговска висост, далечна и сама; од десно му е Крчин, Велвар, зелени седла бранови од чии кикиришки се пени снег и на кои, згора, броди црниот и силен - Кораб. Во рацете му крлук, носен лесно и сигурно, како меч. А рацете долги и сигурни, веќе пораснати. Пред Пајо стадо овци, пред овците два песа. Третиот ја преоѓа угорнината над изворот и зазема извидничка позиција Го контролира стадото и пази на Пајо.

Каде е Пајо? Каде Пајо Е?

Стои пред нас, цврст и стушен. Очите му се сини, како шефилдски челик. Зборува малку. Безволно. Треба, од оние широчини со кои до пред малку нешто поверливо разговараше, да се прибереме за воопшто да не забележи. Чекорот му е лесен, цврст, сигурен. Знае каде и зошто и кога да зачекори. Такви му се и зборовите. Вистински маж, иако само што ја наполнил петнаесеттата.

.....

Две кучиња околу нас си играат. Третото, најубавото, се наоѓа на осматрачница Залудно го викам. Фрламе леб кој од торбата ни го извади Пајо - песот не приоѓа Овие две кучиња јадат - тој само набљудува За миг се втурна да врати едно јагне и повторно е горе, на своето место. Ги с'скаме овие два песа, заедно со Пајо, да се борат, за да го привлечеме третиот, „кој е најсилен во целата планина“, како Пајо што го фали. Ништо не помага Ни повикот, ни свирежот. Само горе, на осматрачницата од издадената карпа, му се вее долгата и темна грива на вратот. Пес кој знае кога, како и што сака Се гледа дека Пајо со сета сила го сака и дека ликува што песот е на висина на испитот: не се одвојува, без причина, од стадото. Го одменува својот Пајо кој долу, ете, трати дел од онаа вистинска убавина која тој и Пајо ја знаат, кога се сами; што да се прави, на Пајо му дошле гости. Пајо и тој се две јасни потпори, две снажни причини заради кои целото стадо воопшто и опстанува Стадото, пак, е фон, медиум, причина, низ која Пајо и песот се среќаваат и остваруваат. Стадото е материјалот на нивната должност и потка по која тие ја везат приказната за нивното пријателство.

.....

Пајо го завршува скудниот разговор. Треба да се префрли стадото на падините на кои сонцето уште неколку часа ќе потрае. Селим го моли - „Запеј ни Пајо“ - а нам ни вели оти нема подобар пејач на Стогово. Пајо, како да не слуша Се поздрави, рече што имаше, нема веројатно сега, како жена на врата, да довршува некакви неважни разговори. Лесноног се качува, накосо, десно, кон западната, присојна падина, од која се отвора езерото, блеска, укитот од броштичките и папрадишките куќи. Ене го Пајо, горе, во од косината ширината, гази низ лутиче и јаглика!

И одеднаш запева:

„Кога тргнав Цвето, во туѓина,
Дробни солзи Цвето, си ронеше“,

Со силен, машки глас пее Пајо, пее, а Стогово трпки го полазуваат. Токму како оној „божествен кавал“ за кој говори Платон, така сигурно, глатко, без двоумење тече неговата песна - ако Пајо не е „кавалот низ кого боговите свират“, сигурно е глас низ кого пее цела оваа планина Одсвонува таа песна излеана сета во калапите на височините и доловите и ширините од овој пејсаж, црна и тешка, што не може поцрна да биде:

„Дробни солзи Цвето, си ронеше,
И во деца Цвето, се колнеше,
Дека верна Цвето, ќе ми бидеш... “

Пајо пее како во него да се сите кои до сега, од дамнини, одеде од овие предели и своите Цвети во солзи ги оставале, да липаат во верност колнејќи се.

„Назад бргу Цвето, си се вратив
Жал ми падна Цвето за дечиња... “

Пајо пее како да е гласот сам на сите кои одовде заминувале и децата и жената ги оставале; како Пајо и да го нема - сè е само тој силен глас што одекнува помеѓу модрините и Радика Удира, се крши гласот, песната, тоа знаење кому зборови не му се потребни, се издига и заобиколува, за што подоцна да стаса до оние затворени врати и заспаните деца в комшии и до Цвета која на љубовникот црно кафе му прави и бело лице му љуби:

„Порта беше Цвето, затворена,
Деца беа Цвето, позаспани,

.....

Црно кафе Цвето, му правеше
Бело лице Цвето, му љубеше... “

Пеат, низ Пајо, сите кои кога и да е трепереле над своите оствени деца и над своите Цвети, пеат како низ својата заедничка, млада и звучна душа. Се ори, додека Пајо ја пее нивната песна.

.....

Кога Пајо запеа, оној негов вистински пес, одеднаш се втурна од осматрачницата, протатни, за миг, низ стадото кое се отвори пред него како Црвеното Море пред бегалците од фараоновиот Египет, па, стасувајќи до Пајо почна да скока околу него и, при секој скок, да го бакнува со големиот јазик. Тоа што н и лебот, ни повикот, ни предизвикот од борбата не можеа, го постигна Пајовата песна Се виде дека песот всушност живее и работи, дека го чува стадото, не затоа што е генетски или со тренинг врзан за стадото, туку затоа што само сака да го слуша Пајо додека пее! Целата смисла на неговото внимание, концентрација, очигледно беше изразена само однадвор, инструментално како грижа за стадото. Тој напосто знаеше оти Пајо пее само тогаш кога тој, неговиот пес, ќе се покаже како вистински чувар на стадото, и знаеше оти ќе направи сè само Пајо да пее. Тој веднаш би го оставил стадото ако Пајо би се симнал од планината; би чекал пред кафеана ако Пајо би станал кафеански пејач, би се воврел во некое катче од Миланската скала, би го препливал Океанот и би се сместил под сцената на њујоршкиот Метрополитен, само кога Пајо би станал првак на овие куќи!

Пеј, мој Пајо, пеј! - со секој скок, здив, со опашката и погледот му зборува песот на Пајо! Пеј, не грижи се - сè ќе сторам, ќе колам и гинам - само додека ти пееш! Орфеј по Стогово чекори; сверињата молкнаа, билките тивнаа, гората се отвори; во неа, во густата сенка од крошните, втонува по некоја заостаната овца, и таа во песната занесена, не се гласи. Над камењарот, се издига Пајовата песна преку сите Цвети кои некогаш биле неверни и меко се распнува, како од пајажината блесокот, по врвовите од морници растреперени. И суриот, голем Кораб, се запре на 'рбетот од една зелена далга, смрзнат во замавот, опсипан со неподвижна грива бела пена.

.....

Во црвено-сина маица и долниот дел шарена болничка пицама, Пајо зборува. Зборовите му се јасни и точно одбрани - како за говор од секогаш да е дарбосан и склон. „Кога повторно ќе дојдеш в планина.. “- реско отсече: „Нема јас повеќе да дојдам в планина Овде сум и секоја ноќ слушам како умираат. “ Знае, како оној Букатиев болен, оти не е по грешка симнат од седмиот кат; знае оти можеби уште еден кат преостана, пред да се симне во приземјето, во собата чии ролетни кога ќе се спуштат, ќе бидат последната глетка.

„На изворот Чам, кога ќе појдеш, веднаш ќе ти биде подобро... “

„Убаво би било... но со тоа е завршено. “

Усните оддаваат што провидниот палимпсест, распнат преку челото, узна; не може да се избрише еднаш впишаното. Знае Пајо дека е блиску оној слој од текстот, под кого, нема повеќе ништо.

„Сите овде тоа го знаат! Пред два дена еден за вчера рече: ноќеска го изнесоа!“

„Ама ајде, Пајо, тебе те знаат како момче што го донесоа на болните да им пее! Ти си здрав, Пајо! Ти си тука за да ги разонодиш и утешиш болните. “

„Пеев кога дојдов. И покрај болките. Сега болките ми поминаа - но, повеќе не пеам. Нема повеќе пеење.“

„Песот, Пајо, те чека, твојот Мурџо. За него ќе оздравиш и пееш!“

Тишина. Низ оној тенок, провиден палимпсест, повторно продре детето, болеста избледи, се притаи, повлече:

„Мурџо. За него би запеал. “

.....

Кога од него преостана уште само последното делче, пред Пајовиот Штит од Злато, во собата во која беше положен, го пуштија Пајовиот пес. Пајо му ја запеа песната за Цвета, песот го лижна со големиот црвен јазик и Штитот од Злато од Пајо Брошнички потполно се истопи. Во рацете на Пајо, само уште јагнето беше живо и заспано. Од последната преградка негова, беше се стоплило и смирило.

.....

Ако ја нема песната - тогаш, го нема ни Пајо; ако го нема ни Пајо, ја нема ни неговата песна - го нема ни песот. Без таа песна и тој пејач, песот ниту се согласува да биде, ниту може да биде оној ист, најдобар пес. Без Пајо и неговиот пес, го нема ни стадото - ни тоа не сака, а и не може да биде она исто стадо што пасеше, не за да опстане, туку затоа што се согласуваше да пасе и опстанува само за да ја слуша Пајовата песна и да биде чувано од неговиот пес.

Каде е Пајо? Каде Пајо Е? Со својот пес е: а песот е со него бидејќи неговата песна не престанува.

УБАВОТО ЛИЦЕ НА ИМРАН ПОЕТОТ

Имран, познат и сочуван во сеќавањата како „Поет со Убаво Лице“ или „Убав поет“, се родил во оној дел од светот во кој луѓето едни на други си честитаат само во три случаи: кога ќе им се роди син; кога ќе порасне убав пастув; кога ќе се појави поет. Појавата на поет таму се прима како убав и значаен настан. На селото, племето, родителите им доаѓаат од далеку и им честитаат на добрата среќа. „Поетот“, се вели при тоа честитање, „ќе ја брани вашата чест, ќе ве заштитува од навреди и зла, ќе создаде дела кои и вашите подвизи ќе ги направат бесмртни, ќе осигури слава.“

Поетот таму бил потпора на заедничкиот живот. Општел со незнајните сили и со Севишниот сам; кого би го исмеал, нему повеќе ништо не можело да му го врати почитувањето од средината; пред бој, ако решел да ги охрабри своите соплеменици, поетот значел сигурна победа за таборот кому му припаѓал; ако решел да ја посрамоти и деморализира противничката страна, таа, најчесто, се повлекувала без борба, потиштена од подлабока и пострашна стигма отколку да доживеала да биде поразена до нозе.

Кралевите посакувале поетот да им подари барем еден стих, но тоа во никој случај не смееле да го побараат - каков и да бил поводот и приликата Моќта и влијанието на овие бардови, социјалното и етичкото значење на овие шамани - оти тие поети биле и едното и другото - најдобро го илустрира еден ефект кој го произвела една песна од прочуениот Раби Ибн Макрум: релативно безначајно, неговото племе станало прочуено по благородност и храброст, после неговата песна „Сè им даваме на гладните / се бориме со високи копја / нашите луѓе се јунаци од благородно потекло.“

Каде животот зависел од остриот вид и сигурниот стисок, таму поетите имале остро забележување и цврста мисла; деновите не им поминувале во читање на препишаното и препишување на прочитаното.

За Имран се знаело дека е поет, многу пред да научи да пишува, пред воопшто да чуе и една единствена песна Неговото лице им зборувало на луѓето тоа што, понекогаш, само во најдобри стихови може да се наслути. Очите му биле како каркхија - најубаво жолто вино од прочуените лозја од Каркха. Стиховите од Абдулах Ибн Ал Му'таз како пред очи да го имале токму неговото лице.

„И оној најбогатиот е жива сиромаштија
Оти сите богатства се собрани
На неговото лице“

На кого и да мислел големиот Ал Му'таз, тој не би се засрамил да имал така озарено, убаво, така *човечко* лице какво што го красело Имран. Ако, според благата убавина и човечката топлина на лицето, би можел да се гордее нашиот предок Адам со лицето на макар еден единствен потомок - тоа би било она на Имран-Поетот со Убаво Лице.

.....

Како момче Имран веќе станал легенда. Љубовта која ја побудувал кај девојките, возбуда посилна и подлабока од онаа која жените од Спарта си ја откривале една на друга гледајќи го Алкибијад Атињанецот, додека преубав и благороден шетал низ неговиот град, опкружен од грубите и едноставни ликови на лакедемонските мажи - насекаде го опкружува па дури и самото име Имраново.

Нигде на лицето од земјата, љубовта не е изложена на потешки искушенија и со тоа - нигде не е посилна од онаму каде што се родил Имран: Поетот со Убаво Лице. Страшниот притисок од осамата и издвоеноста која ја прекрива целата таа заборавена и далечна територија, ги зближил луѓето, ги упатил мажите на жените, родителите на децата, толку интензивно што не е никакво чудо тоа што нивните соседи, од племето Бен Азра, буквално умираше од љубов. Таму секој човек е - личност, кралство, суверен; секоја куќа е престолнина, крепост, држава; наоколу, до каде што око то гледа, само провидна празнина и пустош. Нигде не може да се погледне *подалеку*, а при тоа *помалку* да се види, отколку таму. Но, токму затоа што погледот не е претрупан, затворен, со фасади, симсови, лица, со предмети кои не може да ги разграничи и кои, заради тоа, ги претопува во една заморна, анонимна слика без значења и својства - токму затоа што ретко кога може нешто да се види, погледот таму е полн. Дури и најмалиот гуштер, еден цвет, се издвоени, целовити настани, суштества се тие и соговорници на кои дарот на соговорништвото

им се подарува. Се помни трагата од газелата, се врежува ликот од каменот брусен од песочните луњи. Со години, па дури и од колено на колено, се пренесува сеќавањето на секое битие, стебло, настан. И така погледот од оној дамнешен предок, кој, загледан во далечините, забележал на хоризонтот патник, буквално сè уште е жив во неговите потомци; оние, пак, тоа што сами го виделе го вткајуваат во потката што ја затекнале. Така, непрестано, еден гледа сè што виделе останатите. Волшебниот килим на нивните врски, знаења и доживувања се ткае на тој заеднички разбој, а поетот има задача да го направи болскотен и видлив, како сведоштво што ќе трае колку огнот и ноќта.

Кога првпат го сретнав Имран, сè што Вилфред Блант го собрал како блескотно забележување во својата книга „Seven Golden Odes of Pagan Arabia“, стана наполно уверливо. Тоа лице навистина било лице од поет и дури - тоа лице било поезија. Честитките упатени кон родителите, селото и племето, што добиле поет пред тој и една песна да напише, се обистиниле; на тоа лице била целата бесмртна *касид*, заедно со јасната воведна *насиб* секција која проблеснувала низ Имрановата насмевка или поглед. Тоа лице навистина било остварување на оној прочуен сон кој го сонувал големиот соименик - Imru al-Qais (Имран), поет кој ги оставил најубавите касиди и кого го нарекуваат „Чосер на Арапската литература“ - за со тоа да му се подворот на Чосер!

.....

Но, совршената убавина не му е на овој, несовршен, свет наменета, ниту за него е прикладна Боговите затоа ги земаат преубавите коњи, преубавите синови и преубавите песни. А Имран беше поет со преубава песна на лицето.

.....

Имран на дар ми донесе кафтан сошиен од девет кожи од големи овни. Подарокот беше од неговиот татко - знаеше дека на таков дар ќе му се израдувам. Отворен, кафтанот беше како облачна мугра - толку изгледаше бескраен и просторен. Од него се ширеше утрински мирис, како после многу ноќи проведени крај отворен оган, се слушаше блеењето од јагнињата и шумолењето од првите млазеви млеко кои се молзат во наполно празните калајлисани садови.

Затворен, кафтанот сошиен од девет кожи од големи и нестрижени овни, личеше на полноќен сон, а мирисаше како припиеност до топла жена и на луња која надвор беснее и прави, човек да биде среќен што е токму тука каде што е, што под прстите му се топлите, расонети, дојки и сонуваното тело.

Никогаш не бев видел, а ни чул, дека постои таква наметка каква, од планинските овчари, ми подари Имрановиот татко. Ја облекував само во ретки и значајни моменти; кога ќе бев болен, ме лечеше низ силно и пријатно потење - преку ноќ. Кога се чувствував нерасположен - ќе ја наметнев и ме разведруваше така што после десетина минути се чувствував некако препороден, како што Дејвид Хјум пишува дека се чувствувал после долги часови разговор со пријателите и играње „табла“ (backgamon). Во миговите на задоволство или кога имав причина да се почувствувам горд, кафтанот, шиен од рацете на оние планинци кои умееа и во гуштерот да видат соговорник и да го запомнат, и уште, кафтанот донесен од нивниот Поет со Убаво Лице - се претвораше во кралска тога наспроти која хермелинскиот плашт од Луј XIV (гордост на сите кожувари и извор на завист на сите подоцнежни владетели) не изгледаше ништо подобро отколку слика од далечина наспроти отворениот простор без крај и починка.

.....

За време на еден од тие ретки и значајни ритуали, при кои го вадев кафтанот налик на облачна мугра и полноќен сон, пронајдов во густите и долги прамени голема игла и во нејзините увца долго парче јак црн конец. Внимателно ја извадив и заедно со конечот ја ставив во една преграда од мојата работна маса.

.....

По земјата се расфрлени овчји скелети, трупови од лавови. Земјата на која почиваат, иста е.

Кога, после цела година отсуство, се вратив во собата во која мојот кафтан беше заклучен, во собата во која беше преградата со големата игла и црниот конец со кои кафтанот беше шиен, а иглата останала заборавена, донесувајќи ја, можеби и како порака од него - цврстата рапавост од дланките на оној мајстор што го работел - побрзав да го отворам, извадам,

да го наметнам и повторно да го почувствувам сето она што го носеше како доживување и живот.

Од отклучениот ормар најпрво излетаа на стотина пеперуги од молци! Кафтанот под моите прсти се распадна во прав. Прамењата долга овновска волна, никогаш не потстригувана, сега во заграби отпаѓаа, како во некоја страшна тифусна треска.

Тоа што преостана, тоа што можеше да се собере, го собрав во едно големо кесе, го однесов далеку, меѓу снежните ниви, и го оставив на онаа иста земја по која лежат, растурени, скелети од овци и трупови од лавови.

Ми се пристори необично и значајно тоа што делото пропадна, а алатот со кого беше направено остана потполо неизменет. Целиот кафтан се разлеа во облак молци и напосто одлета! Во мојата преграда од сето тоа остана само големата игла со долга, вдената трага црн конец.

Имран повеќе никогаш не го видов.

Тој, со онаа преубава песна вместо лице, започнал вистински живот на возрасен човек. Беше далеку, но за него се слушаше многу и зборуваше добро. Којгоде да го сретнал и запознал, најдобрите луѓе од својот живот ги поттурнуваше за едно место поназад.

Неговите родители, неговото село, неговото племе и понатаму примаа изрази на почитување и честитања затоа што имаа поет на чие лице е впишана најубавата песна.

.....

Но совршената убавина не му е на овој несовршен свет наменета, ниту нему му е прикладна. Преубавите коњи, преубавите синови и преубавите песни, нивниот создател кон себе ги повикува.

Денес еден пријател и соплеменик на Имран, Поетот со Убаво Лице, ми рече оти Имран, пред повеќе од една година, го добил истиот повеик - на кој не може да не се одговори. На белиот автомобил (Фолкс ваген - „буба“), кој го возел еден негов пријател, му се случил силен судир. Никој сериозно не бил повреден, само Имран останал да лежи натревата. Со лицето зануркан во букет рано пролетно цвеќе. Кога го кренале изгледал напосто неповреден. Кога го превртеле, занемеле: Имран бил без лице!

Како некој да го зел само неговото лице! Сè друго било недопрено - ниту фрактури ниту гребнатинки. Сè било на своето место. Само лицето недоставувало.

Телото останало без својата *песна*.

.....

Можеби Имановото лице, претворајќи се во јато птици, кои одненадеж се кренале од тоа место, едноставно одлетало!? Така како што кафтанот од девет овновски кожи се престори во облак од пеперуги!?

Од кафтанот, сепак, преостана иглата и во неа вденат, долг, црн конец.

Што се случи со иглата и конецот со кои било кроено Убавото Лице на Иман Поетот?

Ни поминуваат дните, како игли; игли кои со животниот конец го ишвиваат мртвечкиот покров. Штепуваат неуморно, безшумно, непрестано. Сеедно која боја да ја имал животот, ќе се шие секогаш со конец со иста боја - црна!

.....

Меѓу тие луѓе сочувство се изразува само при губењето на три нешта на кои, кога ќе се стекнат, и се честита: син, добар пастув, поет. Но сепак, никој од оние кои го запознале Иман, не изразил сочувство - иако, како што е ред, дошле на „за душа“ - како што се вика заедничкото седење со семејството на починатиот.

Оти, велеле, сочувство се изразува само за она што *за секогаш* е изгубено. А песната што била впишана на убавото лице на Иман Поетот, *засекогаш* е сочувана во сите кои таа песна, макар еднаш ја виделе и разбрале. Таа *песна* како и сè за навек што се помни, опстанала и се сочувала како што се сочувал и Штитот од Злато: со растурање на својата снага, убавина и добрина, ја собирала и умножувала човечката радост.

.....

Ама повторно, дали се наплно случајни, неповрзани со Иман, стиховите од неговиот голем собрат, поетот Абу Ал-Ала Ал-Ма'арија? Дали можеле да бидат случајни кога се знае дека тој е роден токму пред 1000 години пред убавото лице на Иман Поетот да одлета престорено во јато птици?

„Се чудам како тој можеше да умре,
Како тоа тој да лежи мирно?
Тој, кој имаше толку пријатели

И на сите им дареше полн живот
Весело нишајќи ги во рамнотежа - како тасови
Од точна терезија“

Им ги оставаат ли поетите, на своите пријатели поети, иглата и
конецот со кои е опшиен нивниот покров; можеби и тој инструмент трае
подолго од своето дело, а можеби во него е содржана и тајната преку која
тоа дело и настанало?

Дали планинецот-мајстор, кој го шиел оној кафтан, случајно ја
заборавил големата игла и во неа вденат долгиот, црн конец? Во секој
случај таа игла сега е во мојата преграда Кога и да ја земам в раце, или
само да ја погледам, пред очи ми излегува убавото лице на Имран Поетот,
наполно неизменето, како и песната на него запишана.

МЕЛАНХОЛИЧНИОТ ЗЕНОН

*All other jouse to this are follu,
None so sweet as melancholy.*

Малку имам, ништо не барам; сето мое богатство во Минервината
кула е засолнато. Самотничкиот живот кој го водам - ipse mihi theatrum -
ми овозможува поубаво да ја видам залудноста од трчаницата, напорите,
омразата, судските процеси, ветувањата, неверствата, надежите и
разочарувањата на кои, како на некоја стварност и на нешто важно им се
препуштаат безбројни луѓе, заслепени и глуви, како да се изнајмени за да
го проживеат животот од некој друг, како себе, ниту да се знаат, ниту
некогаш се запознале или барем се сретнале со оние кои се. Весело на сè
му се смеам. Само облеката пополека ми гние. Бродовите ми потонуваат,
житото по полињата ми пропаѓа, добитокот по полињата ми пцовисува,
немам жена, ниту деца Пријателите не ѝ се надеваат на мојата добрина,
непријателите не се плашат од мојот гнев.

Сјајот од собраните знаења, чија бескорисност, сочувана од
предавничките сведоштва на писменоста дејствува и преку границите на
нашиот живот и време, - станува дотолку неподнослив и непожелен,
доколку некој повеќе го поседува Кој може така да посака, кому може
толку силно да ми притреба одмарајќи ја тапоста на темнината, како оној
кој е centrum puer artium, мудрец кој ја остварил големата желба да биде
omni farium doctus?

За титулата прв меланхолик со право, досега, конкурираше Демокрит.
За тоа, со голема, можеби, ненадмината ученост пишуваше во 1621-та
Robert Burton (Бартон), под псевдонимот Democritus Junior, воделото

„Melancholiae anatomen“. Книга која со право му ја посветил „ad Georgio Berkeleio“, кого точно го именувал со „Honoratissimo domine, non minus virtute sua, quam generis splendore“, но нејзиниот вистински проблем е самиот Демокрит, Абдеранецот. Овој знаменит мудрец, кој како и сите стварни меланхолици и вистински мудреци, бил „за светот ништо, а за себе сè“ (додека оние ним спротивни, заправо се обратно - „за светот сè, за себе ништо“; А СВЕТОТ (и така е само измама и сон!), опишан е од Хипократ и Лаерциј какв старче кое во добро здравје живеело 106 години, меланхоличен по природа и склон кон осаменост, посветен на науката и на својот живот, автор на бројни извонредни дела, сјаен лекар, познавач на луѓето, етичар, математичар... „Naturalia, moralia, mathematica, liberales disciplinas, artiumque omnium peritiam callebat, et scientia universalis...“ „ништо не останало за што тој не пишувал умно и поучно. Constantinus и Columella сведочат, како што наведува Otho Nicolson, библиотекар и историчар од „Christ Church“ библиотека од Оксфорд (Praefat. hist. 1573) дека Декарт толку добро ги познавал сите суштества на природата, и сите билки, што често разговарал со птиците, и на луѓето им го преведувал значењето од нивното црцорење! Ако нешто со право би можело да се напише на неговиот гроб, а да не важи за ниеден друг, тогаш на Демокритовиот споменик би можело да се исклеса: „Nihil in toto officio naturae, de quo non scripsit!“

.....

Кога влегол во доцна старост, сам себе си ги извадил очите, а сепак, „...гледаше повеќе и подобро од сите останати и ни придружници ни помагачи имаше, ниту му требаа...“ (Epistola ad Damegetus, ff.42). Кога Хипократ еден ден го посетил, го затекнал во дното на својата градина, во предградието на Абдера, во сенката до јасените, како нешто час на колено запишува, час станува и занесено шета. Сегде наоколу имало трупови од различн и животн и кои Демокрит ги сецирал за да го открие средиштето на животната тага и лудило - центарот на меланхолијата „atra bilis!“

И овој голем мудрец и познавач на сè на светот, многумина, со право, го сметале, и за презир достоин, мрднат. По него, веројатно, настанал за среќа ретко користениот, а сепак, сочуваниот израз - „абдерицизам“ - директно во смисла на умна пореметеност, штракнатост, глупавост!

Големиот меланхолик чувствувал оти тагата и лудилото се сродни, ако не и исти состојби. Сето свое огромно знаење, значи, тој ниту можел да го смета доволно за тагата да му ја отклони, ни од неговото сопствено лудило да го одбрани!

Знаејќи дека ништо не му останало непознато, и дека ништо не заборавил или прескокнал - како што опоменува Cartesius во своето „Четврто правило“ - тој сепак сакал само едно:

Да се искушува и вежба себе и така да ја оправда онаа напомена од Тукидид „дека е исто ако нешто се знае, а не се изрази, како и да не се знае“.

И ова убаво го сфатил и го применил „Demokritus Junior“, кога потполно свесен за можната ароганција во неговата смелост да го присвои Демокритовото име, сепак објаснил оти се осмелил тоа име себе да си го придодаде само затоа што „...од Демокритовата задача - да го открие центарот во кој почива нашата најтемна болест, меланхолијата, бил толку привлечен, како да е негова сопствена цел, а со тоа што самиот Демокрит таа задача ја оставил недовршена, quasi succenturiator Democriti, па се понадевал дека таа најважна работа тој лично повторно ќе ја оживее, проследи и, можеби, со ова излагање, дозаврши“ (Robert Burton: op. cit. p. 4 -Democritus to the Reader).

.....

Има ли лек за тагата и лудилото? Можеме ли да ја раскинеме својата врска со „Меланхолија“, со таа наша најлоша, а најверна љубовница, која нас нè следи низ сончевото време и темнината, издигањата и падовите, поразите и успехите - верна како секогаш зелените борови, а не превртлива како лисјето од брезите!? Тоа што другите, темпераментните, го знаат од книгите и учењето, ние го знаеме од својата меланхолија! „Ubi dolor, ibi digitus“, „Clavum clavo“ - со тагата се лечи тага, но со тагата тага и се знае - што го забележал и бесмртниот Benedictus Spinoso, кој тврдел дека афектот се сузбива само со нов, уште посилен афект!

Но „Меланхолија“ е љубовница од чија љубов Нема поснажна Љубовница чија љубов не може да се сузбие ниту со ни една друга љубов!

.....

Ако Демокрит трагал по физиолошки орган во кого меланхолијата е настанета, значи, ако пошол од претпоставката оти таа е внатре, во нас, Зенон, Елеецот, покажал дека е таа насекаде. Демокрит се надевал, како во бајката, дека „силата на цинот се крие во срцето од мечката, од кое, кога ќе го распараме, ќе скокне волк, од чие срце, повторно, ќе скокне лисица, која, од своето распарано срце ќе испушти зајак, а од неговото срце ќе

излета гулаб“, и на крајот, ете, макар во тоа последно срце на гулабот, се наоѓа последната куќа, последното боравиште на тагата и лудилото, а од таму, повеќе, им нема бегање.

Зенон утврдил тоа дека ние не сме гонители, туку заправо - гонети и, додуша нема бегање, но - за нас! Тагата нè стигнува, ние, колку и да сме брзоноги не можеме да ѝ побегнеме.

За Демокрит има лек - иако не е пронајден!

За Зенон - нема лек - дури ни тогаш кога би се пронашол!

Само што Зенона долго не го разбрале. Неговата приказна за Ахил и желката, се смета повеќе трик, или драматизација на една парадоксална опклада, која, на крајот, лесно и сигурно се добива Може ли, прашува таа *алорија*, Ахил, најбрз меѓу смртните, да ја стаса желката, најбавното меѓу суштествата кои можат да фатат пат!? Потребно е само да ѝ даде извесна предност.

И така: Ахил нека трча десет пати побрзо од желката и таа нека има сто метри предност, кога тој ќе стигне до местото на кое таа стоела, желката ќе побегне за десетти дел од патот, значи десет метри; кога тој и тоа, во брзина ќе го прејде, таа така спора, ќе биде само метар пред него и веќе ќе го чувствува потреперувањето на тлото од силните Ахилови стопала.. и еве, веќе и тој метар е поминат, таа е уште десет сантиметри пред него, и тие се проголтани, - уште еден сантиметар, милиметар, десетти дел од милиметарот, стотти, илјадити... Нема крај!

Силни се Ахиловите стапала, но сепак - АХИЛОВИ! Има на нив една точка, петица низ која во него влегува поразот и *смртноста!*

Опкладата која изгледала однапред добиена - изгубена е. Во стварноста, додуша, и многу побавен тркач од Ахил за миг ќе стигне и престигне желка која би имала и двесте метри предност - меѓутоа, не може да се *разбере* како тој тоа ќе го изведе - како е можно тоа да се изведе!?

Одговорот пак е познат: логички парадокс, со онтолошка и во помала мерка, со епистемолошка поука Според тоа Зенон, се вели, сакал да покаже дека нашите сетила, а исто така и празниот простор, како услов за движење, се само привиди, лаги: сетилата говорат дека Ахил ќе ја престигне желката, или дека ние ја имаме престигнато со стотици пати, но, ако разумот тоа не може да го разјасни, тогаш престасувањето и не било, ниту тоа е можно!

Зенон, меѓутоа, мислел на нешто сосема друго.

Зенон докажал една универзална вистина од меланхоличен карактер.

Потврдил дека ниеден Штит од Злато не може занавек да се сочува.

.....

Во мошне кусиот текст, објавен во збирката „Селски лекар“, 1910 година, Франц Кафка, заправо, направил еден згоден, минијатуран клуч, за отворање на тајната и одгатнување на загатката која ја криел, во својата апорија, Меланхоличниот Зенон. Тој текст, во целост, гласи:

„Мојот дедо имаше обичај да каже: Неверојатно колку животот е кус. Во моето сеќавање, тој е, сега, така малечок што одвај можам да разберам како, на пример, еден млад човек воопшто може да се осмели на коњ да тргне во соседното село, а при тоа да не помисли како еден обичен човечки живот, колку тој да бил среќен и долг, можеби не е ни оддалеку доволен за една таква прошетка.“

До кое ние, *соседно село*, сакаме?
Се може ли, и како, до него?

.....

Големиот меланхолик Кафка, ја сфатил пораката од големиот меланхолик Зенон! Може ли воопшто, сеедно каде, да се стигне!? Тоа чудно, во младоста така блиско СОСЕДНО СЕЛО, кое станува сè подалечно и поматно, колку напредува штепувањето на *онаа игла со црн конец* всушност е Зеноновата славна желка! А брзоногиот Ахил, полн срчаност, неповредлив и снажен - тоа сме ние! Не предава нас онаа фатална петица која, капејќи нè во млекото на бесмртноста, ја држела нашата мајка и, така ја оставила сува, неискапена, ранлива.

Не можеме надвор! Постојано остануваме внатре, во своето полно внатрешно битие, како што сликајќи ја Вселената нè сликаше и нас таинствениот Зенонов претходник Парменид! Како, за некој кој е нужно и засекогаш осуден да остане *внатре*, воопшто може да биде можно какво и да е вистинско патување? Зар и самиот поим „патување“ не е, во крајна линија, исто така привид и илузија, како што зборуваше и оној сјаен меланхоличен математичар - Блез Паскал!? да се решиш на патување за нешто да видиш, значи да се признае дека внатре, во себе, нема што да видиш! Дека нема ништо вредно за гледање!

Како Ахил воопшто можел да помисли оти ќе ја стигне желката, како воопшто некој можел на него да се обложи? Зарем желката не е најдолговечното суштество од сите кои се движат, и зарем на Ахил не му било судено да умре млад!? Што може неговата брзина, наспроти нејзината способност да *потрае*? Како со брзина да може да се постигне смртта!? Како со итање да може да му се избега на оној кој повеќе од столетие може да крстари низ дабовите забели!?

.....

Меланхоличниот Зенон знаел дека, ниту најбрзиот меѓу смртните, не треба да се наттрчува со најспориот, па дури ни со ниедно суштество. Оти неговата трка е трка која однапред е изгубена Смртникот не може да стигне до својата единствено вистинска цел. За време на животот кој не е ниту толку долг, за да може, и покрај сета своја брзина, да се престигне и едно така бавно суштество какво што е желката, можна е само онаа трка која се мери со должината на целиот живот.

На прастариот ротолус на кој е сочуван записот за Ахил и желката, Зенон воопшто не расправал за онтологија, логика, гносеологија....

За постоењето расправал тој, и за непостоењето. За животот кој би сакал да победи во една трка која му е важна - за трката во која би се престасала - смртта!

Какви желки, какви трки! Какви опклади! Ако не е вистина дека сме бесмртни, или, ако е вистина дека сме смртни - тогаш секоја друга вистина наполно е неважна; тогаш е неважно што од преостанатото (ако е она „преостанатото - тишина“) е вистина а што не е.

Вистинска желка - тоа е нашето тело. Наизглед совршено оклопено, наизглед вечно и непробојно; но, гледај, ене една мала, стаклена петица, со отворче кое не може да се забрави, замандали, закрепи, зачепи, кое не може да се *заборави!*

А Ахил е нашиот весел и снажен, брзоног дух. Ахил е пеперуга.

Не случајно големиот учител Лао Це сонувал, во оној парадигматичен сон, дека е токму тоа - жолта пеперуга! Како, навистина, и може да се знае, дали сме ние луѓе кои понекогаш сонуваат оти се жолти пеперуги, или само жолти пеперуги кои, повремено сонуваат дека се луѓе!?

.....

Си игра таа наша жолта пеперуга, тој наш дух. Си игра со сè и сешто. Да речеме - со зборовите: Чуанг Це (а тоа е другото име од Лао Це) и Конфучие - поврзани едно до друго: Чуанг Це Конфучие - сочинуваат опоменувачки исказ, со мала измена: „Чувај се од конфузија“! Летка пеперужето, би сакало вон решетките, од сепето, од затворот во кој е заточено: не залудно официте говореле дека зборот „тело“ („сома“) потекнува од зборот „затвор“, „решетка“, „кошара“ („Sozesthsi“).

Скоро наполно бестелесното пеперуже, со крила толку нежни и танкички што морале да бидат опсипани со оној прав - за воопшто да

знаеш дали сеуште се тука и дали ги има - кревано од чистата топлина од сонцето и тлото, сето преточено во цвет што лета, во јасност и провидност заради која изгледа дека ниту воздух нема, лесно, безброј пати, ја надлетува и прстига желката која пополека гази низ честарот, со шушкањето на дабовото лисје.

Битието, е; Не-битието, не е!
Пеперугата, е; Желката, не е!
Душата, е; Решетките, не се!

Ќе лета нашата пеперуга засекогаш, низ пролетта непрестана, ќе ја престасува онаа бавна желка која напредува низ сувото, црвено, дабово лисје.

Правта од крилјата на пеперугата ќе го надживее оклопот од желката. Тенката и лесна линија од пеперугиното тело, ќе го совлада матното студенило од жолтата желкина крв, која одвај се држи на границата на засирување. Разиграниот привид на живот и патување, веселост и безгрижност, ќе му одолее на бавното приидување на желката во чиј оклоп ја затворивме својата ранлива петица.

.....

И оклопена, и бавна, во желка престорена, Ахила неговата петица ќе го стигне. Колку повеќе ја правиме бавна, таа станува сè подолговечна, добива повеќе време потребно за да нè стигне, за да го фати својот Ахил, за да ја прстигне разиграната пеперуга; и со најбавни движења, низ бескрајно време, се преминува доволно растојание за да се стигне и најбрзиот тркач чие време е ограничено. Оној побрзиот, не може да победи; оној што лета, не може да не падне. Пеперугата ќе заврши на куп од црвено дабово лисје како шушкањето низ кое поминува желката.

Уште со раѓањето ѝ е дадена предност на нашата желка, и таа предност повеќе не може да се надомести, па макар и ние да сме брзи колку Хомеровиот Ахил.

Меланхоличниот Зенон така го надминал меланхоличниот Демокрит, увидувајќи дека меланхолијата не е орган, па, токму заради тоа, таа не може да се отстрани. Но, ако трката против желката и не може да се добие (не случајно говореле древните народи оти земјата на голема *желка* почива, а таа на друга желка, и оваа повторно на желка. И кога би сте ги прашале на што, најназад, почива онаа последната желка, тие без двоумење и одеднаш би рекле: „Желките се така наредени сосема до

долу!“) Зенон покажа дека токму од таа трка не смее да има повлекување, оти со трчањето на таа изгубена трка, се добива целиот живот!

.....

А меланхоличниот Роберт Бартон, алиас Democritus Junior, го даде следниот едноставен „лек против очајот“: „Sperate miseri; cavete foelices!“

Несреќници, надевајте се; среќници бидете на штрек!

Не бидете сами и мрзоволни. Заради постоењето на желките, пеперугите нема да забораат да летаат.

PHYSTER CATADON

„Да се живее, не се мора; да се плови - да!“

Малку се афоризмите околу кои познавачите кршат толку копја, како околу овој. Необичната, запрепастувачка сила која го краси овој *извик*, секој би сакал да си ја припише на себе, на својот народ, на својата традиција. Фактот дека луѓето од сите меридијани и сите културни традиции, низ сите векови, радо го присвојуваат ова и она, што е и што се, во некоја смисла *извонредни*, а, за со иста жестина да го одбијат лошото, е жална потврда на неоправдано високото мислење кое го одгледуваме, секој посебно - за себе. Ни се чини дека она што е особено добро и најдобро, по некој нужен природен ред, би морало да биде во некаква врска и во директно сродство со нас, дури и тогаш кога таа врска и тоа сродство не можат по никакви рационални патишта да се воспостават; а тоа што не чини, што потфрлило, тоа е одрод, изрод, отпадок, ренегат, со што, иако на сите им е јасно дека всушност тоа е наш пород, од нашите гори лист - се одрекуваме! Го подаруваме, го анатемисуваме, екскомуницираме... како ништо што е неуспешно, или што е слабо, сакато, што е смутка и грдотија, освен понекоја голема и неразбирлива неправда на природата не може да стои во врска со нас. Ако не е наше, тогаш ни е, се што негде во светот некогаш било добро - нам одземено!

Затоа секогаш се наоѓаат некои „седум градови“ кои се караат околу тоа во кој од нив се родил овој или оној голем човек, иако народите, во целина, можеби се само заобиколен начин природата да дојде до по некој вистински човек!? И затоа, „седум градови“ и „седум народи“ крвјосуваат веќе одамна околу тоа чија смелост и чиј дух најдобро го прославува оној чуден восклик за тоа како не се мора дури ни да се живее, ама да се плови се мора!

Некои, кои со право стојат восхитени пред она што некогаш била Картагина, урната, преорана и посолена за од неа веќе никогаш ништо да не никне - Картагина која ја епитомизира судбината на многу сјајни дела и врли мажи во историјата - велат дека тоа е натпис кој стоел на северната капија од древниот град: на онаа завртена кон морето! Низ таа капија Картагинските синови оделе во подвизи и освојувања, онака како, низ источната капија од Рајот, излегле оние двајца вљубени, од кои, велат, сите сме потекнати - излегле за да ја освојат својата љубов и да се прочистат од својата баснословна среќа!

Други, пак, тврдат оти тоа го рекол адмиралот Нелсон, пред онаа битка кај Трафалгер во која го направил невозможното: ја згромил и ја победил непобедивата армада од хигалгоси од Мурсија, Естрамадура, Леон, Кастилија, Вијеха...

Овие, пак, таа блескотна мисла ја врзуваат со своите претци конквистадорите, на кои, самиот Ел Гранде Капитано Кортез, токму тоа им довикнал кога пловеле по каналите од Тенохтитлан, низ пожар и од мечевите свекот, гонејќи го царот Монтезума; или, наоѓаат дека токму истата реченица е запишана во дневникот од бесмртниот адмирал Кристифор Колумбо, еден ден пред, задушувалќи го бунтот од исцрпената и преплашена посада, да го здогледа, она, сега спорно копно, на Санта Доминго.

Секој народ, без сомнение, дури и секој поединец, ако се потруди, со право ќе увиди колку тој сјаен *motto* му одговара токму нему и на неговата хералдика, па затоа станува беспредметно тврдењето на *Виргилиуса* дека такво почитување на должноста и таква пожртвуваност, какви што се содржани во ова бесмртно гесло, го красат, со полно право, само народот кој ги родил *Хораџиуса* и *Муџиа Сцевола*.

Што пак, се однесува, на мислењето за овој ист проблем, треба да се има на ум и следново:

Капетанот од еден голем китоловец, кој, на 15 август 1969 година, на 160 километри југоисточно од Дубран ловел китови, никој не може да го разубеди дека заправо тие зборови: „Да се живее, не се мора; да се плови - да!“ - не ги препознал во претсмртната песна која ја испеал на својот ултрасонар еден исклучително голем кит-мажјак „кашалот“, попознат како „главаи уљешура“, односно PHYSETER CATADON.

По неговото тврдење, кое го документирал со искази од бројни сведоци - морнари (37, со потписи), овој капитален мажјак со денови пловел, зануркувал и изнуркувал околу нив, но не им дозволувал да му пријдат во радиус од кој ефикасно би можеле да го гаѓаат. Споменатиот ден, меѓутоа, тој ист кит, на означената позиција, зануркал точно во 11 часот и 32 минути. Се смета дека овие китови кои, инаку, се најдобрите нуркачи меѓу сите живи суштества, можат да останат под вода околу половина час, исклучително и цел час. Исто така некои експерти тврделе,

после овој настан, дека се тие во состојба да зануркаат и до, автентично вертикални, 1500 метри длабочина. Притисокот на кој, при тоа, е изложено нивното огромно тело е таков што жив организам, кадарен да живее на нормален притосок, значи, не специјализиран само за големи длабочини - напосто никако *не може да го издржи*.

Капетанот и неколку морнари чекале, после првите триесет минути, начичкани на осматрачницата и по должината од оградата на китоловецот, кога и каде ќе се појави „нивниот кит“. После еден час сите ги оставиле своите работи, дури и радио-телеграфистот, и напосто втречено гледале, со дурбини и со голо око, во морската шир, чекајќи каде, најпосле, ќе изрони тој прочуен *Physeter catadon*: Капетанот веќе понудил награда, а посадата набрзина организирила кладилница, дали китот ќе издржи полни 70 минути под морето...

Пред фасцинираната и веќе исцрпена посада, скоро до самиот брод, после полни 112 минути (!!!) од темните длабочини, на блескотот на Индискиот океан, сред вжареното попладне, китот изронил. Додека морнарите се буделе од маѓепсаноста и брзо го наместувале харпунскиот топ, капетанот бил како „замаен“ (како што запишал во својот дневник: „I was mesmerized“) и - низ ударите на брановите, силното прскање на капките, претворени, од снажниот здив на неверојатните катадонови дробови, во гејзир водена измаглина низ која пробивала ненадејно вцртаната суница - едноставно ја примил како проблесок на менталната евиденција, реченицата за која чувствувал дека директно доаѓа од големиот кит. Тврди оти таа реченица напосто јасно се обликувала во неговата свест во моментот во кој заглушувачки пукнал харпунскиот топ и дека заправо, „...остро се вцртала на звукот од китовиот ропот...“

.....

Од китовата утроба, распослана скоро по целата лизгава и крвава палуба, извадени се, помеѓу останатото, и двриби, проголтани, како што оценил бротскиот лекар, најмногу околу еден час порано. Идентифицирани се како *Scymodonis*, вид кој обитува исклучиво на морското дно, и тоа на големи длабочини. Од картите на морското дно, лесно можело да се види дека во таа зона, во пречник од 75 километри, морското дно не се издига над 3500 метри длабочина

Што го натерало тој извонреден кит, ова најслободно и најмоќно суштество на кое кога и да е, на оваа планета, му е вдахнато живот, своето последно и најславно, своето фантастично и по траење и по постигнатата длабочина, нуркање, очигледно намерно да го заврши на дофат на харпунскиот топ!?

Зошто едноставно го игнорирал тој брод, и тој убиствен топ, кога, претходниот ден, очигледно запознат со опасноста, толку лесно успевал да им побегне!?

.....

Колку бил неверојатен моментот кога снажниот, блескотен грб одеднаш изнуркал пред очите на запрепастените луѓе, донесувајќи ги со себе, нам за секогаш недостапни, тајните на длабочините! Колку ли се чувствувале немоќни, дребни, безначајни сите тие луѓе - тие битија на хоризонталата - пред овој архонт на вертикалата! Пред суштеството кое може во ист час да дознае што е тоа премин на мракот во густина потврда од железо, и пак, да се втурне во светло пладне, овде, во провидноста на дишењето!

И колку ли, до ден денешен, ги мачи чувството на вина што тој величествен штит од Злато, едноставно го уништиле! Што преку незаборавниот блескот од моментот во кој тој вистински штит од Злато им се појавил пред очи, *засекогаш* ја префрлиле глетката од неговото искршување во парчиња разбранувано и окрвавено море?

.....

Восхитени од огромната сила на циновското суштество способно да совлада илјадници тони океанска маса и атмосферски притисок, се радуваме што барем некој, и тоа наш близок роднина, може да навлезе во смртоносни простори, не прашајќи за дозвола, не двоумејќи се, и од нив, пак, да излезе, снажен и непобедлив! Среќни сме што барем тој, не молејќи за милост и не шепотејќи сезамовски лозинки, ги отвара и проаѓа немуштите капии, чувани од сила кадра да ја здроби и од светлината острицата и да не ѝ допушти низ себе!

Ни застанува здивот додека цели пасишта зелен Океан се стропоштуваат громогласно од него кој знае подобро од сеедно кое друго суштество, што е тоа ТЕМНИНА, што е ДНО, и КРАЈ?

Зарем не е можно да се избегне кобниот удар од челикот!? Зарем не можел да нурка *поплитко*, а *подалеку*? Зошто, уште првиот ден, напосто не отишол илјада милји подалеку од тој китоловец? Зарем тој, веќе кој знае колку пати, не ги препливал сите Океани и сета оваа модра топка!?

Но суштество кое може, само со својата сила, да помине низ илјадници и илјадници долги милји од овој свет, суштество кое во

вистинска и буквална смисла, не ја знае смислата на „границите“, суштество кое ниту ги знае, ниту ги има, такво суштество го укинало и самото физиолошко чувство на страв од смртта - кое е свест за границите и страв од *крајот!*

Зарем такво суштество некогаш може да се двоуми околу тоа што треба да прави? Зарем би можело да избере сеедно што друго, освен она што токму го избрал овој *Physeter catadon*: да се осиромаша за еден живот, и со тоа, да се обогати за еден подвиг! Зошто нему воопшто би му требал уште еден живот, покрај толку години живот од кои секоја вреди многу животи, низ долги години!? Да прифати живот без подвизи, да се одрече од своето најдобро нуркање, само затоа што тоа ќе биде последно, тоа навистина не можела да биде одлука на тоа суштество. Неговото гесло, капетанот на оној китоловец, навистина точно го разбрал и јасно го чул: „Да се живее, не се мора; да се нурка - да!“

Со такво начело и не можело да се создаде ни помало ни послабо суштество од *Physeter catadon*!

.....

Еднаш некој рекол дека „физичарот е форма преку која атомот станува свесен за себе!“ И дека птицата е начин на кој јајцето прави ново јајце! И дека мачката е средство со помош на кое мачкиното крзно успева да се движи и обновува!

Може да биде уште поуверливо дека писателот е форма низ која китот станува свесен за величественоста и вредносната смисла на своето ронење! Или, спротивно, дека е *Physeter catadon* облик и концентрација од можности во кои писателот се ослободува од својата уплашеност и заблуда дека нема ништо толку вредно, во име на што, би требало да се откаже од своето нуркање - пишувањето! Самото постоење на китот, па уште кога нурка и изнуркува! - е роман создаден од величествена заедница на молекули-букви, мускули- епови, замавнувања-раскази, тоа е приказна за трагедијата на талентот, раскажана со јазикот на биолошки организам без конкуренција, ода е на обдареноста и сонет за слободата внуркана во чистиот медиум на праелементот кого го има најмногу на овој свет и од кого, сè што е живот, произлегло!

Да немаат ништо важно да кажат, гласовите, како што со мерење е покажано, нема да му се слушаат подалеку од најсилната грмотевица! И вистинските писатели да раскажуваат сеедно што, записите не би им траеле илјада години, одолевајќи ѝ на минливоста и останувајќи постојано разбирливи и живи!

Решавајќи еднаш да пишува, вистинскиот писател решил и за својот живот! Како што, станувајќи кит, *Physeter catadon* решил за својот! На првиот му е да - пишува; на вториот - да нурка! Двајцата со тој чин ги определиле исходите од сите дилеми и значењата на тоа што треба да го прават! Соочени со исполнувањето на своето определување, покрај заканата од харпунот, и отстапувањето, како спас од таа закана - тие секогаш ќе изберат да продолжат со она што е услов за нивното постоење!

Харпунот, знаат тие, го донесува „она второто“ и го однесува „сето ова“; светот на погледот исчезнува како што посоленото тело од полжавот во влажната трева преминува во белузлава трага, лепливо секавање. Па сепак, без таа трага, не би имало доказ за вистинитоста на полжавот и делувањето на солта! Таа трага е она кое нам ни е ветено и ни припаѓа, од мигот од кој се согласивме на постоење.

.....

Во таа трага - ќе се мора.

Но, не ќе се мора со прелага, не со поткупување, не - лакомо! Останувајќи на својата моќ за - нуркање, лет, трк, скок, *пишување* - до крај, ние стигнуваме до она што во неа е највредно и најдобро! Одважноста да го изведеме и своето *последно нуркање* ги претвора оние преостанати секунди во *најдобри секунди*, во мигови во кои се решава целиот живот како во себе оправдана целина

Според тоа и такво пишување, се мери и одговорноста на писателот. Претпоставката дека писателот е одговорен за нешто друго и (колку само е претенциозен тој збор, и колку е неточен), повеќе од тоа, подразбира некои необични придвижувања во системот на општествените вредности. Најнапред, тврдењето дека човекот е *одговорен* пред лицето од овој свет, односно, оти е задолжен за неговата судбина, подразбира дека Господ кренал раце од светот, дали затоа што му е доста од него, или затоа што повеќе не мисли на него; токму и претпоставката дека писателот е „совеста на општеството“ и дека треба да бере гајле за целото општество, подразбира иста доза на еретичка метафизика Имено, или тоа дека општествените богови лошо ја извршуваат својата легитимна должност, или дека не се семожни, или дека веќе абдицирале па треба што побрзо да се преземе кормилото на бродот!

Затоа идејата за општествената одговорност на писателот, во даденото значење на поимот „одговорност“ е длабоко субверзивна, од стојалиште на митот за авангардата и силата на оние кои општеството некаде го водат или е, пак, фарса, мимикрија, а можеби и алиби.

А токму затоа што самите општествени силници најмогу таа идеја ја заговараат, рамо до рамо со оние кои силни не се, но кои мислат оти тоа заправо само значи дека сеуште *не се*, значи, кои сакаат силни да бидат, по сè судејќи дека е таа и фарса, и мимикрија, и алиби на земните богови и кандидатите за истата чесна титула.

Барањето писателот да стане општествено одговорен, всушност е барање над писателот да се воспостави одговорност (најчесто нечија лична под маска на општествена), а воедно, тоа е барање писателот да престане да пишува и да дозволи да му се заканат или поласкаат со ветувања и со приказни како „без него не се може“. Но, ако коњите сè уште не ги убедиле оти за нив најдобро е самите да влезат в запрега и да ги понесат јавачите на грбот, така што на тоа и понатака мораат да ги *тераат*, многумина писатели се начисто со тоа оти не треба да пишуваат, туку дека е подобро да го запишуваат тоа што ќе им биде издиктирано.

И како дресираните коњи по прериите на Америка, или азиските слонове во преостанатите прашуми на Бурма, така извесни писатели сè уште во трла и стапици ги натеруваат своите ретки, слободни, собраќа.

Китот кој на тоа би се согласил би морал да се престори во летечко рипче. Од големиот маг на спелеологијата од океанските бездни, би се претворил во суштество кое подлетнува, во тие денови, над смирената поврнина, развеселувајќи го гледачот и растерувајќи му ја досадата! За посебно долг лет би добивал геврече и „сина врвка на најдобар летач“.

Писателот ниту го слави ниту го критикува светот! Писателот создава свет.

Натеран да ја слави непроменливата слика на стварноста, да биде унапреден во дворјанин кој ќе го фали „невидливото царево руво“, вместо да го гради сè уште непостоечкиот свет, и да ги осветлува наборите на ткаенината од „видливото царево руво“, писателот има само еден избор. Како и *catadon* кој не сакал да го прекине своето најдобро нуркање во животот, заради таквата ситница каков што е животот со преостанатите полоши нуркања, и тој ќе рече:

„*Agare mavelim, quam sic amare!*“ - подобро ќе орам, отколку така да љубам.

.....

Само додека нуркаат, само додека пишуваат, ќе ја сочуваат катадоните - писателите својата најдобра особина, својата главна сила - да го забележат недогледното, да пишуваат непредвидливо, да нуркаат немерливо. Писателот е одговорен дури тогаш кога е подготвен себе да си поднесе сметка, не само со оглед на своето место во светот, туку и за себе

без оглед на светот, дури, и за себе наспроти светот! На битки тој се согласува не мислејќи на поразот, сигурен дека тие само го обликуваат и издигаат, дека му се храна, а поразите и победите, на крајот од краиштата, се само починка, или спротивен начин на одгатнување на истата животна ситуација, од единствениот животен пат.

Писателот сведочи за страшното кое го здогледал на дното притиснато од тешката маса мрак; за громорниот крик од оној кој се стропошил низ просторот на безмерните литици од черепот; за прозорецот од пукнатината на ковчегот во кого е затворено сето зло на нашиов свет, низ кој пробила танката нишка од чудовиштето кое допира, се плази и с'ска со зачудувачка сила, кон нас, трагајќи по пукнатината во опната, во која, вчудоневидена, трепери нашата опседната душа.

Не може да се излаже *писателом!* Неговото знаење е во него, неговите мери, постојано со него. Тој самиот знае дека е секогаш помеѓу *апогејот* и *надирот*, дека е целиот тука, во тоа растојание означено со блескотна ѕвезда над нашето теме, кон која се втурнуваме, и со темната, тивка точка токму под нашите стопала на метар длабочина, која подмолно и непрестано нè призива...

Внатре во тие жаришта се наоѓа сета негова одговорност и сите остварувања.

Physeter catadon не случајно, пред сведоци го извел најдлабокото и најдолгото нуркање за кое кога и да е човек чул. Покажувајќи ја заблудата на победата и неоснованоста на стравот од поразот, му откри на писателот, и на сите кои се подготвени да бидат *луѓе*, тоа дека приказните за победите и поразите ги измислуваат и раскажуваат и во нив веруваат само оние „*terribles simplificateurs*“.

На сите, од ударот на некаков харпун, пред очите ќе им се гасне светот, стивнат и нестварен, како преку него да е префрлена онаа иста мека копрена исткаена од издив и морска измаглина, што, со нежна иронија, на 25 август во 13 часот и 24 минути, е спуштена преку последното нуркање на чудесниот PHYSETER CATADON!

Капетанот на оној китоловец бил во право: сите ние само ја преведовме и на наш јазик ја запишавме песната по која се управувал оној кит кого неговите 37 морнари повеќе нема да го забораат.

„Да се живее, не се мора; да се плови - да!“

.....

Оние кои знаат дека секој ден е - судниот ден, тие знаат дека секое нуркање е најдобро тогаш кога се нурка како да е последно; и тие кои пишуваат знаат дека книгите треба да се пишуваат така како да ни е тоа

последното што ни е дадено да го напишеме, и дека сите најдобри книги токму така се напишани, и дека поинаку не може добро да се пишува, ни длабоко да се нурка, ни вистински да се живее.

ЖДРЕБИЦАТА НА ЛОРДОТ МОРТОН

Со блескави очи, со заслепувачки болскотно тело, сјајна грива, со опашка создадена на долги млазеви искри во струни, со убаво обликувана глава, со црвени ноздри и мали црни копита, младата ждребица на лордот Мортон навистина била убаво грло и типичен примерок на чиста, полнокрвна англиска раса коњи во кои сеуште се чувствуваат трагите од арапските предци.

Но, целиот сјај од нејзиното складно тело и целата *појава*, не би била доволна една ждребица да влезе во историјата; меѓутоа, оваа ждребица имала една исклучителна способност - да ја потисне *својата* појавност и преку неа, секогаш одново, да го наметне пругастиот муслин од своето сеќавање на првата љубов.

До ден денешен, генетичарите одбиваат да го коментираат необичниот капацитет од оваа ждребица да ја материјализира во потомството својата приврзаност и верност. Оние кои, меѓу нив, сакаат да останат со неприкосновен авторитет, едноставно ги фалсификуваат фактите и тврдат оти целиот случај е измислен. На тој начин само потврдуваат дека нечистата совест се материјализира така што на другиот му се припишува својот грев; таму каде што владата го обвинува народот дека мрзелува и дека е себичен, владата е мрзлива и саможива.

Случајот на оваа ждребица и филозофите ги остава неми, а поетите ја претвараат во симбол; нејзината историја, помеѓу останатото, навистина може да значи директен демант на сеопштата, претпоставена, апсолутна власт на органското над духовното (поточно, емотивното), предметното, над она што се сака, како што може директно да ја потврди силата на *желбата* за инкарнација.

Вршејќи различни експерименти, лордот Мортон дошол на идеја да ја спои убавината и брзината на англиските полнокрвници, со робусната градба, отпорноста и силата од дивите сверови. Изборот паднал на споменатата ждребица и еден силен мажјак, предвиден да биде пастув. Сè поминало во најдобар ред, освен што главниот коњушар забележал мошне силна взаемна наклоност која двете животни ја развиле во текот на заедничките состаноци. Како самиот што рекол, „никогаш ниедна ждребица не го сакала толку ниеден пастув, од кога јас работам со коњи.“ Кога било јасно оти спарувањето успеало, мажјакот - зебра, го одвеле во зоолошката градина, така што никогаш повеќе не се сретнал со мажката на

своите две ждрепчиња. Таа докажала дека сепак не го заборавила со тоа што обете ждрепчиња, колку со градбата и да биле блиски до убавиот и здрав коњ, сепак имале вкдливи пруги по телото и карактеристична, куса, темна грива, подеднакво долга и изразито широка, како перјаниците од римските легионери!

.....

Но, кобилата со верно срце, докажала оти својот сакан не само тогаш, туку никогаш повеќе не го заборавила; спарувана уште девет пати во текот на 14 години, секој пат раѓала ждребиња на кои биле видливи темни пруги, како доказ на сеќавањето, кое нивната мајка го сочувала на својата прва љубов. И гривата, без исклучок, им била покуса, погуста, поостра од гривата каква што ја имале другите ждребиња

Што сè не пробале лордот Мортон и неговиот искусен коњушар! Алфти, дорати, зекани, вранци, белци - дури и еден американски "palomino", без исклучок станувале татковци на ждребиња под чија кожа се насирале пруги, како јасна и насфатлива потврда дека нивната мајка непрестано сони за доновите додека, рано наутро, во оној необично сончев мај, каков што не бил регистриран повеќе од 50 години во Англија, се шетала низ росата на својот хиподром, а до неа и околу неа галопирал, силниот, стегнат пругаст убавец!

Кобилата, навистина, скоро „уверливо лесно“ (така, од почеток зборавал главниот коњушар) го прифаќала секој нов понуден пастув. Сепак, кога секогаш, без промашување, раѓала пород во „пругаста пицама“, тој најпосле сфатил дека така кобилата ја користи приликата да ождреби што повеќе свои докази за тоа оти не престанува да мисли на својот див, пругаст маж. Толку бил импресиониран што тврдел дека „неговата кобила“ би родила зебра и со бел зајак: „Таа сè што ќе роди го претвара во сеќавање на онаа зебра, оти не се пораѓа како другите кобили, низ утробата, туку низ своите мисли за тој див шаренко!“, повторувал колку фалбациски, толку и нежно, тимарејќи ја до бескрај „својата кобила.“

.....

Зошто оваа кобила на лордот Мортон секогаш ождребувала пругасто, зебросто ждребе!? Морам да прашам зошто (и покрај тоа што еден друг, вонредно умен и логичен лорд - лордот Расел, не без основа, смета оти

прашањето „зошто“ всушност е теолошко, преднаучно прашање и заради тоа, науката можеме да ја датираме од моментот во кој почнало да се поставува прашањето „како“), бидејќи, од една страна, нема сомнение оти самата појава *неенаучна* по својот карактер, дури дека е анти-научна повеќе од а-научна, а второ, морам да прашам *зошто*, бидејќи заправо ме интересираат *причините* од оваа необична убавица од родот *equus*!

Од некоја носталгија посилна од сè! ? Носталгија на која, едноставно, успеала да ѝ го подреди севкупниот свој репродуктивен потенцијал! Нешто, во онаа прва средба со робусниот, но така жесток и вистински прв мажјак, било така силно, нешто неа толку ја импресионираше, што таа, на одреден начин, сета се претворила во сеќавање на тој мажјак и тоа во сеќавање способно органски да се потврди и повтори! Способноста со која тоа таа го постигнала и постигнувала, наречена е телегонија, и за неа многу одгледувачи навеле бројни, но никогаш така недвосмислени и со експеримент контролирани, резултати, како оваа кобила на лордот Мортон. Слични настани споменуваат и жителите од планинското село Оштриќ, сместено во самото срце на дива прашума. Нивните свињи, еднаш спарени со див вепар, подоцна, се колнат сите - секогаш раѓаат барем по некое пругасто диво прасенце - дури и ако се продадени на некоја фарма во која апсолутно е исклучена „грешка“ со некој див вепар!

Но, ако се тоа и непроверени приказни, „нашава кобила“ таа приказна ја потврдила и тоа девет пати!

Во секого од нас, постојано е присутна можноста за хаотичен распад на големиот и чудесен склад од безбројни клетки обединети во целина која нас нè сочинува; генетичарите знаат дека организмот троши огромна енергија, постојано и непрестано, за на таа разорна можност да ѝ одоли.

Кобилата на лордот Мортон ја трошела сета своја енергија за да го сочува и одржи тој *хаос*, кој во неа го предизвикала средбата со мажјакот зебра! Таа им одолувала на сите проби, во тој нејзин хаос, да се заведе наметнат ред, таа, која непрекинато сонува за пругастиот мажјак, спарена со нормални коњи, да почне да раѓа „нормални ждребиња“.

Колку и да ја проколнувале за таа дрскост, колку и да ја обвинувале дека „подмамува во играта“, кобилата заправо открила можност против која не би требало да имаат ништо ни самите генетичари - барем во онаа мерка во која повеќе се луѓе, отколку стручњаци!

Докажала дека стварноста е подрачје во кое, суштествата што го населуваат, имаат што да кажат; потврдила дека сеќавањето може, ако е доволно силно, да истрае и преку границите на предметот на кој се однесува; дека штитот од Злато може да биде и сочуван и обновен во бакнеж, кој од него симнал тенок слој, но само како некој вид генетичка матрица, шифра *според* која, кога ќе дојде време, ќе го создаде повторно. ДНК, на крајот од краиштата, можеби и не е друго, туку трага од бакнеж

што во нас, дамна, дамна, го втиснал некој кој нас силно нè сакал и кого ние сме го сакале над сè!

Генетичкиот код, како алгоритам на запомнатата љубов!

Како опстојување пред хаосот на заборавот. Енклава на радоста, од времето оттргната и од времето сочувана.

.....

„Но, побожноста не го одлага создавањето брчки на лицата од верниците“ - забележал суптилниот Horatius; и колку долго да помнине, тишината напредува. Како рибарските мрежи од Папуанците, исплетени од вистинска пајажина, се наднесува над нашето сеќавање нечујната потка, безбројните окца од ситниот плет ги затвораат облаците и сјајот, со нежна неумоливост, пораката, која е само наша и која никој од нас не може да ја избере, скриена во рибниот меур на препалениот *сапиенс* го призива за сведок авторитетот на еден Гете - „Господо, овој живот премногу е кус за нашите души“ - и во тие зборови, кои Фаустовиот татко му ги наменил на Шекспир, трага по зрно утеха, по еден хексаедар од пчелиното саќе, полно тежок блескот од преработени цветни бои и мириси, како доказ дека широките планински ливади не заборавиле на пругите, кои, топотејќи со галопот од *онаа зебра*, ги вцртувавме во отворените ширини; и сите книги да се отфрлени во бездна и мрак, поројот, прекумерен, да се стрпошти преку гнилиот мирисод жолтитестраници, сонцето да го согори сеќавањето на буквите и на самата помисла на палимпсестот, тоа што е и понатака ќе биде; тоа што човекот и понатака ќе го *посакува*, ќе биде премногу во однос на тоа што ќе *може*, собраната сила од смеењето ќе биде секогаш над светските причини за веселост, и бројот на солзите, од само еден човек, ќе ги надминува сите факти заради кои ќе треба да се пролијат, за некои нешта секогаш ќе биде прерано, за други, кога и да се случат, ќе знаеме дека задоцниле и никогаш ништо до што нам *со сета сила ни е дојдено*, нема да се случи навреме, ниту ќе трае колку ние што сакавме; гласот кој Спиноза во секое суштество го препознал, во алгите како и во мудрецот, во снажните стебла и вилиното коњче, гласот кој посакува, кој бара, кој рида и преколнува за истрајување и тоа за истрајување како сè до што му е - препознава („*pereserverare sonatur*“) - тој глас, додека сме, никогаш нема да стивне, тој глас ќе биде последното што нам, низ грло, ќе ни ги натера гласниците да забаботат, уште еднаш... има ли, воопшто, нешта кои навреме се случуваат, и од каде, ако веќе ги нема, ја извлековме самата можност за тоа што е навреме, воопшто да мислиме!?

Постојат ли зборови, измислени, создадени само за нас, зборови кои само ние ќе ги изречеме и со кои, заради тоа, ќе означиме нешто само нам знајно, само нам и никому другому? Има ли како што нè уверува Фихте, и како што, не помалку уверливо, нè разуверува неговиот учител Кант-имаме ли воопшто некојатокму своја судбина, склопуваме ли елементи од кои ќе се оцрта и оправда токму овој живот што го водиме, следиме ли некоја своја намера и тогаш кога за неа не сме свесни, пред да дозрее, или нам некаков невидлив „Lust der Vernunft“, некоја подла лукавост на умот, ни наметнува како на оние „божествени табанолижачи“ - актери, зборови, движења, бакнежи, ни одредува што ќе правиме, кога, кому и како ќе кажеме, направиме и кога од сцената ќе појдеме таму, зад тешката брокатна завеса...?

Дали сме само обични отпремници, релеи, пренесувачи на некоја таинствена порака, само обични начини на кои некои недостапни суштества се разбираат, може ли да биде да сме само зборови во јазикот од некои богови, зборови кои тие, како и ние, ги делиме на оние кои ни се помили, на кои им веруваме, кои ги чуваме и сакаме, и зборови кои ги отфрламе, одбиваме, кои ги презираме и бришеме!? Направете да бидам збор кого секогаш ќе го сакате и почитувате, збор кој секогаш ќе ви биде драг и од кого нема да се одделувате, збор кој никогаш нема да го заборавите и отфрлите!

Како да се дофати, како да се стигне, до состојбата од онаа супстанца над супстанците, наречена quinta essentia, за која зборувал и сонувал Bombastus Teofrastus Paracelsus, во која се колнеле Henrich Cornellius Agrippa, до она pempte ousia (до она „петто тело“, pempton soma) што останала на усните од славниот питагореец Phylolay, кога го сонил последниот сон, додека наоколу во фанфари, свиреле жителите од древниот Crodilopolis, над зданието од големиот лавиринат од кого нема враќање!? Што да се поднесе на жртва, курбан во оној древен жртвен ден - седми октомври! - на оној празник кај Хелините познат под името Pīanopsij (pīanopsion - октомври; октомври, време на виното, празнувањата, грозјето, спечените, последни, смокви со неспоредлива блажина и немерлива носталгија), на оној ден посветен на самиот Аполон (!), ден во кој Тезеј ги принесол своите жртвени дарови, со молба да му биде исполнета неговата последна желба над желбите, неговото исполнување и оправдување на подвигот на кого само чекал и заради кого, на крајот од краиштата, самиот Тезеј бил тоа што е - тој кој го убил Минотаурот!?

Како да го препознаеме својот Минотаур, како да го знаеме својот седми октомври, својот Пианопсион! ?

.....

Во безмерието чуда кои, - нас, како деца, за да не подучат, ги прават животните, на полно е посебно она кон кое, понекогаш прибегнува женката на јазовецот (meles meles). Иако нивната бременост просечно трае околу три месеци, тие можат, ако оценат дека условите за породот се неповолни, периодот на гестација да го продолжат и до шест месеци, година, па дури, како што со голема веројатност се тврди (но не во лабораториски контролирани услови) и до цела година!

Со други зборови, женката од овој чудлив, намкорест род, може практично неограничено долго да го одлага моментот на раѓањето на своите млади, така што ќе го прилагодува според ситуацијата: неповолни околности - нема ниту пород; згодна ситуација, ете ги причините! Со тоа таа, исто така, може да ги одржи и токму оние млади кои ги зачнала со својот избраник, а не само да сочува некоја трага на сеќавање на него, некоја пруга или прамен влакна! Кога тоа би го можеле луѓето, тогаш оние кои силно се сакаат би можеле да се одлучат уште рано, во моментот на најголемата љубов, најврела страст, и најпосле во биолошки оптималната генетска сила, своето дете, од она време, од онаа љубов, страст и сила, на просто да го сочуваат, одлагајќи му го раѓањето, за пет или осум години! Би нашле средство со кое на просто се совладува непоткупливоста и немилосрдноста на времето. Би можеле да причекаат да ги средат условите за егзистенција, или, самите да дозреат за дете преку кое ќе ја обноват и разберат својата убавина од она време што минало, а што сега, преку детето од таа доба се враќа на полно сочувана како сјајот и топлината од сонцето што ја греало падината од лозјето преточено во старо вино.

И билките умеат да го сторат истото, и тие проникнале во тајните кои ние сме ги заборавиле и на кои, само понекогаш, матно ќе си спомнеме, наслушувајќи го говорот на ѕвездите и лисјата, како нешто кое некогаш негде сме го сонувале, како тивки и далечни песни, кои допираат од темнината на боровата шума, под месечина. Така еднаш, сред танок и свеж снег, високо во планините, наидов на една дребна, но пламено црвена и таман узреана јаготка.

На многу нешта, дела, на многу луѓе им пристапуваме, како да се млади од јазовец или поле јаготки; најмногу така се поставуваме кон себе самите. Ги одлагаме своите намери, идеи, намисленото и посакуваното, со години и години, за да ги донесеме на свет, кога „ќе дојде време“ и кога ќе настапат оние чекани „подобри времиња“! Така ја тргнуваме настрана, во дисаѓи од козја кожа, вистината која ја знаеме а не смееме да ја изречеме, љубовта заради која венееме, а не се осудуваме на неа, на веселост, на гнев, на полет, на подвиг, - постојано мерејќи ја сенката од стапот, чекајќи

да настапи Големото Пладне - ги хибернираме своите јазовчиња, ја запираме вегетацијата на својата јаготка!

Но, можеме ли воопшто да знаеме дали ќе дојдат подобри „времиња“? И ако дојдат, како да ги препознаеме - когатие денови немаат ни браќа, како Роксанда, ни мајки, како оние јагниња кои по овците-мајки, во Шар Планина, ги препознавал Милош Војновиќ и тогаш кога „во ноќ ги имало по петстотини кај дваесет илјади овци“!? Тие денови се ретки и осамени, и тешко е од нив нешто да се запомни - како од оние „бесони ноќи“, за кои незаборавниот Септимиј Север рекол дека се најдоброто што на човека воопшто може да му се случи! Како и да живеел и колкава и да му била силата, безмерни богатствата, среќата не поматена!

Сплетот од корењата на оние јаготки, умеел да ја дочека својата „бесона ноќ“; им се спротиставил на сите предизвици и ја сочувал својата сила и живот за оној миг во кој декемвриската белина ќе ја украси со она што не ѝ припаѓа, со она на што не можела да има право, а на што, на некој начин, од секогаш му се надевала и по што копнеела, слушајќи ги од летото приказните за јаготките во тревата, а воедно си го допуштил сеое она на што ниедна јаготка не смеела да смета, а до што и нему, како до авантура на целото постоење, сигурно над сè му било дојдено; да не било така, и да не било *обострано*, зарем би можело онолку неизмерна убавина да се собере во глетката на црвениот, ситен жар од шумската јаготка на зглавјето од снег!

.....

Неизбришивите пруги кои кобилата на лордот Мортон на необјаснив начин ги вцртувала во телата од чистокрвните коњи, на кои ниту има, ниту некогаш имало слични ознаки, и се јаготки в снег, јазовчиња носени со години после и сочувани за секогаш! Тие пруги се печати од кралскиот прстен на нејзината голема и незаборавна љубов, сочувани за секогаш и постојано потврдувани. Таа им одолеала на сите заповеди и истрајала во одбивањето да им се покори; затоа што одбивањето е прв облик на самостојноста, таа останала тоа што избрала да биде - мајка на ждребиња кои ќе носат трага од оној единствено вистински одбран татко - силниот и див мажјак зебра!

.....

Можеме ли да собереме храброст да бидеме она што бевме додека се избираме себе, својот лик, својот идентитет! Дали сме способни на своите постапки и на своите дела да им дадеме доволно свои одлуки по кои секогаш ќе ги препознаваме дека се тоа токму наши дела? Како да им одолееме на заповедите од времето и ситуацијата толку колку што е доволно во сè што ќе направиме да може да се насре нешто од оние пруги кои, кобилата на лордот Мортон, ги вцртала во своите потомци и како тоа да го изведеме со толку сила колку е потребна тие пруги да останат неизбришиви на фонот на нашето постоење, како она темно жарче од задоцнетата шумска јаготка на зглавјето од снег!?

ЛОШ ДЕН ЗА РЕСТЕЛИЧКИТЕ ШАРПЛАНИНЦИ

Како и повеќето денови кои лошо завршуваат, така и тој почна - добро; и како што често се случува со деновите кои со сонце ќе осамнат, самракот стаса облеан од темен и густ дожд; како и многуте битки, завршени со голем пораз и ненадоместлива загуба, и оваа почна со блескава победа и славна добивка.

.....

Тоа што се чекало повеќе од две години, беше договорено да се случи токму тој неделен ден. Познавачи, љубители, сеирции, кавгации, - дури и овчарите кои никогаш не се согласиле на такви нешта, ниту ги одобрувале, сите одвај чекаа да видат како ќе помине големиот двобој на две школи за одгледување кучиња, два пристапа кон животот, две разбирања на светот.

Тетовските кучиња, одамна познати како првокласни борци, поминаа, во последниве години, низ неколку големи предизвици - постојано победувајќи! Од кога еден Тетовчанец, вработен во Германија, реши да донесе голема, како полноќ црна дога, во наплив на сила и тренинг за борба, и да ја пушти во борба со тогашниот тетовски шампион, прочуениот Баљош, двете судрени страни само уште поостро се обликуваа; осоколени од блескавата победа на Баљош, после невидено крвавата борба полна свирепост, поклониците на тетовскиот сој почнаа да го предизвикуваат сеедно кого да најде каков сака пес, за нивните асови! Опонентите, во поразот на одважната и силна дога, потешка

полни триесет килограми и со плеќи повисоки полни дваесте сантиметри, само добија еден нов простор за барање вистински ривали

кои, на тетовските првенци ќе им се спротистават и со еднаква брзина, жестокост и мајсторство.

И така почнаа борби со неколку нови доги, со мешанци полни сила и крволочност, донесени од околината на Призрен и Гнилане... На победничките тетовски кучиња-борци, нов предизвик им дојде во лицето на педигрирани шарпланинци, со прекрасно долго крзно, крупни димензии, величествен изглед, купени од одгледувачи од нашите северни рамници. Но, наскоро и тие, и покрај тренингот на кој ги подвргнале најдобрите тетовски мајстори, на чело со Мемет Јусуф, голем познавач и илџаз, искусниот Хасан, покажаа дека, и покрај својата крв, ја немаат онаа *стшшеност*, дека не ја поседуваат онаа тврдокорна издржливост и борбена истрајност каква имаат сочувано изворните кучиња А кога, на една изложба, жестокиот карабаш на Никола Димовски, со своето мегданциско мајсторство принуди два најсилни и најкрупни примероци од педигрираните фајтери од Север, покорно да ги подвиткаат опашките, и покрај тоа што секој посебно беше повеќе од дваесет килограми потежок и дваесеттина сантиметри повисок од него, Тетовчани го изгубија интересот за таа новост: убавината и гиздавоста на тие шарпланинци донесуваше и понатака титули на шампиони по изложбите, но, за борба со вистински гладијатори, тие беа премногу меки и недораснати.

Потоа се појавија два бултериери! Мошне жестоки и истрајни борци, без страв! Нивниот помал раст, во почетокот, беше примен како хендикеп, но набрзо се покажа дека тоа е всушност предност, особено во борби со изразито високи шарпланинци. Меѓутоа, иако победија во неколку борби, дури и со претставници од групата на кучиња кои тетовчани ги викаат „прва лига“; сепак се сметаше дека со вистинските шарпланинци цема да имаат шанси, пред сè заради кусото крзно и помалата тежина. До очекуваните судири со шарпланинците не дојде, оти овие бултериери, во текот на подготовките налетале на двајца страшни мајстори-изворници. Тоа се шарпланинци кои чуваат стадо, не добиваат никаков посебен третман, не примаат зајакната исхрана, немаат систематски тренинг, ни кондидионо, ни со внимателно избирани противници - но, кои бираат кога ќе се борат. Кога ќе одберат, знаат како да се борат. До дуел со тренираните тетовски гладијатори не доаѓаше токму затоа што ваквите изворни, овчарски примероци, не се борат без причина; масата луѓе која го затвора кругот и непрестано вика, нив само ги збунува. Заради тоа прашањето за навистина најсилното куче во тетовскиот крај секогаш останувало отворено. Беадиниевите силни и скоро наполно црни пци, веројатно немаа противник, бидејќи излегуваа на крај и со волци - но аранжирана борба со шампионот не можеше да се одржи затоа што шампионот не се осмелуваше прв да нападне, а „Циго“ од Шаќир Беадини, пак, не гледаше вистинска причина за борба. Ваквите кучиња се борат во ситуации во кои се бори и нивниот див роднина и смртен непријател

волкот: за превласт околу женката во сезоната на терање, за место во хиерархијата од чопорот, за храна, и ако е директно загрозен - односно ако е загрошено бачилото, стадото, господарот, кога е збор за пците!

Мајсторите од кои се сломи одважноста на бултериерите навистина во секој поглед се исклучителни, од димензиите до убавината и надалеку прочуената сила и брзина докажани многупати во судир со мечки, волци и кучиња од други бачила. Оној примерок од Теарце, кој летата ги поминува на височините од Бистра и Чаушица, ги заривал повеќе пати забите во силните мечоци, и во грлата на опасните волци, а војувал и со сите пци од големата овчарска задруга; сепак на него нема ниту една единствена лузна и никој нема видено едно единствено животно да успеало да го дофати. Така помина и еден бултериер, кој влета едноставно во празно, во ништо, секојпат добивајќи по една жестока каснатица. На крајот, кога некој се сети и донесе женка која беше во екот на парење, па бултериерот ѝ се приближи, овој велемајстор на ескиважите и маневрите, демонстрираше застрашувачка смртна ефикасност, рамна на волчјата и надмоќна над сè што се имаше видено кај тренираните кучиња. Во неколку секунди, бултериерот беше закован на тлото и едноставно заклан!

Другиот бултериер исто така заврши во лудо оптимистичкиот предизвик кој неговиот сопственик му го упати на сјајниот „Чоња“. снажен и брз како струна, крал на љуботенските карпи и пасишта, инаку, можеби последниот примерок од оној прочуен сој со кого од дамнини, се гордееле овчарите од родот Целадинијеви - „Матранч“. Од истиот сој бил и оној легендарен шампион за кого Хасан Пирокут тврди дека, една зора, со шпедитерска кола ги однеле пците од една glutница која навалила на потполно самиот шампион! Им преостанало само да ги закопаат вон градот.

Минатата година стигна во Тетово предизвик за борба со еден „Стафорд“, а потоа, со еден сјаен примерок од новите ѕвезди на небото од кучешките борби - „питбул“! И кога и обата беа поразени, после страшно долги и жестоки борби, од двата борци од Тетово, конечно изгледаше оти е сè јасно: песот кој е шампион на тетовскиот терен, шампион е на светот!

Но, вистинските познавачи од Тетово и околните планински села, непрестано беа свесни дека таа титула не може да се присвои, дури и да се победат сите раси и сите чудовишта, сите хибриди на крволочните пасмини, сè додека не се победи една тивка, но недоближана, неоспорна легенда: легендата за рестеличките шарпланинци.

Рестеличани не чуваат кучиња специјално за борба, и покрај тоа што преку зима приредуваат борби со по некои од своите кучиња. Сите нивни пци се работни грла, нивната судбина е крај стадото; се хранат неизедначено, според сезоната - од практично изгладнување, до прејаднување - кога овците се јагнат и кога многу од нив ќе „поментат“! Веќе и по тоа се слични со волците, кои никогаш не се во ситуација да

бидат постојано и воедначено хранети. Но, тие се често слични на волците и по градбата на телото, и по основната боја, и по жестокоста и начинот на борба. Во миговите во кои рестеличките стада ќе им се приближат на стадата од тетовската област, кога и кучињата, кои како далечна извидница, кружат пред стадата, ќе се сретнат, доаѓа до куси, брзи, судири од кои рестеличките шарпланинци лесно излегувале како победници. Првата регистрирана средба на овие два соја, се случила во селото Глобочица, во кое пустошел огромен примерок донесен од Рестелица. Кога веќе било јасно дека му нема противник, една група тетовски ентузијастички го донесла својот предизвикувач. Било жално да се гледа борбата.

И неколку примероци од рестеличкиот сој, дадени на одгледувачите и овчарите од други краеве, постепено ја прошириле легендата за нивната жестокост и квалитети. Од нив потекнува и оној Карабаш кој ги посрамоти двата најголеми шарпланинци добиени со контролирано парење, оние два примероци кои на изложба ги подвиткаа опашките; истиот Карабаш толку ги преплаши ротвашерите, шнауцерите и боксерите, со кои се судри, така што тие со денови не се осмелуваа да излезат од куќичките, ниту да јадат - само ако претходно би го сретнале во прошетка!

Од тој сој е и некрунисаниот крал на шарпланиците - „Бигор“, од кој водат потекло и непобедивиот џин на Бигоровци - „Каљош“, и „Мачо“ посилен од неаполскиот мастиф, и неговите браќа - лутиот „Жарко“ со изразито крупна и убава глава, како и „Мурџо“, брз, силен, бестрашен; од него води по директна линија, и оној нескротливо борбен сој - од Саитовиот „Шапа“, полн грациозност, склад и жестокост - апсолутниот првак на целата северна страна од Шар Планина до неговата сестра - „Вици“ на Војо, и внуката - „Паша“ на Стајо со вулкански темперамент - по сè најубав и најтипичен шарпланинец, виден во последните неколку децении.

И така, најпосле, мораше да се случи овие две легенди, да се судрат и да го разрешат прашањето на својот престиж. Кој ќе победи: природниот, див, ген или контролираните резултати?; слободно, самостојно извежбаната умешност, или систематскиот, стручен тренинг?; песот-чувар и номад, или песот-стационаран во бокс и двор?; наследената жилавост, или стручната исхрана и дозираниот тренинг?; сировините, или обработката?; оној што сочувал, или оној што го зајакнал?; карактерот, или силата, лутината или истрајноста, вештината или крволочноста, планината или рамницата?

Таа недела, пристигнуваа искусни одгледувачи и познавачи на кучиња и кучешки борби, од големи далечини и од сите страни; од Зрењанин и Гевгелија, Пожега и Гостивар, Призрен и Прилеп; Скопјани и Дебарчани, старите мајстори од Пирок, сопствениците на многу шампиони

од Шипковица, овчари од Сува Гора, одличните познавачи од Теарце, љубителите од Дервен...

А причината беше - голема! Три најдобри тетовски борци, цветот на одгледувањето и тренингот чии тајни само овој крај ги познава, три сјајни шампиони - против три избрани рестелички кучиња!

За Тетово, беше тука најнапред, „Мурџо“ - висок, цврст пес, со непопустива борбеност, по потекло од планинското село Џермо, победник во многу борби, со скоро црно, густо и долго, влакно; па потоа помладиот со силни, јадри мускули, „Стари“ - тежок добри 60 килограми, победник во сите борби кои ги имал - земен како ку тре, од една голема овчарска задруга, од најдобар сој; најпосле тука беше Меметовиот „Баљуш“ - пес кој во повеќе од 130 борби не само што ниеднаш не бил поразен, дури ниту еднаш не бил турнат - силен примерок, тежок скоро 70 килограми, без прекин шампион полни три години.

Нему наспроти, требаше да му застанат: песот од Урошевац, добиен од Рестеличани како кутре, крупен, висок, со исклучително убава глава, со силна муцка, првак на целата област, од северните падини на Скопска Црна Гора; рестеличкиот пес, крупен и доведен во Врапчиште, сопственост на младиот но огнен Зеќир, како двегодишник, со среден раст, целиот од мускули, со беспрекорни агли на нозете и со ислучителна поврзаност на телото, тркалеста глава, со куса, дебела муцка и неисцрпна енергија, вистински мајстор за борба од близу, во клинч; на крајот, се очекуваше Рестеличани да го донесат својот првак, чисто работно грло, одраснато крај стадото в планина, нетрениран за борба, но непобедив кога до борба би дошло, сив убавец од Пепелковци, со волчја боја, со волчја леснотија во движењата, со волчја техника и волчјо мајсторство во задавањето на длабоки рани со едно единствено каснување - дури и неговиот начин на борба беше изразито волчји, по тоа што бараше простор за борбата да ја испланира: го оценуваше противникот од растојание на десетина метри и, во склад со проценката, го планираше начинот на борбата - од молневит удар со градите, до брзи ескиважи и каснувања „во лет“, доколку противникот беше знатно потежок и поголем, но - и во клинч молскавично се снаоѓаше. Неговиот основен квалитет беше апсолутната непопустливост во борбата, што, крај вонредната природна кондиција значеше дека може да се победи само ако се усмрти - да се натера борбата да ја предаде, напушти, да признае пораз со штракање со забите, подвиткување на опашката, зафрлање на ушите - едноставно не беше можно, дури наспроти да му стоеше и вистински тигар!

Сите три рестелички кучиња беа полесни, и тоа значително, од своите противници; сепак, димензиите и височината им беа напoлно приближни, така што сите примероци имаа меѓу 70 и 75 сантиметри височина во грбот, што ветуваше рамноправна и долга борба, без брзо предавање.

.....

Спротивно на првиот план, да се отпочне со борбите на урошевските „рестеличани“ против тетовчаните од Церм, и врапчишкиот „рестеличанин“, против тетовецот од големата овчарска задруга, па, како врв, денот да се заврши со борба на вистинскиот рестелички пес од Пепелковци, против непобедивиот Меметов шампион, се тргна по друг редослед: додека се чекаше да стигне натпреварувачот од Урошевац, (за Рестеличани се знаеше оти не можат да стигнат пред самото пладне, згора на тоа само ако планината е проодна за нивната „кампањола“) изнесени беа, на прошетка и загревање, Меметовиот шампион и Зеќировиот борец од Врапчиште. Расположени за борба пците веднаш почнаа да се тргаат и навалуваат. И покрај тоа што им ветија на гостите од Урошевац и Рестелица дека борбите нема да почнат додека тие не дојдат, тетовските домаќини навистина беа принудени да ги пуштат пците - или да ги затворат и така, можеби, да им го пресечат оној борбен тонус.

И денот така почна славно за рестеличките шарпланинци! Иако полесен цели дваесет килограми, „рестеличкиот фајтер“ од Врапчишта се покажа неверојатно цврст и снажен. Му наметнуваше борба на силниот шампион, не дозволувајќи му ни секунда оддишка - како што Џое Фрејзер во првата победа, на Мухамед Али му го диктираше ритамот и начинот на борбата; Меметовиот пес почувствува оти се намерил на противник со каков досега се немал борено! Ги удвои своите напори, ги употреби сите тајни зафати и трикови - но разиграниот и срчан мајстор од Врапчишта се покажа на сè дораснат. После десетина минути жестока борба без издив, се почувствува оти на Меметовиот пес му горат белите дробови, оти силата му ги напушта мускулите од нозете и оти сè потешко се движи. Тука се случи, под жестоките навалувања на вонредно подготвениот противник по првпат од воинствената кариера, после повеќе од 130 борби, овој голем шампион да падне. Веднаш се крена, но тоа ново искуство го запрепасти, му ги забави движењата Неколку минути подоцна, повторно се затетерави, настојувајќи да го избегне брзото каснување за предната шепа Кога, после повеќе од половина час исцрпувачка и беспоштедна борба падна по третпат, и кога, после многу напори, се прикрепи на сите четири, заедно со противникот кој не го испушташе и кому како силата непрестано да му надоаѓаше, му беше јасно оти го доживеа и својот прв пораз! Тргна да ја напушти борбата, оставајќи неуморниот и сјаен противник да му зададе уште неколку симболични, фалбациски каснувања, полни со предизвик за продолжување на борбата и така, според сите познати познавачи, призна дека е победен. Врапчиштанците скокаа од радост, се превртуваа преку глава, се смееја, го прераскажуваа и преувеличуваа овој или оној зафат,

каснување - накусо, славеа заради победата во која не смееја ниту да веруваат! Мемет, прочуен по својот фер и спортски однос, како и по големото познавање на кучињата, им честита од срце и ги пофали вонредните квалитети на нивниот пес-победник!

Сопственикот на победникот од Рестелица, едно симпатично слабникаво момче, возврати еднакво спортски, пофалувајќи ја снагата и знаењето на Меметовиот пес.

И додека во чајцилницата сите на глас ја коментираа извонредната борба, стаса одгледувачот од Урошевац, со својот „рестеличанин“ - навистина прекрасен и силен примерок на шарпланинец какви сè помалку има: оној вистински сој со интеллигентен, но неодгатлив израз, сигурен, а неразметлив, силен а одмерен.

Млад, црноок, со црни мустаќи и цврсто, ковчесто лице, сопственикот се вклопуваше во впечатокот кој го предизвикуваше неговиот пес: и тој, исто така, го претставуваше оној вид луѓе какви сè помалку има - воздржан, но можне самоуверен, не со директно заканувачки израз, но доволно јасно за да се види „дека е попометно да му се плашиш“. Целата чајцилница скокна на нозе, барајќи сопственикот од Урошевац веднаш да го пушти својот пес во борба. Оние кои потсетуваа оти треба да се чекаат Рестеличани, дека треба да се држи ветувањето, брзо беа надгласани. Нема тие ниту да дојдат, штом досега не дојдоа! - беше лозинка на загрижените навивачи и гледачи - „сеирџии“, од оној вид страствени војери кои уживаат да видат како на друг му се случува она што тие би сакале да им се случи ним, односно, да гледаат како друг поднесува порази и понижувања од какви тие се плашат. Зборот на оној кого сите го почитуваа, само формално беше сослушан - неговата препорака да се чека - барем до часот до кој рестеличани рекоа дека ќе дојдат одобрена е само теоретски, како „она што е ред“; надвор веќе многумина седнуваа во автомобилите и тргнуваа накај ливадата вон градот.

Така културата во која *настанот* е она најважното ја отфрли, без дилема, културата во која зборот е темел на општествениот живот.

.....

И покрај нескротливата борбеност, подготвена да оди и до самоуништување, темносивиот тетовски борец веднаш почувствува дека не ѝ е дораснат на огромната сила од противникот од Урошевац; кутнат три пати, успеваше да се крене само затоа што песот потекнат од дивите соеви на рестеличките шарпланинци сè уште не фаќаше со онаа вистинска разгневена лутина. И покрај тоа што почувствува дека на тоа и може да се заврши, без сериозни повреди, неговата сопствена борбена гордост

прозборуваше сè погласно и го заслепуваше. Во еден момент дофати шанса и го зададе првото каснување, со пробивање на кожата и пуштање крв - веднаш почувствува што го чека но не го испушташе фатеното место!

Урошевачкиот пес, член на репрезентацијата од рестеличкиот сој, во мигот покажа што значи сериозна борба: во неколку секунди го раскина крзното од тетовскиот борец на неколку места, се оттргна од неговите челюсти и го кутна по четврти пат. Цврсто стегнат во паднатиот, не му дозволуваше никаква маневра и со жесток стисок ги закачи големите очнаци од горната вилица меѓу катниците на паднатиот, зафаќајќи ја со жестоко каснување целата негова долна вилица. Во мигот во кој силно затресе со главата, кутнатиот пес со сета сила ја стегна челуста; на рестеличкиот пес му се откорна, заедно со парче коска од горната вилица, целиот очнак и му падна в трева. Додека крвта шикаше од отворената темна рана, сливајќи се по вратот од паднатиот противник, рестеличкиот пес ниту за миг не престануваше да го стега зафатот. Само мајсторството на оној кого сите го почитуваа помогна за момент пците да се раздвојат и црниот пес, полумртов и скоро задушен, да се однесе настрана, извлечен, практично од канците на страшно силниот противник.

Па сепак, додека рестеличкиот победник седеше во автомобилот, а крвта сè уште му капеше, со темни и крупни капки од големата рана во вилицата, неговиот неодгатлив израз пак наполно му се врати: умните, тамни очи со ништо не откриваа ниту болка, ниту сознание дека за него борбите се завршени. Големата и бриљантна победа, извојувана само за неколку минути, против така упорен и силен борец каков што беше неговиот противник, не значеше повеќе ништо: токму што го почна времето на својата вистинска сила тој ги заврши надежите на својот сопственик дека ќе стане голем шампион. Ги заврши не затоа што беше слаб туку токму заради преголемата жестина и сила, заради снажното тргнување со главата, всадена во мускулестиот врат појак од волчиј, едноставно сам себе си откина парче вилица, заедно со очнакот втеран меѓу катниците од противникот, во самите ножици од неговата челуст.

И додека сите гледачи останаа збунети, потресени и од фантастичната сила на тој пес, и од неговиот цврст карактер, од држењето на песот после така тешката повреда - но и од чувството за некој вид неправда која, така ненадејно, му се случи на еден толку исклучителен пес - автомобилот со двата, толку слични карактери, веќе заминуваше кон Урошевац: господарот и песот, доволно силни за никој да не може да ги победи, доволно мудри за да сфатат дека во секој момент сè може да се заврши, доволно зрели за да го примат сознанието дека со оваа победа за нив веќе сè е завршено.

Оној кого сите го почитуваа не можеше да си спомне дека некогаш видел здружени таков човек и таков пес, но знаеше дека од здружувањето

од тој вид и интензитет, единствено е можно да се разбере потеклото, карактерот и одликите на таквата раса каков што е шарпланинецот!

.....

Мурцо од Пепелковски буквално поминуваше низ агонија; напикан во темниот, тесен багажник од „кампањолата“, во кого продираше цел облак издувни гасови, под нозете на деветмина луѓе збиени токму над неговата глава, постепено се гушеше и растројуваше. Во целиот живот не беше земен ни в раце, а сега веќе со часови е растресуван на рачките од некои алатки, во наполно мрачниот железен простор, толку мал што непрестано удира со главата во металниот под од возилото. Не може ниту да се мрдне, ниту да стане; постојаното нишање го зашемети, гасовите напалу го отруја, прашина и кал, наизменично влегуваат во таа темна комора и му се лепат за ноздрите и белите дробови. Само повремениот допирање на гласот од неговиот омилен човек - Нуредин (вистинскиот шарпланинец буквално нема господар: во нормални услови, што значи - в планина и на отворено, тој контакт секогаш е обостран, се заснива на обостран избор, и навистина е споредлив единствено со пријаталство), му враќа по малку концентрација и го стимулира неговиот силен нагон за самоодржување. Чувствува, по некоја внатрешна ориентација, дека ги поминаа „Двете Уши“, и „Голем Извор“, „Мртвиот Човек“, „Мечкината Дупка“, „Шапка“, „Шерупа“, „Прој Ѓузел“ - тука водата на Радика во која „кампањолата“ загази токму на местото на кое неговиот славен татко Бигор собори и натера во бегство седум големи задружни кучиња - сосема малку го освежи; возилото поскокнува, се тресе по испупченијата, дупките, влегува в трева, каде што за кратко се смирува раздвојувајќи ги високите пластови во бранови и пена, како брод на море. Во еден момент е свесен дека стигнаа до онаа тесна клисура со високи страни сочинети од црвени карпи по кои скокаат дивокози - најдалечната точка до која во своите скитања со други кучиња и кучешки „свадби“ тој се бил упатувал: тоа е quafkadis - „кадино грло“ - како што треба и да биде тесно кога е збор за човек кој дели правда. Тука стасувал преку китнестата и питомата „Идриз Рупа“, гонејќи се со некои пци од Кораб, придојдени во извиднички и пљачкашки поход во еден светол летен ден.

Постепено, страшната прашина која продира отсекаде, сосема го гуши и Мурцо повеќе не го слуша ниту гласот на својот пријател Нуредин – паѓа во некоја слатка кома, налик на гасење во сон.

Моторот престана да работи. Некоја куса и глува тишина. Потоа раце кои однекаде познато мирисаат - му се врати и чувството за мирис, а рацете би можеле да бидат само Нурединовите - кој друг би смеел така да

го влече за крзното. Го извлекува надвор; тој се поткрева на нозе, па одново тоне во она гасење во сон, само крај остри болки во градите во кои продира чист воздух. Сегде наоколу гласови и мноштво човечки нозе. Три пати станува и паѓа - најпосле, легнува и пополека ја изострува сликата од Нурединовото лице, напред недобројни други луѓе кои се наведнуваат, зборуваат, се надвикуваат...

Рестеличаните се лути. Сакаат веднаш да тргнат назад. Како можевте да почнете без нас! Ние вас би ве чекале два дена, дома најнапред би ве однеле, би јаделе, ручале - чај би испиле, па потоа - „да ги 'рвамо кучиче“. Никој не успева да ги задржи. Тогаш го здогледуваат оној кого сите го почитуваат; со него добро се познаваат - пријатели се. Се бакнуваат, тој им посакува добредојде, ги повика на чај - „барем по еден, потоа заедно ќе одиме назад, и јас ќе идам со вас во Рестелица“ - тие се согласуваат, но претходно се гледаат, сложни се! Нуредин, неговиот брат Алим, Шефид, Мурсел, Гафур, Халил, Руфет - сите се вистински планинци, но љубезни и правични. Облечени се во своите носии - клашни и долами со куси ракави, со волнени џемпери, со сива боја; сите се млади - Руфет, Гафур, Мурсел наполно млади - со среден раст, лесноноги, брзи во движењата, сите се в планина од раѓање, искусни овчари, големи познавачи на кучиња Синокосите Гафур и Руфет концентрирани, со убави лица, поособено се страствени учесници во сите борби на кучиња и расправи за нив во Рестелица

Крај чајот, атмосферата малку се смирува Рестеличаните се радуваат што две нивни кучиња победиле. Жалат заради тешката повреда на урошевачкиот борец. Својот Мурџо не сакаат да го пуштат - „и така веќе правевте борба со првакот“. Сите навалуваат! Им се чини оти скоро сигурно нивниот убав и голем „Сари“ лесно ќе го победи Рестеличкиот првак, кој е помал, значително полесен - скоро слаб, а и одвај стои на нозе.

Само Идриз, одличен познавач на старите тајни за пците, и прочуените одгледувачи Мемет од Тетово и Јусуф од Шипковица, вртат со главите и загрижено и воодушевено: според нив „Мурџо“ е извонреден пес за борба и по конституција и по карактер!

Рестеличаните не сакаат борба. Навредени се што се завршило пред тие да стигнат. А навистина, гледаат дека и Мурџо е наполно лабав, дека одвај успева да направи по некој чекор, и дека и тогаш се ниша како морнар после луња. Влегуваат во „кампањолата“ одат кон Врапчиште, да се видат со своите пријатели, да им честитаат на победата над шампионот, победа која ја извојува рестелички пес, па, со видело, да се вратат преку планините назад, дома. Таму го оставија купеното жито истоварено на улица и работата - сега треба да се побрза кога веќе сè така излезе.

Во Боговин, до самото игралиште, ги чекаат со „Сари“. Сè е подготвено! Пуштете да го испробаме нашиот млад борец, барем малку, со вашиот поискусен. Взаемно си ласкаат - не може нашиот со вашиот,

вашиот е поголем, подобро хранет - ама ајде, вашиот е искусен, силен, како волк е, вашиот е појак!

„Сари“ извонредно е разигран и убав - гиздав. Висок е 74-75 см, со густо, бујно крзно, китнеста опашка, длабоки гради; Мурџо навистина е доста помал, многу полесен, жилав, цврст, со боја наполно волчја Нуредин смета дека „Мурџо“ како од шега би го совладал големиот противник, само да не е така зашеметен од возењето...

...Трк, и директен, остар удар со градите в бок; „Сари“ е на земја. Пуштени пет пати, кучињата секојпат јасно ги демонстрираа сите разлики на ситуациите во кои живеат - без оглед на фактот што ѝ припаѓаат на иста пасмина. Упатен на просторот - кој секогаш стои, во бескрајните отворени пасишта на високите падини од Шар Планина, помеѓу него и секој намерник (пријател и непријател, друг пес како и волк) - „Мурџо“, наполно јасно, борбата ја решава и пред таа да почне; секој судир кај него е испланиран, однапред, во зависност од проценетата сила на противникот, неговата подвижност, позиција и терен... Кога двапати едноподруго лесно го турна многу потешкиот противник, изненадувајќи го со удар со гради, - „Сари“ застапа нешто малку повеќе кон напред наведнат, поцврсто, и со малку спуштени задни нозе подготвен да скокне - и со тоа на интелигентниот „Мурџо“ му откри оти очекува удар со гради, во третиот скок дојде само до имитација на удар: во последен миг уследи ескиважа на страна и спуштање на рамената сосема ниско; „Сари“ удри во воздух, целиот стегнат во очекување на судирот кој изостана, и во тој момент доби жесток удар со рамото одоздола; падна уште двапати, склупчен како топка, тркалајќи го и благо касајќи го. Само фактот што беше млад и што во ниеден момент сериозно не го загрози, а ниту го касна „Мурџо“, го спаси од смртта; вака, само со неколку лесни повреди, достаса дури дотука „Мурџо“ со него практично пријателски да си поигрува, пуштајќи го, секогаш кога ќе паднеше, и престанувајќи да го каса кога ќе го откриеше грлото, наспроти човечкиот обичај најсилно да се удира грогираниот противник и најслатко да се тури - паднатиот!

Во целина, оваа борба ги придоби дури и оние љубители на кучиња кои сметаат дека борбите меѓу пците се недопустлив варваризам, проектирана бруталност на сопствениците и мачење на животните: оти, во овој судир, навистина можеше да се види повеќе племенитост, елеганција, мајсторство и витештво отколку во најдобриот бокс-меч!

И Рестеличаните убаво се поздравија со навивачите од тетовскиот јуноша, а Нуредин сречно се прегрна со сопственикот на убавиот „Сари“. Потоа тргнаа во Врапчиште.

.....

Големото и убаво село, над кое се извишила Мангуловата Кула, потпрена од висовите на Гуримнаф, Карпа, овенчана со Опаљската шума, на работ на Горен Полог, плоден и рамен како тепсија полна посласици, Врапчиште многу го викаат и „Мал Париз“. Чајдилниците и кафеаните тука се отворени и по полноќ, на неколкуте мали плоштади жуборат убави и силни чешми, а намерникот навистина веднаш го обзема блага и пријатна раздраганост и отвореноста на духот од тие простори и тие луѓе, каква, инаку, не може да се очекува во планинските населби; изолираноста и претпазливоста напивно се потиснати од содржината на првиот впечаток. Мирисот од убавиот и квалитетен тутун, надалеку прочуен во сите три варијанти - „лута“, „мека“ и „средна“ - кој го пушел и Ленин („Врапчиштанец“, кој го спомнува еден од Лениновите биографи, токму е тутун од тоа село), се меша со жуборењето од чешмите и миризбата од кафе, јак чај и блиските шуми.

Големата кебапчилница во центарот на Врапчиште е полна; крај Рестеличани и домаќините, тука се уште десетина гости од борбите во Тетово и Боговињ. Сите се раздрагани, но се чека и заговара - вистинска борба; Рестеличкиот пес од Врапчиште кој изутрината ја освои титулата шампион, и „Мурцо“ од Рестелица; ист сој, исто потекло, но - два различни одгои, две животни ситуации, две култури! Со што човекот повеќе влијае - со дресура, храна, систем, организација - или со пријателство, давање слобода, самостојност, спонтаност!?

И Нуредин и сопственикот на новиот шампион знаат дека таа борба треба да се избегне; обете кучиња се уморни! Обете имаат тежок ден - едното заради жестоката борба, другото заради труењето и зашеметеноста, заради шокот во гепекот од „кампањолата“. А најмногу се плашат од таа бобра заради изедначеноста на силите и страшниот карактер на двата песа: нема да ја напуштат борбата, ќе се испокинат, „ќе се оштетат“, можеби ќе одаат и до смрт на еден од нив. Но, сеирциите навалуваат; сакаат да видат како на други им се случува тоа што не сакаат да им се случи ним, и да видат срамота и пораз како на други им се случуваат - радости што не се нивни!

И Мемет и Идриз мислат дека таа борба треба да се избегне! Еден стар угледен мештанин вели оти таа борба треба да се забрани. Но, сеирциите напаѓаат, сè пожестоко, сè повеќе додворувајќи се, сè повеќе фалејќи го едното и кудејќи го другото куче барајќи „ете само еднаш да се судрат“, само да се „пробаат па ќе ги раздвоиме“. Но, луѓето ги познаваат своите два песа и знаат дека ниту еден не ќе сака прв да биде раздвоен, ниту еден нема да го напушти мечот! Знаат дека „едниот судир“ ќе потрае и дека ќе има многу крв. Го знаат тоа и сеирциите и токму затоа навалуваат - дојдовте, дајте да видиме, се собравме, не можеме сега чаршијата да ја изневериме. На крајот Нуредин вели: „Нека биде како ќе

каже оној кого сите го почитуваме! “ Тоа го прифаќа и сопственикот на Врапчиштанскиот пес. Сите гледаат во него. Тој мисли дека Рестеличките кучиња денеска сјајно победија во три борби, ја освоија титулата шампион против најдобриот тетовски пес, дека не би требало да се уморуваат, дека сега треба да му се порача секому кој ја сака титулата, оти ќе мора најнапред да се бори со две рестелички кучиња, оти и двете се рамноправни шампиони... накратко, таа борба не треба да се одржи.

На стадионот во Врапчиште се собраа околу две илјади луѓе! „Мурџо“ го водат низ густиот шпалир; близината од толку луѓе го иритира и збунува. Викањето го деконцентрира; болен е и депримиран - се прилепил до Нурединовата нога и тешко оди, со наведната глава кон земјата.

.....Врапчиштанскиот „Мурџо“, новиот шампион, чувствува оти ќе мора во уште една борба; за него ова е позната ситуација. Мноштвото луѓе го стимулира и возбудува, го орасположува за борба. Утринската борба го исцрпи, но чувствува дека сега нешто страшно ќе се случи - чувство какво го немаше утрото, какво никогаш го немал - почнува да го обзема; ја крева главата кон својот господар; би сакал да му соопшти оти е подобро борбата да се избегне, одложи! Господарот го милува, храбри, не гледа дека песот не се чувствува орен за борба.

.....

„Мурџо“ го намириса, низ шумата од нозе, присуството на накострешениот противник: чувствува оти е мошне силен и жесток. Но - не го гледа! Не може да процени каква тактика да подготви, кој удар - оди низ тој теснец направен од луѓе и, одеднаш влетува во празнина, право во разјапнатата челюст, во исклештените бели заби...

.....

Шампионот е на свој терен; знае што треба да прави; веднаш се фрла на мркиот противник! Клинички и базмилосни каснувања...

Борците не се пуштаат. Сосема окрвавени, само понекогаш пробаат по некоја брза маневра, за подобро и посилено да зафатат во телото на противникот. Шампионот е значително посилен, подобро хранет, не многу потежок, но свеж и негуван. Срцето му е јуначко. Карактеротот - непомирлив. Некоје стравување не го напушта - ваков противник сè уште немал! Овој знае сè, брз е, а знае и нешто што шампионот не му дава да го

примени. Постојано сака да ја подигне главата, да го оцени просторот, да *види!* Тој умее со око да се бори! Тој е, шампионот тоа инстинктивно го чувствува, волк во крзно од пес, со срце кое не се предава!

.....

Борбата се води околу една јасна работа: ќе може ли „Мурџо“ да успее, макар само за миг, да се извлече од клинчот и само со еден поглед да ја оцени ситуацијата!? Ќе може ли да скрои план за борба, да се ослободи од овој жесток, лут, како челик тврд противник!? Целиот е концентриран на тоа да се раздвои, макар само трепет, здив, меѓу себе и тоа подвижно, силно тело, наоружано со немилосрдно продорни заби, да внесе само зракче од тоа без што тој не може - само метар *простор!* Само кога би можел да го добие тој миг, да ја поправи грешката во која го втурна неговиот Нуредин, кога, и сам возбуден од притисокот на толку луѓе, заборава како тој се бори! - во простор, оддалеку, во проценка, брзина, во смислена акција!

Шампионот знае, сега е веќе јасно, дека ова жилаво тело, што мириса на ветар и врвови, а не на куќа и луѓе, не смее да го испушти, дека не смее ниту најмалку да му олесни - колку и да му е и нему самиот тешко заради тоа! Знае дека противникот е полн со некакви трикови кои не ги применува само затоа што тој сега го притиска, со среќно и полно каснување за врат, под увото, долу, налегнувајќи со сета тежина, така што и нему самиот вилиците му пукаат! Ниеден противник досега не го поднесол таквото негово каснување! Овој не покажува ниту со најмал знак дека нешто го боли, дека е уплашен! Се трга, како да е спремен да го раскине оној кој го држи, само ако тој го пушти за дел од секунда. Шампионот ги напрега сите сили, ја удвојува жестината и притисокот, нагло тргање лево, уште појакко десно и потоа надолу - противникот паѓа!

.....

„Мурџо“ многу кучиња досега турнал! Но и тој падна два пати со страшниот „Каљош“ - тогаш веќе стар и нерасположен за борба. За тоа „Мурџо“ знае што е тоа кога ќе се најдеш на бок, на плеќи, знае дека тоа сè уште не е крај, дека може и од тука да се продолжи со борбата, но дека таа борба веќе е борба за живот, а не за чест и победа! Овој противник умее да го држи турнатиот, но вакви никогаш не туркал! Оној кој се кренал под „Каљош“ Бигоровски, тој ќе се крене од под секој противник! „Мурџо“ се

крева, но цената е преголема: сега зафатот на противникот е уште подобар, уште подлабок!

.....

И изутрината му се креваше оној цин, но на крајот попушти! Шампионот сега е во полн зафат и повеќе го нема тој кој би го раздвоил од ова страшно силно и истрајно тело, што под него се мрешка, отима, но кое повеќе не може да ги употреби своите страшни заби! Оти, зафатот е таков што борбата тој ја контролира - противниковата глава е фатена од страна, за образот и дел од вратот, и свиткана е нагоре со муцката: или ќе мора да падне повторно на грб, или сам себе да си го скрши вратот! Но, спас повеќе му нема!

.....

„Мурцо“ падна и по вторпат! Сега тоа сам го одбра оти пршлените од вратот веќе почнаа да му крцкаат. Почувствува оти виси на конец. Меѓутоа сега веќе има план и цврста одлука тој застрашувачки, немилосрден, крволочен убиец, кој му виси, со сета тврда тежина и сето мајсторство за движење во клинч, на вратот и десниот образ - меѓу окото и јагодицата - мора да го уништи! Ќе падне колку пати што ќе треба, но ќе направи при едно подигање да се ослободи и да го согледа просторот и противникот во него: а тогаш му нема стас!

.....

Му се пристори оти сега е моментот: падна и трет пат, на страната која ја избра, намувајќи го противникот да помисли дека ќе му се спротистави на притисокот и ќе турне спротивно...

.....

Шампионот почувствува оти е ова борба на живот и смрт! Состојба која тој не ја познаваше! Тој само се натпреваруваше и беше најсилен. Но, ова сиво тело нема да престане да се отима и смислува како ќе го заколе,

сè додека тој него не го усмрти! Мора да прибегне кон трик, мора да смисли смртоносен зафат. Без размислување, со инстинкт на изворен пес, сочуван и покрај тоа што растел вон дивите простори од Планината, почувствува дека противникот, иако фатен со најдобар зафат му подготвува стапица, влече на една, а се подготвува да падне на друга страна. Ризикуваше сè:

Го испушти крвавото крзно од вратот и образот, и веднаш штракна со забите таму каде што почувствува дека ќе се најде главата од оној неуморен - сега веќе знаеше оти неговата издржливост е при крај, додека противникот, и покрај сите маки во кои се наоѓаше, се движеше со сè повеќе сила и со некоја неисцрпна свежина - смртен непријател!

Ударот беше како гром! „Мурџо“ сфати оти трикот му пропадна - муцката, самиот врв од носната печурка, влета право во блескаво острото забало! Страшната болка, со која и децата водат бикови, држејќи ги за прстенот провнат низ ноздрите, или заради која и мечките играат и го следат својот сопственик, закачени со алка во носот потраја само колку што беше потребно организмот да ја прими и таа порака а целото борбено, нескротливо битие да се согласи на губиток на носот и потоа оној момент на простор! Сè во организмот функционираше беспрекорно и „Мурџо“ чувствуваше дека и со откината муцка ќе има доволно сила да го заколе противникот и да го разгледа мртов - пред и самиот од органски шок и губиток на крв - да издивне!

Тргна со сета сила!

.....

Шампионот потполно јасно беше предупреден од сите сетила дека не смее да му ја одгризе мицката на чудовиштето под себе - ако сака да остане жив! Ја отвори челуста, свесен оти не е само прв пат, туку и за секогаш - поразен!

Опкружени со масата подивени, Рестеличаните удираа со ремени и синџири по „Мурџо“. Неколку моменти ништо не можеше да се види. Потоа се наметна гласот и зафатите на оној кого го почитуваа, и уште неколкумина разумки луѓе - одвај малку примирени, уште мафтајќи и викајќи, сопствениците на рестеличкиот шампион од Врапчиште, го водеа својот пес, извикувајќи „Шампион!“, „Шампион!“. Кучето навистина беше „шампион“ - крваво, уморно и наполно јасно -преплашено! Она што го доживеа во борбата беше премногу за неговиот цврст карактер и сета сјајна борбеност. Кога противникот се ослободи, настапи застој, како помеѓу блесокот на молњата и ударот на громот, но гром кој трескоти сосема близу; веднаш потоа почувствува неколку силни загризи кои го

пробиваа и кинеа, но кои само најавуваа оти доаѓа оној што ќе го усмрти. Кучињата знаат колку им е смртта близу - и кога настапува, наполно се начисто со неа! Овде немаше недоразбирање - или смрт или предавање. И Шампионат несакајќи, во брзина, избра - предавање: ги зафрли ушите, ја подвиг опашката, ги искези забите и почна со нив да штрака толку брзо што тоа беше вистинска - препаленост! Гестот успеа: пред самиот летален загриз „Мурџо“ ја прими пораката и го ублажи каснувањето. Крвавиот противник беше уништен!

Но, во тој момент борбата ја прекинаа! Песот го однесоа настрана и го прогласија за победник. Рестеличаните, на кои јазикот на сигналите со кои кучињата се разбираат, одлично им е познат, знаеја дека ако се продолжи борбата нивниот пес напосто ќе го заколе противникот и затоа бараа борбата да се продолжи. „Зошто бегате!“ „Вратете го!“ „Ние не прекинувавме ниту кога три пати паѓаше нашиот пес, ниту кога беше фатен за муцка!“

Го кренаа крвавиот и разбеснет „Мурџо“ трипати во височина, над своите глави и избикнуваа „Шампион!“, „Шампион!“

Со мошне горчливо чувство, како да сè направило нешто недолично и грдо, позавачите ја продолжија расправата за тоа кој во оваа невидена борба *вистина* победи. Фактот дека „Мурџо“ падна три пати, не беше доволен доказ, бидејќи три пати стануваше; по времето во кое беше во физички подредена положба, може да се тврди оти борбата ја изгуби „Мурџо“ - но токму од тоа се извлекува тезата за неговиот несовладлив карактер; врвниот зафат за муцката беше доказ оти победи оној кој го изведе, но, токму незапамтеното некој и од таква ситуација да се извлекол, без знаци на болка или страв, им служеше на противниците да тврдат дека тој е победник. Оној кого сите го почитуваат рече дека „по нашите мерила победи врапчишкиот пес - зададе повеќе загризи и подолго беше супериорен; борбата да беше водена отпрвин од растојание, лесно би победил рестеличкиот „Мурџо“, но - по *нивните* мерила, по она што кучињата го *знаат* - ним им е јасно дека врапчиштенскиот пес изгуби! „Додаде дека, на некој начин, обете кучиња не само што изгубија со таа непотребна борба, туку дека се и изгубени“. Оти, оној кого го чувале за борба - не е повеќе за вистинска и тешка борба неговиот борбен карактер, неговата подготвеност до крај да се бори - уништени се, за секогаш. Тој може да победува - но само кучиња кои ќе се согласат да ја предадат борбата! Борци каков што беше самиот тој пред оваа борба повеќе не ќе смее да сретне. Оти, и најсилниот, кој е подготвен да се предаде, помалку вреди од слабиот, кој никогаш нема да се предаде!

А рестеличкиот „Мурџо“, оној кого го чуваа за пријателство и заштита на стадото, изгубен е затоа што сега, после оваа борба, се претвори во немилосрден крволок, во звер кој ќе ги мрази кучињата и кој повеќе не ќе може да се игра со благородни лекции на помладите кучиња;

изгубен е оти сфати дека постојат противници кои може да ги совлада ако и самиот биде подготвен смртно да страда!

.....

И дождот мрачно дождеше од црните висови; Мурџо полн рани и болки кои почнаа да надоаѓаат во изладеното тело, лежеше во багажникот од „кампањолата“ и ги вдишуваше издувните гасови и мирисот од дизел горивото; ги вдишуваше - лакомо! Одвај чекаше да го обземе замаеност која го прекрива секое чувство. Рестеличаните се враќаа, преку планина - дома, во своето село, најголема населба, со најмалку услови за живот, за кое еден бегрекол: „Таму да живееш недела дена, нема подобро место на цел свет! А после недела дена свиња да врзеш - би побегнала!“

Таа највисока населба на Балканот, навистина не е место за бегови, ниту за меки кучиња. Победувајќи ги и најсилните кучина на светот, тие се, натерани да се борат против самите себе, од четирите големи победи, излегоа на крајот на краиштата, во загуба! Во нивниот свет, таму, кој сè повеќе исчезнува, кој вртоглаво потонува во заборав, тие, сепак, одржуваат уште трага на сеќавање на она време во кое пците и луѓето живееле и опстанувале во заедница, по избор и некој премолчен договор. Ако ги престорат во слуги, ако допуштат да пропадне тоа последно делче од „Штитот од Злато“ од кој некогаш бил сочинет нашиот голем разговор со други суштества - морето, рамницата, планината, билките и животните - луѓето најпосле ќе останат сосема сами на овој свет, а целиот нивни разговор ќе се сведе на разговор со самите себе.

Додека „кампањолата“ се искачуваше кон широките плеќи од Планината, оставајќи ја зад себе неверојатната рамнина од смарагдното „Лукаво Поле“, „Мурџо“ чувствуваше дека се приближува неговото бачило и во полусон се гледаше себе како со подигната, гиздава опашка каска пред стадото, а до него, од десно, чекори неговиот Нуредин и нешто благо му говори...

Така со таа слика заврши еден лош ден за Рестеличките шарпланинци, ден кој како и многу дни кои лошо ќе се завршат, радо бара утеха во сеќавањето на својот сјаен почеток. Па, сепак, погледнато долгорочно, сите сме - мртви - како што рече Кејнз, Хејеку, и како што, од дамнини говорат нашите стари („Сите ние сме мртви - но нас само по ред не закопуваат!“) - светот во кој луѓето навистина не се сами, туку имаат свој вистински *другар* - светот на Хамзо и „Бигор“, Нуредин и „Мурџо“, Ариф и „Каљош“, Кариман и „Карабаш“, светот на Нлсим, Алим, Таир, Мухамед, Шабан, Енвер...и нивните шарпланинци, навистина истрајува, се посјаен и повреден, колку помалку преостанува..

.....

На влезот во Драгаш, утредента после оној лош ден, преполн луѓе, „таксито“ - едно старо теренско возило, помина, брзо, близу една девојка; руса коса, во долги кадрици, шамија, убави веѓи, сино-зелени очи, свилест отсјај на листовите, мек, значаен прегиб во лактовите - сето тоа остана да лебди на жолтиот фон од новата порта обложена со ламперија, *како да се затворил капак* - уште неколку секунди хологравски јасно привидение, како на онаа Гогенова гравура на која некои војници нешто јадат додека над нивните глави висат чизмите од обесените, гравура, која, нејзиниот автор, сигурно заради истото чувство ја нарекол, „Којзнае зошто никогаш повеќе...“; како растела, што сега исчекува, има ли свонлив глас, каков е допирот од нејзините дланки - сето тоа се сочувува, да не се открие, не се искуси, не се дознае - кој знае зошто никогаш повеќе - во таа брзина нејзината сигурна, неповторлива, сетна убавина; сè што е пред неа нема да биде рамно на тој трепет во кој сета и засекогаш се открила себе и на оној кој поминал во тој преполн „такси“, на оној чиј поглед нема да може да заборава, затоа што секогаш одново ќе го сака тој трепет во кој беше сè што никогаш повеќе нема да биде; преостанатото траење ќе се сведе во сеќавање на матното, валкано стакло во кое се случи сè што им беше дадено да им се случи заедно.

На купот стврдната земја, крај самата улица, лежи сив, прастар пес, веќе слеп и глув, со голема глава; веќе недела дена не станува и ништо не јаде. Децата му донесуваат вода во шарена испокршена чинија собрана од губриште. Има повеќе од дваесет години и целиот е веќе наполно спечен - никој не памети некој шарпланинец, или сеедно кој пес овде толку долго да живеел. Него, дамна, велат, го напуштил неговиот *пријател* овчар и негде се отселил. Од тогаш, веќе со години, лежи тука и гледа во матните, валкани стакла од „таксито“ - низ кои го виде и последното што му беше дадено да го види од својот *пријател*.

МАРИО ГАЛОПИРА

Кога, уште, барем би можеле - да залутаеме!

Повеќе ни тоа - не се може.

Да залута може само оној кој не заборавил каде, некогаш наумил! Да залута може оној кој се сеќава на вистинскиот пат, оној кој сеуште може

да појми дека такво нешто, какво што е вистински пат, воопшто постои и има некаква смисла.

Ќе бидеме повикани пред табла - и ништо нема да знаеме од лекцијата за целта и вистинскиот пат! Кој знае во кои години, но, колку подоцна ќе нè повикаат, помалку ќе знаеме да одговориме. Искуството е само тесто кое ја сокрива вишната од она сочно, вистинско знаење. Ќе ни се крши кредата меѓу прсти, ќе крчка по таблата од пелтачните приспомнувања на нешто туѓо, некои реченици, што ќе ги испишуваме, како некое бладање и бесмислици, вместо она што не прашаа *за нас, нашата цел и нашиот вистински пат.*

.....

Во нас, низ нас, нашите постапки, чувства, планови - непрестано хара пироман кој плански ги пали едно по едно засолништата на нашата личност, на нашето уверување дека имаме право на себе, подметнува пожари под секое упориште од нашето самопочитување, ликувајќи над секое ново пепелиште.

Бегајќи пред него, еве ме, горе, во кошот, на јарболот, на голиот столб премачкан со масло, ниту можам долу, ниту некој од мене може! каде што не сакав, а од каде излез нема.

Да се најде една реченица - пишува Чеслав Милош - но таква која навистина би имала важност, тоа би било доволно како резултат на еден живот! Но, таа реченица не ја најдовме, иако, одмна, ја имавме в раце, в глава, иако ја знаевме наизуст и в сон. И не е, затоа, пишување, или живот - како што продолжува Милош - упорност во барањето на таа една реченица! Не, целиот преостанат живот, сите напори, сите книги, тука се за таа реченица да ја избришеме од сеќавањето.

.....

Долго време, непостоењето на светот е замисливо. Долго време, непостоењето на нашето Јас, принципиелно не е замисливо. Светот може и да не биде - нас може само да не биде!

Потоа, постепено се научуваме да се ограничуваме себе и да го прошируваме светот. Така доаѓаме до тоа работите да се превртат: нашето непостоење го прифаќаме како замислив, дури и - извесен факт! непостоењето на светот - макар и без нас - го усвојуваме како наполно незамисливо.

Нас може и да не нè биде - светот секогаш ќе го биде!

.....

Трагаме и одгатнуваме друга земја и друго небо, па потоа, трето небо и трета земја ... Залудно. Согласувајќи се еднаш со раскилот, сме се согласиле со загуба која повеќе не ќе можеме да ја наплатиме. Последните Борхесови зборови упатуваа на тоа дека „треба што подолго да се остане дете“. Тоа авторот на „Мечтаењата“ не подетинил, тој не делел ниту лекции за некоја наивна, нерасипана природа од детето, која, останувајќи дете, би требало да се сочува, заради себе и заради другите! Знаејќи дека му се приближува крајот, тој јасно утврдил во кој момент, со кој чин, некогаш дамна ја отворил капијата на својата крепост, низ која нечујна и незабележана се вовлекла слободата по која наскоро, ќе треба да појде: знаел тој оти тоа било тогаш кога се согласил да порасне - кога се согласил да престане да биде дете.

Само децата се бесмртни. Само тие ја знаат онаа лекција за целта и вистинскиот пат. Само тие ги живеат своите вистински можности, својот живот - само тие воопшто и живеат!

Одраснувањето е согласност на смрт. Марио, опкружен со неизмерното Лабрадорско Море, или со морето крај бреговите на Квебек, но секако негде каде што вистинското море се надоврзало на неизмерната тишина од морето на канадските треви - слутел, соочувајќи се со прашањето кое ќе му се случи наскоро, некоја блиска ноќ, во глуво доба, можеби токму ноќва, можеби по некој час, дека ќе мора да ја даде таа согласност, или да ја украде! На прагот на престанокот од времето во кое се живее својот живот – зрелоста. А смртта не е друго туку време во кое престанува да се живее *свој живот*.

Марио има брат кој тоа веќе го знае: брат кој, неколку години порано, престана да живее свој живот - кој го почна животот на возрасните - најде девојка, почна да работи, престана да галопира низ бесконечните треви, со својот помлад брат - со Марио - престанаа да бидат два арапски принца! само понекогаш ќе се сепне, ќе даде уште по некој знак на живот - но, сè поретко и сè послабо. Марио сака да го спаси - не знае да зборува, но се разбира со јавачот од галопот низ мечтата, може сè да му објасни со поглед, движење, гест. Марио не се согласува со пораснувањето на братот - не се согласува со братовата смрт!

Марио знае оти Коперник бил жртва на илузии: не може центарот на светот да се премести од Земјата. Потрагата по ново средиште, вон земјата, наполно е безумна за сите жители на Земјата! секој човек, секое суштество е центар на својата перспектива, центар на сопствениот свет и

Космос - ооска на својот Ред, смисла на својот Украс - бидејќи Космосот е и едното и другото.

Марио знае оти Дарвин бил во заблуда: нема развој низ другите, нема развој кој не води во распад! Излегувањето од состојба на среќа можно е само во правец на несреќата, влегување во нејзината зона, премин на нејзината територија. Преобразбата во друг значи престанување да се постои и дури и тогаш кога едни суштества преживеале така што се модифицирале во други суштества - тие ја платиле цената која сакале да ја одбегнат: престанале да постојат. Таму каде што влекачот станал птица, таму повеќе го нема влекачот. Диносаурусите имале достоинство и свест за себе - тие не се согласиле да се престорат во нешто друго, да бидат некои други! Исчезнале - порадо. И со право, оти сите што ги наследиле се само карикатура на нивната сила, на нивната сувереност, нивното царство, кое траело четири стотини милиони години! Зарем им треба повеќе? Кој, воопшто, би имал право на повеќе!?

Марио е диносаурис - барем по своето достоинство и свеста за себе. Тој не сака да стане цицач, со тоа што ќе се согласи да престане да биде птица! Да се порасне значи да се стане цицач и да се престане да се биде птица! Марио оди со скоро пораснатиот, уште малку жив (уште малку свој, уште малку *птица*) брат на врвот на ридот од кој се отвора безмерното подрачје на Атлантикот, од Лабрадор, или однекаде од квебечкиот брег, и се спојува со разбрануваната безмерност на тревите, зелено со модро, модрозелено со зеленомодро, а над сето онаа купола од сино и зелено и мирно и недофатно и единствено што вреди да се напрегнеме да го дофатиме, и наутро, во знано доба, ќе се струполи долу Марио - сам, кон ОНА МЕСТО, во трк, и братот, сеуште жив, сеуште не наполно пораснат, го гледа и одеднаш знае сè, сè поима, *сè одобрува*, и од врвот, од она модрило и зеленило, во она друго, долу кон Марио, се втурнува, со скокови, врти со палтото, пресреќен што оздравел и што никогаш нема да умре оти никогаш немада порасне, јури и го стасува Марио, еве ги гледај обајцата, во сини целабии, со исукани сабји, галопираат на прекрасни атови, и насмеани зборуваат, разговараат, бидејќи сега Марио може и да зборува, и насекаде прска жолт ситен песок, им се виорат бурнусите, а тие, за секогаш, ездат во див галоп - заедно.

Помеѓу тоа и долгото менување во цицач, или влекач, помеѓу незабележливото, а неизбежното умирање и станувањето некој друг, стоеше само еден услов: кус, кус блесок од експлозија на мини оставени во каменоломот и темпирани да експлодират во ТОА ВРЕМЕ НА ТОА МЕСТО.

Марио и неговиот брат на тој услов се согласија.

.....

At a gallop we charge up the shingle
At a gallop we leap the sea-wall,
With a mad exultation we tingle,
For we, we can overcome all.

*

ВО ГАЛОП ЛЕТАМЕ НИЗ СТРМЕН РИД
ВО ГАЛОП СКОКАМЕ НАД МОРСКАТА ПЕНА
ЛУДИ ОД РАДОСТ ШТО СЕКОЈ СИД
ГО УРИВАМЕ ЛЕСНО ЦВРСТИ КАКО СТЕНА.

Како што сведочи Лаура Хаксли, овие стихови нејзиниот сопруг Олдос Хаксли ги напишал кога имал тринаест години - точно колку и Марио, кога со братот одлучил вечно да галопира, вместо неколку децении да - ползи! На тоа цветно доба на безвремена љубов и надеж му ја посветила таа и книгата на сеќавање на својот сопруг, книгата која, по нејзина желба, е наречена „Овој безвремен момент“ („This Timeless Moment“); Марио и неговиот брат, со оваа песна од својот вреник, опеани се токму онака како што сè ни се случило - галопираат низ пластовите трева и ги прескокнуваат влажните бранови, лудо занесени и способни да сторат сè!

Колку можела да биде случајна Борхесовата жалост што не се може да се остане дете, стиховите од тринаесетгодишниот Хаксли, син на Марио и неговиот брат, која тие стихови верно и точно ја изразуваат!? Самиот Борхес сметал дека е доволно, во оваа неверојатна разновидност на светот, макар три нешта да се согласат во едно својство, или да се поклопат во значењето, за тоа да биде доволен доказ дека постои Бог! Еве три нешта кои на полно се поклопуваат, еве доказ дека лекцијата на која Чеслав Милош сака да се присети, некогаш на сите им била позната! Борхес, Милош, Хаксли, само се оние ретки што ја сочувале трагата на приспомнувањето на времето во кое навистина сме ја знаеле *својата* цел, го знаеле својот пат, на времето во кое уште не била лажната Коперникова утеха, и во кое секој од нас бил центар на својата галаксија, свое сопствено сонце, на минатото во кое сме биле птици - тие се од ретките кои нашле парче азбест и го обмотале околу последниот чиралак од некогашното засолниште за срцето и умот, спасувајќи го од померениот пироман. Немале смелост да се решат на вечен галоп - како Марио и неговиот брат -

но сочувале доволно срце за да им се восхитуваме, и доволно ум за да им завидуваме и ги разбираме.

.....

Воздухот, како бело вино, во стаклен бокал, на бел чаршав, од сонце огреан. Под разгранетиот, разлистан даб, наднесен над езерскиот шамак и жолтата, мирна вода, повремено ќе се разбранува млакото плитко и од темниот мил ќе изронат широките, со мрсен сјај облиени плеќи на згоените крапови, кои толку се радуваат што им се погодил така совршен ден во животот кој како што тврдат некои хроники, може кај нив да потрае и триста многу полоши години.

На Фаунсинсел (Пауновиот Остров) и на *Kleine Glinicke*, се е направено да може да се залута и, така, да може да се сфати што значат забораените поими „вистински пат“ и „цел“. Тука е симулиран живот од бајките - животот на детството - од куќата во која престојува вештицата, до ловџиската куќа, страшниот даб, кавалировите кули, витешкиот замок и... Цветните, обработени пртини, посипани со млазеви латици, заградени со племенит густеж, флоридски дрен и англиска жива ограда, се надоврзуваат на сплетот лавиринтски улички и ќорсокаци, места по кои лутаат змејови и разбојници, волшебници и злочинци: зад тоа кој ќе успее да помине - дворец, жолт како мед, румен како срнче сред шумска чистина, топол и сигурен, сигурност зрачи од него и гостољубивост: како ли морало да се потрча назад, кон дворецот, сè до раката од витезот, до преградката на неговите спасоносни раце во сина свила? Колку ли свонлив бил гласот кој до пред малку се сушел и стегал в грло од страв!

.....

За оние кои решиле дека е подобро да се биде некој друг, отколку да не се биде никој, ако веќе не може да се остане она што се, нема, меѓутоа вистински Фаунсинсел ниту *Kleineglinicke*! Тие знаат дека се тоа само места за сеќавање на нешто што неповратно се пропуштило, на целта која се заборавила и напатот кој некогаш можел да биде „вистински“ и „лажен“; знаат дека Марио, ако воопшто нешто може да им каже, всушност го пробал она што од секогаш сите сме го сакале - да имаме штит од Злато кој никогаш нема да се излиже ниту истроши, и кого, токму затоа, ќе можеме да го бакнуваме и милуваме во непрекинатото модро зеленило на тревите, брановите и небото - за секогаш!

Понекогаш, во сончеви и тивки денови, можеме аа разбереме што и зошто, Марио го направил тоа што ТОГАШ ГО НАПРАВИЛ: но и тогаш, ние само сфакаме, а Марио *галопира*, со својот брат.

ХАНИБАЛ И ХАРУН

Кој, од оние двајца кои од секогаш сакале исто, го избрал подобриот начин тоа да го постигне? Царот, или шаманот!?

И едниот и другиот го сакале тоа што сите го сакаат: бесмртноста.

Царот сакал да ѝ побегне на смртта, себе да се направи надостапен; се качувал по скали до престолот, короната и другите одежди ги облекувал за да биде поголем и пострашен, за да му затрепереле коските на секој кој по него би посегнал; се опкружувал со лакеи, кои се грижеле за телото, советници, чија задача била да внимаваат на духот царев - готвачи и пробачи, кои морале сè да пробаат за после да јаде царот - тие, вместо него, да се отрујат, ако имало отров; стражарите внимавале на сè што се мрда во царевата близина, а сите кои на царот му се приведувани, долу, пред првото скалило, уште и на чело морале да паѓаат - да би биле полесен плен за стражата, ако царот дадел знак!

Шаманот сакал да го повика мртвиот, да го оживи умрениот.

Што е царот, кој може да убие колку сака луѓе, наспроти шаманот кој може да оживее макар само еден!?

Тој е развластен - оти таму каде што умрениот може да биде оживеан, нема погубен и целатовата секира фијука само затоа шаманот да има што да работи, докажувајќи ја царевата немоќ и на царевите целати.

Царот од секогаш сакал да се направи независен од сопствената последна надеж: од шаманот кој умее да го повика царот - кога ќе умре!

Царот, кому шаманот му бил потребен - не бил вистински цар, оти не го исполнувал она што царот го прави цар - не знаел како да ѝ побегне на смртта! Вистински цареви нема, и никогаш ниеден човек не бил цар, во вистинска и полна смисла за зборот: оти секој цар, како и секој човек, имал свое минато, сегашност и иднина - а „сè што има свое минато и иднина, тоа не постои, во вистинска и полна смисла за зборот“!

Но, имало неколку луѓе кои покажале што значи да се биде цар, во смисла во која никогаш да не се побара ничија помош, барем не за она што е најважно - за сопствениот живот; имало луѓе на кои шаманите не им биле потребни.

Имало шамани кои пробале, кои имале храброст да се повикаат и самите себе од оние други времиња

Еден од таквите цареви бил славниот Батир, господар на моќен град, изграден сред безмерната пустина Гоби. Во неговиот град, кого тој го

нарекол „Батиров Град“ - немало ниту еден единствен шаман, затоа жителите од далечните држави овој град го нарекле „град без шамани“, како што селото Јанче и денеска го нарекуваат „Село без гробишта“. И никој, долго, не му можел ништо на Батир ниту на наговиот град. Многу војски се скршиле од неговите темни сидини, оставајќи помалку траги, од дождот, кој за миг, се впира во жедниот, вжарен песок на Гоби. И кога зајакнал самиот Џингис-кан навалил: долго Батир, од највисоката кула, како од далечината на степскиот хоризонт сè поблизок до блескотот од црвениот песок, се приближува темната далга од Џингисовата армија. И неа Батир лесно јаскршувал, полнитри месеци. Џингис-кан на совет на своите војсководители направил брана, ископал нов канал, и така, ја завртил реката која на жителите од Батировиот Град им ја гасела жедта Нови три месеци немало ни капка дожд: Околу Темната Крепост, во која Батир, со суви усни го острел мечот и ги набљудувал напаѓачките позиции, безбројните шатори од трпеливите опсадници, го затворале секој излез.

Од таа страна, од еден војник, по потекло од Батировиот Град, стасала спасоносна порака: да примат, на тајната врата, ноќе, во тајно време, еден шаман кој ќе повика дожд. Ни Батир, ни кој и да е од жителите на Каракута, не сакал за тоа ниту да разговара. Тие не верувале дека умерените можат да се повикаат поинаку отколку како сенки - а никој од нив не бил подготвен на овој свет да му се прикаже и како сенка - кога веќе имал среќа да му се претстави како силен, горд, разигран како перјаница на челенката!

Додека сеуште ги држела силата, Батир и бранителите ископале бунар длабок 800 стапки, во него сето богатство го истуриле, своите семејства ги исклале и по богатството ги пратиле, сè затрупале, па после, на најдобрите коњи, со најсветлото оружје и најбогатата облека, во јуриш, меѓу Џингис-кановите шатори... сечејќи, додека и последниот не загинал. Кај Батир е најдено писмо со само една молба до Џингискан: „Шамани - не ни викајте“?

Парчиња свила, делови грнчарија, сеуште под песокот можат да се ископаат: кубето од пагодата, од највисоката кула, сеуште е над песокта, која шушти веќе со столетија, околу оваа последна надземна трага од Темната Крепост, наречена „Батиров Град“.

Од Џингис-кан и неговите армии, ништо не е останато: кружи, само легендата, дека по некој осамен волк, кој сред бескрајот, во вечерина, ќе помине крај последниот заб од „Батировиот Град“, всушност е духот од Џингис-кан, повикан по негова желба, од најдобриот шаман, да кружи околу едно место на кое големиот освојувач сеуште има незавршена работа - да бдее над Батировиот вечен мир, човекот кому не му требале шамани, оти ја научил тајната на бесмртноста.

Било и шамани кои се осудиле да умрат, само за да би се повикале себе од оние подобри денови. Боксерскиот шампион кој се враќа, после

повлекувањето, назад, на рингот, и ако веќе остарел; поетот Рембо, кој му се вратил на животот како на авантура, откако најнапред станал бесмртен со своите стихови; револуционерот „Че“ Гевара, откако го осигурил тивкото умирање како функционер; секој човек кој ја напуштил работата во која сјајно успевал, - за да почнел анонимно, од дното, сè одново - е во суштина шаман кој ја искушува својата моќ да го повика оној кој тој сам некогаш бил!

По многу што, сепак, никогаш не бил таков цар, каков што бил Ханибал, ниту таков шаман како што се покажал Харун ал-Рашид.

.....

Јосиф Бродски, во песната „На веста за смртта на Жуков“, напишана 1974 година, го споредува Жуков со Ханибал, со стихот во кого вели: Со блесокот на храброста / потсетуваа на Ханибал / неговите маневри низ Русија. Не е поетот виновен што неговата споредба е така површна и така неточна Кога станува збор за Ханибал, дури и самиот Тамирис, (оној легендарен трачки поет кој се фалел дека може и музите да ги натсее -а можеби и можел, инаку, зошто би го ослепеле и би му ја одзеле моќта за пеење?) да се зафател да го опеа, би имало тука уште празнини и пропусти!

.....

Ханибал бил цар во онаа единствена вистинска смисла - цар кој сакал да ја порази смртта! За разлика од Батир, кој знаел да се покаже, кога таа веќе стигнала, но кој никогаш не ја барал, Ханибал уште рано-рано тргнал да фрли предизвик достоин на царевите! Како што пишуваат и Публие и Ливие (за што сведочат и бројните подоцнежни истражувања, во прв ред она кое го прикажал Cornelius Nepos во својот учен и аргументиран спис „Hamilcar“ и на кого наголемо се потпира сјајната студија од O. Meltzer: „Geschichte der Karthager“, Ханибал уште како дете имал визија во која Смртта му се прикажала во обличје на Римјанин! Од тогаш, сè што направил, било подредено на една цел: да стигне на теренот од Смртта и со неа да се пресмета, сè додека во него има сили.

Затоа, после смртта на Хаздрубал (Картагинците немале семејни имиња - презимиња, туку само лични имиња; овој Хаздрубал му бил роднина, а не оној Хаздрубал кој му бил брат на Ханибал), и се прогласил за главен командант на целата војска на Картагина, затоа удрил на

римската крепост Сагунтум, на реката Ебро, опседнувајќи ја жестоко и тогаш кога бил ранет, и тогаш кога, под сидините на Сагунтум, му се родил син!

Осум полни месеци траел тој прв предизвик; малку недостасувало да биде и последен! Но, веќе тука Ханибал ја зацврстил својата сигурност дека може да му одолее на сè. Веќе тука решил сам себе да си избере татковина, и тоа таму каде што ќе му биде нај лошо, а не, како што Римјаните зборувале - таму каде ти е добро, таму ти е татковината! Решил да го избере за татковина самото срце на римското Царство и таму да појде со меч в рака, да ја докаже човечката сила кадра целиот живот, онолку време колку може со право да се нарече вистински - живот - да го помине предизвикувајќи го и непрестано победувајќи го посилниот. Многу историчари објаснуваат зошто Ханибал не удрил и на самиот град Рим; така Eduard Zeller, во студијата „Hannibal“, мудро и систематично укажува на тешкотиите околу снабдувањето, отсуството на воените опсадни справи, недоволно луѓе, генерали и цели генералштабови, пробдеале ноќи, анализирајќи ја сета мудрост на Ханибаловата одлука да не се впушти во авантурата напаѓање на Римските сидини; затоа доста кажува E. Meyer во сјајната и темелна книга со монументална длабочина и обем, „Untersuchungen zur Geschichte des zweiten punische Krieger“, посебно истакнувајќи ја мудрата точност на Ханибаловата проценка за цврстината на римскиот сојуз и диспропорцијата во бројот на расположивите сили. Сето тоа убаво го собрал и детално разложил учениот и самопрегорен Т. Mommsen во своето капитално дело „History of Rome“.

Но, под сите тие толкувања, се чувствува, како млазот вода под јануарскиот мраз на планинскиот поток, жуборот на недоумицата. На сите ним им е јасно дека Ханибал ги победувал и три пати побројните Римјани во услови кои тие ги наметнувале, на терен кој тие го избирале, во време кое ним им се чинело најпогодно! Сите тие знаат оти тука останала една голема празнина: бидејќи секој Ханибалов потег, всушност бил преземен против *шансите*, а не во зависност од нивната поволност. Ударот на Римското Царство, бил апсолутно ирационален и однапред одел кон она што изгледало невозможно: што е ударот на преплашениот Рим, во споредба со самата идеја пешки да се тргне од далечната Шпанија, со војска, на Римското Царство!? Преминот преку Алпите за 15 дена, крај сите бројни непријателски Галски и планински племиња, крај потполната ненавикнатост на војската на такви терени, и уште, со слонове, бил потфат на кого секој Римјанин би му се насмеал како на лудост, многу побргу со повеќе причини, отколку да се нападне Рим, кога веќе неговата војска е поразена! Ханибал едноставно избирал решенија кои објективно биле најтешки, најмалку можни, чиј среќен исход би можел да го смета за најневеројатен! Тој останал, после преминот на Алпските висови, со сè на

сè 20.000 пешаци и 6.000 коњаници - измрзнати, изморени, на непријателска територија - и веднаш ги пуштил во две тешки битки: кај Тразименското езеро, против сјајните војни кои не знаеле за пораз и кои се бореле за своето, на своето, кои броеле повеќе од 40.000 пешаци и 12.000 коњаници, и кои, најпосле, биле предводени од прекалени стратегии од типот на Publius Cornelius Scipion, Sempronius Longus, Gaius Flaminius - и на кои, уште им стасувале, сред битката, 4.000 коњаници на чело со прославениот Gaius Centenius! Пасите ги поразил, а 4.000 коњаници и командантот Flaminius ги отсекол од главнината и сите ги уништил - до последниот.

И дури, после тоа, со изморените, десеткирани војници, за кои немало начин да се пополнат, заменат, обноват или барем, одморат, ја прифатил страшната стапицаво која го внесле Aemilius Paulus и Gaius Terrentius Varro со околу 50.000 пешаци, цветот на римските победници во илјада битки, и околу 15.000 коњаници - најдобрите луѓе со кои можел да се гордее сјајниот Рим! Какви шанси биле тоа, кои тоа воени изгледи стоеле на негова страна? Прикаската за тактичката стапица, со центарот кој се свиткал, но не пукнал, и крилата кои издржале, па го опколиле непријателот, само е привидно логично толкување со кое го прикриваме она што логички не може да се протолкува: оти сепак опколените биле најмалку пет пати повеќе, а притоа, се бореле гради в гради, со куси мечеви и копја! Дваесет илјади лукаво опколиле педесет илјади и лесно ги збришале! Нас петмина не опколи еден, а сака да не тепа.

Дека ударот на Рим би бил вистинска играчка, во однос на она што Ханибал веќе успеал, и дека, што се однесува до шансите, изгледало и било десет пати поверојатно да успее, отколку битките во кои Ханибал веќе триумфирал, се согласуваат и С. Torr: „Hannibal Crosses the Alpes“ како и G. Water: „La destruction du Carthage“, при што овој последниот познавач со право укажува на тоа дека избегнувањето на ударот на самиот град Рим никако не се вклопува ниту во логиката на претходните постапки и целата идеја на војувањето на Ханибал, ниту во *основните црти на неговиот карактер!*

А тоа е навистина „NOTA BENE“! Ханибал ризикувал пораз на секоја чекора од својата експедиција против Рим и го вклучил веќе со самата идеја да премине на непријателска територија со десетпати послаби сили кои нема да може да ги обновува, ниту да ги снабдува без постојани борби.

Но, тој немал намера да го уништи Рим! Ханибал сакал од Римското Царство да ја извлече сета сила која тоа, застрашено и со панична енергија на очајник, било кадро да ја собере, а потоа да докажува дека тој, Ханибал, сеуште е посилен! Да се урне Рим, значело да се лишиш од предизвикот - да прекинеш една вистинска работа, да се оневозможи продолжувањето на условите чие постоење токму било нужно за, уште со некаква вредна

смисла да се живее! Да се разорат сидините на Рим, значело исто што и да се убие партнерот во некоја врвно квалитетна игра, исто како да се задави љубовницата што ни е дорасната и по страственост и по знаење и истрајност - која навистина ја става на проба сета сила која сме ние способни да ја собереме, и која, ниту со една друга, не би знаеле и не би можеле да ја активираме! Која воопшто не би стасала до нашата свест.

Ханибал бил Муса кој има три срца, но Муса кој го нашол, најпосле, Марко доволно силен за да му ги разбуди и разигра сите три! На Муса, да се потсетиме, не му е жал што умира! Самовилата од која ќе умре и така ќе дојде! Нему му е жал што му дошол крајот, а да не му се разбудат сите три срца! Нему му е жал што две третини од неговиот „Штит од Злато“ отишле во смрт - нецеливани и не удрени - онака цели, сјајни, убави! Муса да нашол Марко кој сите три срца би ми ги изморил, па потоа, макар и со измама - пак да го убил - тој не би ја чувствувал ниту таа мала жалост!

А Марко жали - тој кука „милостив Господе, што загубив од себе подобар“ оти Марко дури сега узнава дека сета негова сила била доволна само за тоа да разбуди третина од Мусовата сила! Затоа Ханибал и троши едно по едно од своите срца, докажувајќи им на Римјаните дека секое, посебно, појуначко е од целиот славен Рим!

Затоа Ханибал и не удира на Рим, не помислува на неговите сидини! Тој витешки му спротиставува на едно срце едно срце. И кога Римјаните ќе останат без едното, тој чека да им зајакне другото срце, а кога и тоа ќе заврши во инфаркт, чека да се приберат, година, две, колку треба, и повторно им излегува на мегдан!

И така Ханибал поминал неверојатни петнаесет години на територијата на Италија! Три илјади километри оддалечен од Картагина, опкружен со улиште од најдобрите војници на стариот свет - непобедивите Римјани. Чекал, заедно со своите војници, да нарасне нова генерација римски борци: децата кои имале пет години, кога тој стасал до Торино, биле веќе во армијата со која, оној ист човек, со оние исти луѓе од пред петнаесет години, веќе се судрил и ги победувал! Тоа сега биле младичи од по дваесет години! И децата кои имале десет години, во моментот на Ханибаловото доаѓање, стигнати до својата дваесет и петта - гинеле од Ханибаловиот меч. А Ханибаловите луѓе стасале да остарат, одвоени од својата земја, семејство, без можност да се одморат! Оние кои стигнале пред Рим на 40, веќе имале 55; оние кои имале дваесет, поминале во непрестајни борби полни петнаесет години, до својата триесет и петта, прекрасно доба на сила и младост - не запознавајќи ниту брак, ниту родителска радост. Колку тоа биле цврсти, концентрирани, опасни луѓе! Можеби навистина нигде никогаш немало такви војници, оти никогаш нигде една армија составена од исти луѓе, не останала на непријателска територија, во постојано движење, секогаш на отворено, без упориште и

трајна комора, без своја крепост и одморалиште! И самиот Ханибал стигнал со 29, а си заминал со 44!

Во годината 203 пред новата ера, Ханибал и оние преостанати непобедени, незамисливи борци, после борбите кои траеле деценија и пол, тргнале назад, во Картагина!

Преместувајќи ја војната во Африка, Римјаните признале дека Ханибал не можат да го исфрлат од Италија. Така најнеобичниот предизвик во историјата е завршен. Ханибал влегол во доба на прагот од староста, сеуште доволно силен за да се бори, но веќе докажал дека Римјаните не можат да му наштетат! Третото срце сеуште чукало, двете згаснале во тие петнаесет години. „Додека бев оној што сум“ - зборувал подоцна, пред смртта, во Мала Азија - бев непобедив! Петнаесет години ѝ стоев на располагање на најсилната армија во светот, која можеше да се одмара, обновува, да ги собере тие што беа деца кога стасав во Италија, на нејзин терен; петнаесет години ниту јас, ниту моите луѓе немавме ни замена, ни оддишка; но, петнаесет години ние бевме - ние! Римјаните, подоцна, ги победија оние кои повеќе не беа ние - старец, калдисан човек, болен - не се оние исти луѓе кои ги носеа нивните имиња додека беа млади, одморени, здрави! Нас не нè победи ниту Рим, со сите свои легии, ниту Смртта - нас не нè победи времето, нè победи она што од него со „...раѓање го донесовме и кое постепено се претвораше во мрежа од пајажина исткаена, мрежа која пополека се распнуваше над поминувањето ка нашиот живот и силата неповратна, совладувајќи ни ги соништата, како лавови во ловциска мрежа од коноп...“

.....

А Римјаните, и покрај страшната сила на непобедивиот противник, кој ја понижил нивната суета на најдобри и најхрабри војни на светот, го сочувале, покрај бројните легенди за неговата opakост и нечесност - „*punica fides*“ - и јасното воодушевување за неговиот гест кој е пример за сите луѓе и за сите времиња; тој не освојувал ништо, ниту пак нешто сакал да сочува - оти знаел дека ништо не може да се сочува ако веќе не може да се сочува сопствената сила, храброст, ум! Ниту утеха, ниту заборав сакал, туку само противник со кого ќе ја потроши сета сила на својот живот, во борба без престан. Римјаните знаеле дека тој човек, и сите тие кои со него ги преминале Алпите, направил нешто поважно од сè што тие, Римјаните, некогаш имале на ум, знаеле оти тие дваесет илјади луѓе, на чело со Ханибал поминале петнаесет години докажувајќи ја, од ден во ден, својата бесмртност! Како за цело тоа време да биле во првиот ден од големата љубов!

.....

Картагина ја разориле, урнатините изорале, земјата, превртена во бразди, ја посолиле - ништо од неа да не никне! На оние кои на овој свет, во овој живот, имале среќа и храброст, дух и сила, петнаесет години, без издив, секоја минута, ноќе и дење, во зима и на пролет, под жега и дожд, да ја докажуваат својата непобедивост и да ја потврдуваат својата бесмртност ниту им е потребно нешто што би ги надживеало! Одушевувањето, кое го врежале во помнењето од сите смртници истрајува живо и точно, од сеедно какви урнатини и паднати столбови, парчиња мозаици; Ханибал е уметник кој умеел својата порака да ја испише и наслика, сосида и изгради онаму каде тоа никому не му паднало на памет вместо во пергамент или на платко, гранит или мермер - тој својот живот го сочувал на фонот на човечката историска свест. Показал дека човечкиот живот може да се преточи во нешто што не е материјал, а сепак, да биде вистински, детален, неминлив - каква што е музиката. Показал дека вистинскиот живот се живее така што не треба да се повторува - нема ништо што би требало да се поправи, дополни. Потврдил дека на оној што живеел како вистински цар, шаман навистина не му е потребен, оти вистинскиот цар, цел и без остаток, уште за време на животот, се претвора во всијување и блескот, а шаманот е тој кој по пепелиштето од Големиот Пожар ги бара изладените гламни и чиралаци, па повторно ги пали, сè дотогаш додека наполно не изгорат, оти на овој свет ништо не смее да пропадне, ниту да биде заборавено.

.....

Харун, наречен „ал-Рашид“ - што значи, „оној кој е право, исправно, правично воден“, - понекаде изговаран и пишуван како „Харуну 'л-Рашид“ (така во убавата компаративна студија F.W. Buckler: "Harunu'l-Rashid and Charles the Great"), им ги демонстрирал на луѓето сите достоинства поврзани со инаку проблематичната, а понекаде и компромитирана професија на шаман!

Овој син на калифот ал-Махди и сјајно-загадочната мајка, принцезата Хајзуран, сфатил дека институцијата „шаман“ произлегла од неодоливата легитимна човекова потреба, да ја дознае вистината за себе, и дека таа потреба е исто толку силна како онаа, на сите позната и од сите призната - потребата таа вистина да ја прикриеме и да поверуваме во лагата. Харун

почувствувал оти на целиот систем на човечката култура и нејзината хиерархиска вертикала и авторитарната структура, може со право да се гледа како на производ на општата потреба да се замагли свеста за она што со нас се случува, да се сокрие она во што ние постепено се претвораме, и, на местото на оние кои навистина сме, се устоличат некои фиктивни личности, маскирани со помпа, раскош, одликувања. Затоа улогата на шаман е втисната во секој човек во кого не згаснала храбрата љубопитност за сопствениот идентитет. Таа улога, Харун ал-Рашид ја промовирал во централна задача на својот живот.

.....

Во текот на своето славно владеење, Харун постигнал бројни победи и своите војнички способности ги докажувал и против Хазарите, во Јужна Русија, и против Византиецот - Никифор I, во Африка, како и во Иран, па калифатот Абасид го проширил во распон од сините бранови на Сир Дарија, до матниот тек на Инд, и од Гир-ал-Тар, до Арапскиот залив. Неговото витештво, како и неговиот ум, ги одушевувале современите, а Европа, во времето на Карло Велики, за Харун плетела легенди, додека самиот Карло Велики со него разменува амбасадори и дарови. Багдад од „Илјада и една ноќ“ пред сè е Багдад на Харун-ал Рашид, а сè што подоцна сакало да се пофали или подичи со сјајот, справедливоста, мудроста и храброто срце, се споредувало со големиот калиф. Дури и романтичниот и екстравагантен лик од исклучителниот витез Абада II ал Мут'амида, чиј гроб е место за ацилак на племенити и заљубени луѓе веќе повеќе од 800 години, на кого и се однесуваат стиховите од поетот „Оној кого го научив да гаѓа со стрела, од мене прв направи мета“ - оти од најдобрите пријатели и најголемите љубови доживувал да биде изневерен, а секогаш им простувал - со сигурност се знае, го сметал Харун, калифот од конкурентската династија, за пример кој не може да се достигне.

Меѓутоа, посебна тајновитост и ореол, на Харуновиот лик му придавал неговиот, историски недвосмислено докажан, обичај преправен, често наполно сам, а понекогаш и во друштво со верниот Џафер, со ноќи да го обиколува Багдад, заоѓајќи во најмрачните крчми, анови во кои отседнувале и коначеле криумчарите и разбојниците, не одбегнувајќи ниту кавга ниту тепачка. Вообичаеното разбирање причините за ваквите излети ги наоѓало во желбата на владетелот лично да види како се живее во неговото царство; со тоа се подразбирало и негово одредено недоверие крн извештаите, како и кон она што можел, денски, како владетел да го види. Нешто подалеку од оваа инспекциска намера, отишол во интересната историска расправа: Nabia Aboott: „Two Queens of Baghdad: Mother and

Wife of Harun al-Rashid“ каде што ја допушта можноста тие излети да биле мотивирани и со желбата на калифот да сретне некаква нова, непозната убавица.

Нема во тие толкувања многу фантазија, па затоа ниту многу вистина: оти, вистината секогаш е со многу фантазија! Ако на Харун му било до проверка, секогаш можел да испрати доверливи шпиуни - (како што, сигурно, и ги испраќал, како што сите владетели, од кога е векот и светот, прават!) - при што би собрал повеќе информации, стекнал поточна претстава, и што е најважно, не би ризикувал повреда, смрт или понижување! Ако, пак, му било до убавици, и тоа можеле да му јават извидниците задолжени тоа да го гледаат - каков што бил случајот со Харун, односно, со сите владетели на кои им било до убавици - познати или непознати. Освен тоа, тој секогаш би можел да има повеќе отколку што би стигнал да ги проучи и би смогнал сили да се научава - како што имал, и како што сите владетели, на кои им било до уживање, од секогаш и имале!

И сето тоа можело да биде, како и што било, без и најмал ризик по животот или честа, машката суета или самоувереноста!

.....

Кога човек ќе стекне моќ - ако уште е и силен, тој не ја губи потребата таа моќ и директно да ја докажува. Да ја става на вистинска проба. Меѓутоа, сè дотогаш додека од него не се измијат сите траги на *стекнатата моќ*, онаа преостаната, сеуште жива моќ не може сериозно и навистина да биде ставена ни на каква и да е вистинска проба.

Владетелот не може да знае колку противници е во состојба да совлада, да речеме, во шах, или во бокс, тенис или во било што, сè дотогаш додека неговиот противник знае оти настапува против владетелот! Колку силата, убавината, шармот, ги напуштаат, толку луѓето кои стекнале моќ и углед, настојуваат овие свои особини да ги сочуваат низ одликувања, почести, титули; така се лажат дека онаа призната убавина, всушност и понатаму е вистинска, дека признатата сила, уште е во нивните мускули, дека тоа што некогаш биле е сочувано од минливоста и отргнато од времето токму затоа што тоа никој не им го оспорува. Затоа владетелите, од големите до оние малите, локални, семејни, толку желно бараат докази дека тие и понатаму се оние некогашните и истите - затоа ловат мечки, порачуваат убавици, прифаќаат ласкања, размафтуваат, се закануваат, - и ги остваруваат заканите! Но, нивните мечки се донесени, убавиците поткупени, ласкањата изнудени, противниците заплашени! Докажете што тие ги бараат, не се вистински докази, проверката на која се

изложуваат, не е вистинска проверка И колку времето одминува, а тие стануваат сè постари, погрди, бессилни, потребно е сè повеќе „докази“, кои, без оглед колку грижливо и ингениозно да се исфабрикувани, стануваат сè попровидни, терајќи го владетелот да биде сè попростодушен, сè повеќе заслепен и заглупен, и затоа, навистина, не е ништо чудно што сите моќници веруваат дека смртта ги затекнала „во полна сила“ и дека „заминале прерано“: оти оној кој ги сочувал своите способности, тој заслужува уште да поживее, па ако ги сочува за секогаш, заслужил и да не умре!

Не само моќниците, и немоќните радо прифаќаат убава прелага, отколку да ризикуваат со неприфатливата вистина - ако станува збор за нив самите. Само што нив нема кој да ги теши. Ним никој нема причини да им ласка, да ги лаже, ним едноставно им велат: „Види се на што личиш, дртавко!“ Ако со некого си ја одмеруваат силата - тој едноставно ќе ги поучи како навистина стојат работите; ако го испробуваат својот тарм и привлечност - оние кои ним им се допаѓаат, напосто ќе ги изложат на поруга. Заради тоа поданиците никогаш и немале вистинска потреба да се преправат: нивната околина јасно им става на знаење кои се и во која фаза се!

Но, и најмалото зрно од општествената моќ, ставено во обличјето наситниот бирократ-шеф-на одделението-тоа-и-тоа управник на некоја безначајна институција, професор овде-или-онде, директор, продавач, полицаец... веднаш, во некоја неодолива алхемиска реакција, се претвора во плашт на самозалажување кој доброволно нема да се соблече. Ако победи некој во шах, кој по ранг му е подреден, ако освои убавица која на некој начин од него зависи, секогаш со право може да го мачи недоумица за вистинскиот и пресуден фактор; па ако се осмели да запраша - „Замисли да не сум оној кој сум, дали сеуште, дали и тогаш би ме сакала?“ - никако не ќе може да знае, колку и да го уверува неговата сакана, што е вистината во таа работа. Никогаш - додека таа само треба да *замисли* дека тој не е тој кој е: владетел, принц, професор, чиновниче... Затоа при секое недоразбирање - кога средината нема да ги препознае, луѓето кои се во ваква животна ситуација - без исклучок веднаш се враќаат на повикувањето на фиктивните докази кои гарантираат дека сеуште сме - оние кои бевме, па се развикуваат: „Знаеш ли ти кој сум јас!?“ И тогаш не кажуваат кои се тие, туку се заменуваат себе со титула, професија, еполета која само изразува колку се далеку од она што биле.

Навистина, одликувањата се соодветни на далечината, растојанието што стои помеѓу она што сме сега и она што некогаш сме биле; тие се супститут за некогашната, порано потврдвана сила, убавина, ум! Оној кој само малку изгубил - нему и помал чин, поситно одликување; оној кој повеќе изгубил, кој се оддалечил од своите сили - добива одликување сразмерно на количината сила што повеќе не ја поседува! Квадратот на

признавањето во идеални општествени околности, еднаков е на квадратот од оние квалитети кои сме ги изгубиле: најголемиот чин, највисоката титула, највисокото одликување со право им припаѓа само на оние кои веќе за ништо не ги бидува!

Но, многу признанија и одликувања доаѓаат додека сеуште не бива! Во таа ситуација ставени сме на вистинска мака, но тука е содржана можноста на самоодбрана и утеха: сила, знаење, шарм, несомнено има сеуште, но *можеби* значително помалку отколку што нашите непосредни животни резултати и успеси можат да оправдаат! Постои само еден единствен вистински и чесен начин, во кого нема никакво самозалажување ни подвала: да се симнат сите одликувања и да се пробаш меѓу оние кои нас не нè знаат. Ако си ловец на мечки, да тргнеш сам низ шума на терен што не го познаваш; ако си љубовник, да појдеш каде што си само минувач и да се пробаш само со лицето, гестот, зборовите; ако си индустријалец, да појдеш без скршена пара, некаде каде не те познава ниту последниот чистач на чевли, и да тргнеш - од почеток.

И ниту во една ситуација, кога работите ќе тргнат лошо, кога нас ќе почнат да не прогонуваат, исмејуваат, клоцаат - да не се викне она спасоносно: „Знаеш ли кој сум ЈАС, никаквецу!?“

Харун ал-Рашид сочувал многу од своите вештини и развил многу од своите таленти и дарби - додека веќе наголемо се здобил со највисокото одликување, кое, во неговиот свет, можело да се стекне! Затоа тој мора да бил со мошне, мошне изострено чувство за самопочитување кога воопшто дошол на идејата да се проверува себе и заслуженоста на одликувањето! И мора да бил крајно храбар и принципиелен кога се одважил таа мисла и да ја спроведе во дело! Оти, кој повеќе ризикувал од него, сакан, фален, мудар, силен - кога, крај сите тие вистински квалитети и апсолутната заштита која на овие квалитети му ја давал неговиот ранг и положба - решил да тргне, наполно анонимен, во зачадениот ан полн опаки и жестоки луѓе?

Харун ал-Рашид не ги искушувал поданиците туку себе! Тој не велел: „Замисли да не сум калиф...!“ - туку напосто престанувал да биде калиф. Тој, барем ноќе, се втурнувал во најголема авантура - право себеси во пресрет, нетрпелив да види дали има во него сеуште жар и сок, острина и киселина! Тој себе се промовирал во сопствен и неподмитлив судија, во свој шаман, кој секоја ноќ ја искушува моќта да го повика одново оној ист мажествен, храбар и заведлив, умен и досетлив Харун ал-Рашид, каков тој навистина и бил, и без сите титули и сета концентрирана општествена моќ. А кога сфатил дека во тоа навистина успеал, дека под притисокот на натрупаните признанија и титули, туѓата подарена моќ, убавина и ум, смогнал доволно шаманска концентрација и вдохновение да ги повика и оживи сите свои способности негибнати, ненаразени - значи, макар еднаш да се врати и себе да се воскресне истиот онаков, каков што бил пред сите

тие одликувања и каков што и бил и тие никогаш да не биле - сфатил дека го остварил она што вредело повеќе од сè друго: го победил времето и минливоста, пропаѓањето и смртноста. Оти, како што еднаш се умира, така е доволна и една победа, едно враќање, едно призивање на она кое повеќе го нема и кое исчезнало - за да се потврди силата на бесмртноста

Подоцна, би настапило време во кое одликувањата повеќе не можат да се симнат, време во кое прелогата би станала и неопходна и неизбежна и слатка!

Харун ал-Рашид тоа време го пресретнал.

Сфаќајќи дека е обдарен со дарба на вистински шаман, сфатил и дека може да се врати секогаш кога ќе посака. Престанал да се сомнева во себе и затоа престанал себе си да си се докажува.

Царот и шаманот биле помирени.

.....

На езерото кое се наоѓа таму каде тоа никој не го знае, а во чие постоење не се сомнева ниту еден жив човек, се собираат, кога некој ќе се роди, онолку лебеди колку новородниот ќе поживее. Тие се појавуваат од никаде, од празната загледаност и тихото бранување на Езерската Вода, од крикот на новороденчето и болките на неговата мајка Тоа јато потоа, молекула по молекула, пердув по пердув, се кове, одржува, опстанува - низ чекорите, гласот, песната од оној што се родил и сега расте - како синцир на вратот од преостанатото време, украсен и одбележувачки, како стварност на сите идни години.

Еднаш годишно, се пребројува јатото: еден лебед се одвојува, незабележливо. Кога јатото за момент ќе го заборава, тој ги раширува крилјата и се вивнува во бесконечноста од модрата далечина. Езерото сведочи дека го помни со бистриот жубор преку белата песок.

И свирнува, од далечината, ветрот.

.....

Стоејќи на брегот на тоа езеро, Ханибал петнаесет години ги задржувал сите лебеди, целото СВОЕ ЈАТО на број. Уверувајќи се дека може да ги задржи колку што сака, пуштил, следната година, шеснаесет одеднаш.

Преостанатите години го оставил Јатото по свое да се смалува; до последната птица.

.....

Кога имал дваесет години, Харун ал-Рашид, стоејќи на брегот од истото Езеро, пробал да го врати оној лебед кој, претходната година отишол во недоглед, по кого езерото жудело и ветерот свирел.

Полни дваесет и четири години, непрестано му се враќал тој ист лебед и целото ЈАТО пливало неначнато по Езерото.

Сфаќајќи дека може да го врати колку пати што ќе посака, го пуштил, идната година, ЦЕЛОТО ЈАТО да одлета!

.....

Еднаш годишно, се пребројува сечие јато. По еден лебед му се остава на Езерото, со бистриот жубор над белата песок, да го помни; и да свирне, од далеку, ветерот.

ДВА ТУНЕЛА

И најголемата книга, помала е од претензиите и надежите во неа вложени.

А дури и најмалата љубов, поголема е од најхрабрите надежи и сè што воопшто сме кадри во неа да го вложиме.

Затоа книгите од секогаш можело да се споредат и - секогаш ќе можат; каква и да е, секогаш ќе може да се замисли, па и напише - подобра. Книгата е сектор на стварноста кој има свој *пример*, кој, според примерот и се создава и од примерот произлегува.

А љубовта, заради тоа, не може да се градира и -никогаш не ќе може; каква и да е, ниту ќе биде можно да се замисли, ниту да се доживее - поголема и попотполна. Љубовта е онаа стварност која нема никаков пример, стварност која се однесува сама кон себе и самата себе во потполност се покрива.

Таа е од оној ред апсолутни појави, какви што се *целината, ништото, смртта*.

.....

Во својот единствен роман „The Last Puritan“ Џорџ Сантијана ги запишал овие стихови: „Stripling rifle now the rose / Tempt the perils of a kiss / From such random love as this / Every human kindness flows. “ Сè што во човекот навистина е човечно, извира од неговата подготвеност да ги прифати и опасностите содржани макар и во еден единствен бакнеж, од сосема случајна љубов, со тој гест, додуша, не се одрекува и од и така непобитниот факт дека „секој човек е свет за себе“, но, на темелите од нејзиното признавање, во животот се воведува и наполно нова ситуација: подготвеност за соединување на два света, два бескраи, два космоса. Се потврдува согласноста на авантурата на создавањето, се изразува капацитетот за обнова и дури, реконструкција на онаа праоснова, оној „архе“ принцип, се докажува сочуваната виталност на самиот свет, блескотот на неговиот „светлосен корпус“.

Во сето тоа има, без сомнение, нешто фанатично, нешто кое не посегнува по докази, што не се интересира за легитимации. Нема голема разлика помеѓу она гесло кое себе се иззема од секоја препирка, заснивајќи еден исклучителен статус на сопствената норма и еден критериум, кога вели „Dieu et mon droit!“ И вистинското значење содржано во еден единствен бакнеж од „случајната љубов“ која ја споменува Сантијана; и бакнежот го игнорира секој можен приговор и себе се наметнува како сопствен регулатив, оти, всушност вели: „Љубовта е моето право“ - (или ако се сака: „L'amour et mon droit“!).

А случајноста која своето постоење без остаток го заснива на сопствените претпоставки, всушност и не е случајност, туку апсолутна инстанца. Затоа секоја љубов, макар и да траела колку мигот од еден бакнеж, во чисто онтолошка смисла, е парче супстанција, *одломка*. автентично битие - никогаш ефемерија ниту сенка. Таа секогаш во себе ја носи целината, како што и најмалото парче скршено од Штитот од Злато, ја носи во себе сета златност - ниту целиот Штит не е *позлатен* од тоа парче, оти не е ништо друго освен тоа парче зголемено одреден број пати, како што истото парче е Штитот намален во спротивна пропорција.

Оти, сè што е, настанало со некој спој, со некој бакнеж!

И сè што *не е*, а некогаш *било*, престанало да биде со некое раздвојување, со некое одбегнување или одбивање бакнеж и вљубеност!

.....

„16 Uhr: Drei Deutsche Tanze - Ludwig van Bethoven - hier ist Erst Kucher...“

„...тече гласот од самобендисаниот Kucher, рамен, воедначен - објективен - како хромирана славина низ која протекува млаз од хлорисана вода. Потоа почнува Бетовен...

Низ отворениот прозорец, врвови на озеленетите стебла, крошната од полскиот даб; лисјето, мајски остриот хлорофил, влажно од тивкиот дожд, се ниша на мекиот, сив ветар; по покривите тенки долги држачи на ТВ антени, игли прободени во меките грбови од умрени тврдокрилци; тоа е сè во долниот дел, скоро наполно во дното од високиот, кружно засводен, кон светлината устремен *шпиц* се гледа само магличавото занемено небо, без движења и крај, прекинувано, нарушувано, од краткото привидување на ластовици, црни и живи, трепет присутен во видната секција од овој прозорец од кого навира Бетовен, и се стопуваат со по некој тон - налик на растурени-ноти испишани без ред по темносивата хартија.

Виден од некој сличен, многу поголем прозорец, таков би можел да изгледа и човековиот живот: инсерт од задишена ластовица сличен на црна нота, додека прелетува на фонот од празно, матно светло.

.....

Со лицето завртено кон најголемата берлинска трансферзала, со сочувана дистанца на убав тревник, Schloss Charlottenburg диши со отмена големина, ретка дури и тогаш кога се дворци во прашање; блескотот на фасадите, постигнат, колку и со чисто архитектонски средства, омекнат е со провидните тонови од надојденото младо зеленило на крошните. Мајското сончево пладне изедначено ја преплавува целата глетка, во која, како искри, се издвојуваат болскотните отсјаи: тоа е ладен и чист блескот, од емајлот и позлатата во грбовите со кои е закитена оградата, повеќе од темниот, недофатен орел насликан на нив, тој зрак ладна светлина допира од зборовите кои, 1698 како девиза од сопственикот на дворецот, Andreas Schluter, се впишани во секој поединечен грб: SUUM CUIQUE!

СЕКОМУ СВОЕТО! Колку и да се дрски, колку и да ја истакнувале неподготвеноста сеедно што од она што се освоило, што се стекнало низ вековите, да се подели со сеедно кој, овие зборови не можеле да ја сокријат свеста тоа што се има, колку и да било големо, не е она што навистина се сакало! Не е она што, кога веќе се има, би го направило непотребно, дури и непожелно, какво и да е понатамошно трагање; тие зборови биле впишани од оној кому му било доста од трагање, некој кој сфатил дека повеќе нема сили да трага, или, она што е вредно за трагање дека никој никогаш не може да го пронајде, ниту да го задржи, ниту да го поседува. Секому своето - тоа значи, секој нека биде на свој начин - незадоволен.

Господинот Andreas Schluter го изградил својот прекрасен дворец, застанал на онаа Берлинска трансферзала, се загледал, некое мајско попладне, слично на ова, во своето животно дело и тогаш го рекол она што многу подоцна го кажал и Венедикт Јерофеев во книгата „Москва-Фетушки“, гледајќи три шишиња алкохолен пијалак по кој жудеел, и кој, најпосле, го имал:

„Зарем ТОА мене ми е потребно; Зарем по ТОА тагува мојата душа? Еве што луѓето ми дадоа во замена за ОНА по што тагува мојата душа! А да ми го дадоа ТОА, зарем ќе ми беше потребно ОВА!?“

И тогаш ги кренал рамениците, се упатил кон дворецот и почнал да ги потчукнува оние грбови на кои, претходно, напишал: СЕКОМУ СВОЕТО! SUUM CUIQUE!

Секој нека го признае својот пораз на свој начин.

.....

Во гратче, сместено во длабока котлина сред шума и литици без крај, живеело едно шест годишно дете кое најмногу од сè сакало две локомотиви, две парни локомотиви кои возеле по теснолинејка која проаѓала низ гратчето; висовите наднесени над гратчето го ограничувале целиот хоризонт и сè до откривањето на двете локомотиви, на кои им дал имиња, детето било уверено дека она што во гратчето може да се види, воедно е сè што воопшто постои - друг *свет* немало, па ја немало ни помислата за него. А тогаш, одејќи еднаш по шините, настојувајќи што подолго да не падне, не слезе од нив, стасало до еден *тунел*! Не се осмелувало да влезе, оти тунелот, заради острата кривина, бил наполно мрачен и другиот крај не му се гледал; а тогаш, после којзнае колку време, локомотива наишла од тунелот! Од некаде *дошла*! Низ дупката од големиот рид, можело, значи, да се појде во некоја друга котлина, па од неа повторно во нова, па во нова... Стариот свет се распаднал, но не така што станал помал, туку што се умножил, за сета онаа неизвесност која се наслутувала на отворот од тунелот. Одејќи, истиот ден, во спротивна насока, повторно по шините, детето стасало до друг тунел, низ кој, по извесно време, локомотивата - *заминала*!

И така детето ги засакало локомотивите повеќе од сè!“ *Тие* биле доказ за постоењето на безбројни други светови, тие низ тие други светови таинствено крстареле, заминувале и доаѓале, тие биле доказ дека, еден ден, и тоа, токму со нив, детето ќе тргне во тие безбројни светови; тие го знаеле и патот за назад и уверливо потврдувале дека детето ќе умее, еден ден, и да се врати од тие далечни светови - дека ќе го пронајде патот токму за таа

долина, за тоа гратче и дека тогаш на другарите ќе им раскажува сè што видел, искусил, доживеал, за своите подвизи, за чудата, за средбите.

Откритието на двата тунела наполно ја изменило космологијата на тоа дете, а двете локомотиви станале два најдрагоцени гласника и најдоверливи пријатели! За сè што се наоѓало зад тунелите, на влезот и излезот од *овој свет*, локомотивите, низ пареата, низ она „чуф, чуф, чуф, чууф“, низ гарежот и чадот, со тркалата и „тендерот“, му раскажувале на детето! Штом би го чул пискавиот свиреж, а јасно разпознавал кој доаѓа од „Мира“, а кој од „Босна“, детето трчало долу, на пругата и тогаш ги наслушнувало новостите кои овие две локомотиви ги донесувале, само за него, на јазик за кој никој не знаел дека постои!

Тунелите повеќе не го плашеле, туку станале сојузници и пријатели кои го повикувале детето, а тоа им ветувало дека, мошне брзо, само додека малку да порасне, ќе го прифати повикот и со своите две верни локомотиви, ќе помине низ нив во ЖИВОТ!

Во жешко летно попладне, додека бистрата река мирувала под распуканата воденица, детето го преминало висечкиот мост и се упатило кон местото, крај пругата, на кое чекало девојче на кое решило да му ја довери својата тајна за двата тунела и за своите разговори со двете „негови“ локомотиви. И додека шетале по пругата - овој пат чекорејќи неизедначено по праговите (да се оди по шините би било несериозно во таков момент!) - насекаде летале пеперуги, вилини коњчиња, цветале јарки шебои и афиони. Заминувањето го планирало за утредента. Со него можела да појде само - ТАА, но, за чудо, девојчето, постаро неколку години, не сакало ниту да чуе за целиот план. Тој да имал само неколку години повеќе, да имал барем седум, размислувал, а камоли дури девет, како таа! - тој веќе одамна би бил во којзнае кој дел од светот, самостоен и силен.

Убедувањата не помогнале - колку повеќе навалувал, девојчето не само што помалку се интересирало, туку дури и почнало да се лути:

Тогаш ѝ ја открил тајната!

се насмеала ти си луд!

Се откажал од планот и патувањето, се откажал од целата иднина, освен од двете „негови“ локомотиви - само ако таа се согласи да му биде жена!

Рекла Си одам дома!

И тргнала.

Ја гледал како се оддалечува. Не можел да издржи:

Ќе ти подарам една локомотива!

Не застанала.

Ќе ти ги подарам двете! Ќе те научам како со нив да разговараш и двете ќе ги донесам во нашиот двор - кога ќе се земеме!

Во далечината, на припекот, ѝ светело фустанчето. Слегла од пругата и заминала зад грмушките, по патчето кое водело до висечкиот мост, па потоа, во гратчето.

Наоколу пееле славеи и косови, цаизли, планинските чучулиги црцореле, фиксирани во небото, високо, треперејќи со крилата, и цветале јоргованите и шебоите, булките и темјанушките и јагорчевината и шафранот, оној што избива по рабовите на штотуку растопениот снег.

И дошле локомотивите
и заминале
и ништо, ништо не му кажале; за ништо не јавиле и јазикот не им го разбирал, ниту збор, ниту глас,
дознале дека ги понудил
дека бил подготвен да се одрече од нив.

.....

Само двата тунела останале неизменети. Откривале дека постои нешто *зад нив*, но, не покажувале што е тоа. Девојчето го сретнувал после тоа и секогаш му доаѓала сликата од тунелите пред очи: во неа бил некој свет каков тој не познавал и чие постоење само се најавувало. И тој, во тие средби, се чувствува некако како тунел - нешто тајно, непознато, некоја најава на други места и простори, се отворала во него, но, тунелите во нив воделе на спротивни страни.

Ги раздвојувале.

Подоцна, без најава, локомотивите повторно почнале да му раскажуваат за тоа што виделе зад тунелите; сфатил дека ги оправдале неговите причини. Низ тоа што му простиле, иако беше подготвен на друг да ги подари, детето разбра дека, заради љубов, се подарува сè - оти ништо нема таква и толкава вредност; знаел, подоцна, дека тој со мака, па сепак некако со лесно срце, му понуди на девојчето кое го засака, повеќе отколку кога и да е ќе може да понуди: целата иднина, која во тоа време била концентрирана во тие две мали парни локомотиви на теснолинејната пруга! Никој никогаш нема да може да понуди повеќе, нема да има поголем дар, ниту залог, поголемо одречување и заклетва!

И кога и да се сака, секогаш тоа истото се подарува.

.....

А под Враца, под височината, зелени широчини.

Еднаш, тука сред бескрајот, најдов на едно јagne. Над него, сводот заоблен, и блескав - модар; наоколу, еднакво бескрајна, другата полутопка - зелена Влажните ноздри од запрепастеното јagne насред два бескраи - како да е помеѓу два тунели без крај: меѓу модрото и меѓу зеленото!

Подоцна го најдов овчарот и стадото на кое му припаѓаше јagnetо. Овчарот ми објасни дека јagnetо не залутало - туку дека е оставено! Мајка му, од некоја причина, не го сака; се случува тоа Тој, како овчар, го нејке - штом не го сака ниту една овца, има тука нешто заради што е мудро да се остави.

Величественоста од тие терени, од тогаш, не можам да ја одвојам од глетката на она јagne кое никој не го сакаше, од тоа неверојатно јадро на бескрајот, од таа залутана, несакана грутка на отчукувањата.

.....

Единствена ситуација во која тие два тунела се спојуваат, и така се отвораат потполно, единствено место каде модриот и зелениот тунел сосема се осветлени и проодни, каде што се преточени во единствен простор на заминување и враќање, споени во присуство, е онаа иста ситуација во која човек не се прашува: „Зарем тоа е ОНА по што тагува мојата душа“? - оти знае дека тоа навистина е баш ОНА - единствен дворец на чија ограда не пишува „Sum cuique!“ - и каде што никој не е поразен, каде јagneњата не се отфрлени, и каде што се знае јазикот од локомотивите кои донесуваат весели и прекрасни вести од далечните светови, - тоа е оној момент во кој ја прифаќаме „опасноста од бакнежите“ и така престануваме да бидеме осамен тунел низ кој животот влегува и на кој - си оди.

И кога ја имаме љубовта, тогаш нам, единствено, не ни е потребно ОВА, и токму затоа, и најмалата љубов поголема е од најхрабрите надежи и од сè што сме воопшто способни да изградиме, или понудиме за неа.

БЕРКЛИ И КУНДЕРА

Да се совпаѓа - а овде станува збор за совпаѓање, сеедно што тоа значи, на сеедно што упатувало, и сеедно како да е можно - значи, да бидат слични, можат само нешта кои истрајуваат; она што е со кус век, нема време да се совпадне со било што, а и ако тоа се случи, тешко дека во тој момент ќе биде некој во близина за тоа да го регистрира. Кој тоа би го забележал. Тоа што од никого не е забележано, него и го нема.

.....

На рафтот од бело јаворово дрво, премачкан само со безбоен лак, меѓу безбројните книги, стои и една, во тврд поврз, од сино платно: Frank Baer: Kein Grund zur Panik.. Крај рафтот, на стара гравира, англиската флота, под полни едра, испловува кон Јужното Кинеско Море.

Силата со која еден ваков наслов („Нема причини за паника“) нас може да не смири, не би смеела да биде потценета. Во секој случај, тешко е да се докаже дека е таа помала од кој и да е аргумент кој човек може себе да си го прибави, за сериозно да се смири во поглед на својата иднина. Сите гаранции и уверувања на овој свет, не се посилни од реченицата испишана на кориците од книгата во син поврз.

И оправданоста на надежите дека нешто ќе постигнеме, никогаш не може да биде поголема од колку што била надежта на онаа англиска флота, дека, сè и ако стаса до Јужното Кинеско Море, со тоа нешто трајно ќе постигне, или себе нешто значајно ќе си прибави.

Сеопштата неизвесност на човечкиот живот, толку е траен факт, што животот насеедно кои двајца луѓе, може да се одвива на наполно засебен начин така што ни еден нема да дознае дека оној другиот воопшто постои, но може и да се совпадне, во сеедно кој временски исечок, или со сеедно каков детал: некој, некогаш, може да открие дека двајца луѓе, од две епохи и на различни континенти, имале иста лузна на левата потколеница, или дека за некоја работа имале исто мислење, или дека животот го сфатиле на ист начин и поминале по слични судбини.

Дали некој друг, освен кинеските сликари, човечките лица ги сликал на ист начин - без сенки - од иста причина: верувајќи дека тие се осветлуваат *од внатре*, со рамномерната и јасна светлина на душата.

И дали некој, не знаејќи за Декарт, сметал дека светот е Голема Машина, и не знаејќи го Ламетри, гледал во човекот, мала машина!

На сличен начин, и со приближно исти изгледи, се совпаѓа силата на зборовите што не смирува, со нашата надеж дека ќе стигнеме до сопственото Јужно Кинеско Море.

.....

Ако здогледаш, драга моја, јагниња како пасат по ливада по која е послан зелен брокат, попрскан со последното злато од строшените свезди, не симнувај го погледот од таа нивна небеска трпеза, не ги три очите

неверувајќи; не мисли дека ти се привидува - не жуди по сомнеж. Особено: не продолжувај, како глетката да не е достојна за поглед, дека треба да се остави да помине *незабележана*; ако ги чуеш славеите, како пеат, зануркани во претчувството на април, во она доба на младо жито и латиците од овошките, во кое срцето ни е на врв од игла - ако почувствувааш во нивната песна дека го слутат придоаѓањето на оној злокобен отчук чија сила нема да ја издржи опната под која срцето им пулсира - во својот слух не се сомневај. Поверувај му на извештајот и од тоа драгоценост *сетило*; кој ќе го забележи, ненадејно, баршунестиот прелив од мирисното белило на персиската ружа, нека поверува; нека се сети дека ниту Бодлер, ни Ниче, ниту По, ни Шопенхауер, Марко Аурелие... не се повеќе во право од сеедно кое дете кое верува во своите сетила. Оти, на овој свет и убавината е стварна, а не само лошото и грдотијата; и Подеднакво толку важна и не помала, ниту поретка. И ниту на Кант, ниту на Платон - умните глави - нека не им поверува! Тоа што поминува, исто така е како и она што е непоминливо, и она крхко не е послабо од нескршливото: ни сенката не е помалку *вистинска* од оној што ја создава. Оној што би ја немал, најнапред би се посомневал во своето постоење! И нека Парменид се противи: нека бара движење во она што умее да тивне - мирувањето и вечноста и така не ќе ги одбегнеме; и нека не му верува никому кој тврди дека е во право, а дека другите не се! Зарем воопшто пред другите може да се биде во право?

И уште, нека знае дека сè - и оние јагниња, и зелениот брокат, и песната на славејот, и жуборот на латиците, мирисот од персиската ружа, добрината, минливоста, траењето, злото, убавината, - токму сè воопшто и е додека е во нашите сетила!

.....

Господски! Во вистинска смисла „господски“ значи, не само „да може да не се учествува“, туку, многу поточно, „да не се може повеќе да се согласи на учествување“. Но, да се сочува перцепцијата. Од подрачјето на *акција*, учествување, мешање, слава и компромитирање - накусо: обично, човечко, плебејско - да се прејде во подрачјето на *перцепција* - дистанца, избрано, контемплативно, божествено.

Така: Сам, во купето на колата за спиење. Наутро, да се освежиш, додека ви ја местат постелата. Да порачаш дупло, силно црно кафе; додека тоа миризливо испарува и стивнува, да си налееш чаша „Jim Beam;“ *да гледаш* во листопадните шуми на разбрануваната северозападна Чехословачка, прелиени со тенкото сребро од ноќешното суво снеже, огреани од сонце; во сенката на грмушките - по некоја срна, фазан, зајак.

Далечините назабени со кубињата од прашките катедрали. Да знаеш дека животот е *таму*, дека настаните постојат *таму*, во селцето крај кое се протатнува за миг, во онаа осамена куќичка од чиј оцак виори тенок прамен лесен чад, во вревата од градот што доаѓа - во вревата од градот од кого се заминало, оти, додека таму се било, настаните биле на *друго место*; да се знае, дека *овде*, каде што сме, збиднувањето веќе нема пристап.

Па мирно да се свитка цигара од златестиот „врапчиштанец“, малку да се отвори прозорот, заради свежиот воздух; и тогаш да се прелистува некоја убава книга - Dieter Fleig: „Der Bull Terrier“.

Беркли и Кундера на мошне совпаѓачки начин се согласиле на неодречива завршеност на своите лични истории, многу порано отколку што на тоа биле принудени. Всушност, на согласност и така никогаш не можеме да бидеме - принудени! Вместо својот живот и понатака да го - живеат, решиле да го поминат во набљудување и размислување за него!

Освен тоа, тие на мошне совпаѓачки начин ја изразиле својата согласност на господски живот.

На ставот кој го формулирање, на големо, за двајцата, би одговарал португалско-бразилскиот термин „ОЈЕРИЗА“ - аверзија и воздржаност кон странец, со доста отмена ладност и дискретно нагласена незаинтересираност за него - со истовремена јасна блискост и насоченост на сите сетила, кон оние кои нам ни се блиски и кои ги примаме како свои.

Наоружани со својата „Ојериза“, и Беркли и Кундера престанале со растурањето на своите сетила и наполно ги концентрирале на оние чие постоење им било важно. Се претвориле во два штита, во она што од двата штита преостанало - заклучено во витрини од темно, еднадвор непровидно стакло, достапно само на клучарите кои сами ги избрале и клучевите им ги подариле.

Затоа и Беркли и Кундера животот го сфатиле како пишување, а пишувањето - како истерување на самиот себе на чистина. За Кундера понекои внимателни читатели на неговото дело, веќе и имале таков впечаток, но за Беркли индициите, во прилог на истата теза, се многу поретки, прикриени; некако е чудно што оваа сличност со Беркли не ја забележал ниту самиот Кундера. Оти, неговата антрополошка и филозофска ситуација не само што се подударала, туку скоро и се поклопувала со Берклиевата - без оглед на фактот на значителните разлики во нивните животи. Ова е дотолку почудно затоа што Кундера има смисла за она попатно, за деталот, затоа што е надарен со микрофилозофска чувственост - и воедно, што не ја губи ориентацијата за сопствената духовна концентрација. И едниот и другиот почнале да пишуваат со доста нежност; потоа на оваа нежност ѝ придодале и малку иронија; така го преминале патот од нежна иронија до иронична нежност. Малку се ризикува ако се предвиди дека Кундера наскоро ќе премине на фазата со

која Беркли го завршил својот опус: дестилирана антрополошка самосвест - иронија без нежност.

.....

Многу мислители сметале дека целото пишување е - пишување само на една книга: таа „една и иста книга“ сакале да ја напишат и Шопенхауер, но и Блох, Хегел, кој сметал дека она што сам го напишал е мошне лошо, но дека тоа за среќа, е најмалиот дел од неговиот опус: преостанатото е диктирано од самиот Свет Дух (или, хегеловски Светиот Дух), но и Борхес, со неговата Голема Библиотека, Платон, според кого душата само го позаборавила тоа што од таа Вечна Книга еднаш го прочитала, Верлен, како и Кенет Берк; книгата која, низ сè што ќе напише, непрестано ја пишува Кундера, најмногу му се доближила на својот посакуван пример во онаа верзија насловена како „Неподнесливата леснотија на постоењето“. И таа книга, во самите темели, во срцето, е онаа иста која, низ сите варијации на своите списи, непрестано ја барал Беркли.

Крај неколку изгубени страници, со повремено различно протолкувани зборови и реченици, таму каде веќе избледеле, или се замачкале, и едниот и другиот направиле зачудувачки сличен, воедначен *препис* на таа иста книга.

И на едниот и на другиот в раце му допаднало она поглавје од Големата Книга, во кое се расправа за непремостивиот расцеп и неразоривата целина на елементите кои учествуваат во поларизација на „човекот и светот“, „субјектот и објектот“, „личноста и општеството“, „животот и смртта“; во основа сфатиле дека овде на дело е еден вид поларизација на: набљудувач и набљудувано.

Во набљудувачи Кундера влегол уште со својата прва книга, но како набљудувач созрел - сè до најновите остварувања Беркли бил начисто со својата набљудувачка позиција во „Расправа за принципите на човечкото знаење“ и „Есеј за новата теорија на видот“, но набљудувачката зрелост најсилно ја експонирал во „Теорија на видот или визуелниот јазик, докажана и објаснета“, напишана скоро четврт век подоцна.

Предвидувањето на овој спис може да се земе за одлучувачки момент во наполно промашената оценка на Берклиевото дело. Малку кој сфатил дека тој светот го доживува како Голема Јазичка Порака, а видот односно, сетилото за вид, токму како тој јазик применет на дело! Деградацијата на Беркли како филозоф, но и себе како интерпретатор, ја демонстрирал знаменитиот филозоф и логичар Вајтхед, кога на Беркли му признал само „способност за уривање“, при што не само што се приклонил, туку и

директно се повикал на оценката која за својот маж ја дала Берклиевата сопруга, достоина за секое почитување.

На тој начин, Беркли исто така ја добил својата Ксантипа; за разлика од Сократовата, неговата дури и некои филозофи ја сметале за поважен извор во формирањето на своето разбирање, од самото дело на мислителот.

.....

Кундера почнува со опоро пицикато; Берклиевата увертира е ведра. Но, веќе првите подоцнежни акорди, покажуваат оти тие уште од почетокот ја свират, на различни начини, истата темна симфонија. Од Ничеевата теорија за вечното враќање и острата германска поговорка „Einmal ist keinmal“, Кундера заклучува за потполната неизвесност на самата стварност на нашето живеење.

„Она што се случува само еднаш, како никогаш и да не се случило, а човекот може да живее само еден живот, тоа е како воопшто да не живее.“ Крај тоа, и затоа, дури и толку очигледната и јасна спротивност, каква што постои помеѓу „леснотијата“ и „тежината“ како состојби, Кундера ја промовира во „најтајновитата и најмногузначната од сите спротивности“.

Беркли овој увид не само што многу јасно го појмил; тој, дури и се зафатил филозофски и логички да го - докаже. Како да не му било достаточо тоа да го направи само на еден начин. Се потрудил своите докази да ги удвои, да ги води по две засебни линии. Свет, вон нашите сетила, нема, оти не е можно да се ели минира тоа што нашите сетила ни го даваат. Секој допир со светот, всушност е допир на свеста со сопствените сетила - нема докази дека светот, како таков, воопшто може оправдано да се претпостави. Секое наше знаење е, на крајот на краиштата, мета-знаење-свест за знаењето; нема предмети, ја има нашата свест за предметите - она што ние го гледаме не е „нешто“, туку нашата „идеја за нештото“.

Прагот на кој засекогаш остануваме е праг на секундарните квалитети: секогаш ќе има некоја ПРАГА (Праха), во чие постоење не ќе можеме да се увериме поинаку освен низ своето сеќавање, низ повикувањето во свеста на она што преостанало сочувано и употребливо од дамнешните извештаи на нашите сетила. И Беркли и Кундера така формулирале исто стојалиште според кое не може да се докаже ниту постоењето, ниту непостоењето, ниту Штитот од злато, ниту сè, ниту сите.

Обземен од драматична, вистинска, голема патетика, Кундера пишува: „Miss es sein?“ Како и Беркли, така и тој овде го удвојува прашањето за тоа што сме и дали воопшто сме. Сè со надеж дека, од

некаде, ќе искрсне, се втурне, навлезе, како јаве сред страшен сон, некој забораен, а пресуден детаљ; дека изолацијата на набљудувачот и неговата *страшна зависност од очите*, ќе се растури во правот на олеснувањето заради вистинитоста на сопственото постоење.

Но по двата пата не се стигнало до таа среќна разбуденост, ниту до потврдата за себе. Од тука стигнува и признанието, свечено и рамно, како згаснатата хоризонтала на електрокардиограмот: „Ja, es muss sein“.

Вториот начин, со кого Беркли го отсекол светот од себе (спротивното, според Беркли, не е можно да се направи, оти „нашиот свет“ секогаш е со нас, каде ние и да се наоѓаме, како што и ние сме тука каде што сме, сеедно од каде да сме дошле), како што алпинистот, без надеж дека ќе се извлече од теснецот на крајот од силите, ќе го отсеке со засекот од ножот, светот од себе, па ќе втоне во блага темнина - тоа е неговата критика на нашата комуникација. ЗБОРОВИ. Зборовите и јазикот. Тој пишува: „Опасностите на јазикот: јазикот е извор на нашата верба во апстрактните идеи, а оваа верба, пак, е извор на фундаменталната филозофска грешка: вербата во стварност независна од духот, грешка, која на крајот од краиштата, е извор и причина за сите научни и морални аберации.

Ако веќе нема стварност независно од духот, тогаш стварност и нема! Оти, стварноста и е она кое ние само го замислуваме како независно од нас и - нашето знаење. Ако треба да се сузбие изворот на таквото верување, тогаш вистинска цел е, да се сузбие верувањето како такво. Ослободениот, еманципиран ум мора да се согласи со тоа да ја плати највисоката цена: да одрече сè, освен себе и своите неразделни придружници - сетилата. А и сопствената стварност да се одржува како претежок баз кој виси на претанката нишка испредена од она сетилата што го нудат - на зрак од видот!

Душата, како средиште на лавиринт, како крипта во која скриено и недостапно, почива единството на нашето тело со светот, на тој начин признала дека нејзиниот „IHO“¹, нејзината божествена крв која тече низ жилите на бесмртникот, по својот состав е онолку стварна, или нестварна колку што воопшто можат да бидат вистинити нашите сетила.

Сè што уследило и кај Беркли и кај Кундера, приказна е за разговорот на душата, која го дознала сопствениот „ihog“², сама со себе.

Хомер, така, најпосле се споил со Платон.

.....

И Кундера знае дека Беркли е оснивач на теоријата за недостојноста на зборовите. Го пишува поглавјето „Несфатени зборови“, но, со градбата,

макар и „Малиот речник на несфатени зборови“, покажува дека изворот на недоразбирањето е постар од нас, дека е непоправлив, и дека, конечно, важи најдиректно таму каде важноста на зборовите е најголема: „жена“, „верност и издајство“, „музика“, „светлина и темнина“, „татковина“, „сила“, „црква, „вистина“. Со тврдењето дека секој јазик секогаш е само превод на оној единствен, вистински и изворен *јазик* - јазикот на видот - и Беркли, на свој начин, многу порано дигнал раце од вербата во разбирањето меѓу луѓето - барем кога се во прашање оние важни работи.

Разликата е само во тоа што Кундера не издржал, низ веќе неповратниот жубор од семантичката река, а да не ја втисне и својата тага заради тоа - како со смола премачкана кошница во која спие несаканото чедо.

.....

Така Беркли и Кундера дошле до ист заклучок. Да го изразиме со Берклиеви зборови, најнапред затоа што тој побргу дошол до него, а потоа, затоа што Кундера, барем оној од „Неподнесливата леснотија на постоењето“, не би имал никакви забелешки: „Не постои ништо освен - личности - односно, свесни нешта; сите други останати нешта помалку се егзистенции како такви, отколку што се начини на егзистенција на личноста“.

.....

Сите живи луѓе, сите живи суштества, оние кои денес се, врсници се. Во ден, во час. Во секунда. Ние сега сме. Беркли не е. Тој сега 234 години е помлад од нас. Но ние го *гледаме*. Ние го гледаме Беркли и така, Беркли сеуште постои. Но, затоа што го гледаме само со своите духовни, а не и со сетилните очи, тоа тој постои само како духовна содржина.

Кога Беркли го формулирал својот славен принцип: „*Esse percipi*“, тој, по сè судејќи, знаел дека со тоа се согласил на губиток на дел од вечноста, но, дека себе се обезбедил со дел од минливоста - ја изгубил вечноста, оти никој нема вечно да го гледа, но добил продолжено сеќавање кај оние кои сами, пред да *исчезнат од видот*, ќе пренесат дел од своето сеќавање за него, за Беркли.

Голем е тоа ризик: со согласувањето со критериумот по кого постои само она што го забележуваме („верувам само во она што го гледам“), се согласува и на тоа со престанокот на забележувањето, да престане да

постои и она кое дотогаш е забележувано („она што не го гледам тоа и го нема“). Ако нас никој не нè гледа, ако од никого не сме забележани, ако нè постоиме во ничии сетила, тогаш нас и нè нема! Утехата на која ѝ се препорачал и самиот Беркли, побргу била единствено што можел уште да направи, отколку што можела сериозно да му даде гаранции: оти, убаво е тоа што ние и понатака сме, ако нас и не нè перципира ниеден човек - имено, можеме да бидеме, оти нас нè перципира Бог!, но тоа тогаш значи дека целото наше постоење е на коцка чие тркалање е напдно вон нашите можности било како да интервенираме! Доволно е само едно мало (додуша, намерно, оти Бог ништо не може да прави ненамерно, нему ништо не може да му се „истргне“) невнимание, еден трепет, во кој „севидимото око“ не гледа ништо - па сè и да престане да постои! Можеби тоа така и се случува: можеби светот постои во импулси „е - не е“, „е - не е“, „е - не е“, кои се кратки колку и тие трепети на Божјиот капак - а можеби поминуваат еони (на крајот на краиштата, што ние воопшто можеме да знаеме за тоа око!?) - па она што ние го примаме како континуитет е само последица од тоа што не можеме да си спомнеме на она време во кое нè нема ниту нас ниту што и да е друго - а на она кое го нема, тукуречи, на празно време, не е можно и да се сетиш, оти секавањето секогаш е секавање на нешто, тоа мора да има своја „материја“!

Или: доволно е само едно наше влакно да не е во сеопштата перцепција (во перцепцијата на севишниот), па тоа влакно веднаш да престане и да постои. Да не гледа во ноктот, или во животот, па да исчезне нечиј нокт, или животот од оној кого Тој повеќе не го гледа! Смртта не е ништо друго туку момент во кој нас никој не нè перципира, во кој и Господ престанал нас да нè перципира!

Беркли, меѓутоа, навистина бил подготвен на сите овие ризици. Тој нигде не одрекол дека нашето постоење зависи од тоа дали сме предмет и содржина на нечиј поглед, дали сме во нечие видно поле. Тој не се откажал, не отстапил, ниту повлекол граница: ние навистина немаме посилен доказ ниту поцврста гаранција дека постоиме, од фактот дека некому сме му видливи, или дека некој нè слуша, мириса, допира!

Нему, само да знаел за обичајот „woodoo“, според кој ритуалот на апсолутна екскомуникација, практикуван во некои племиња, навистина доведува до брза смрт и на најсилниот, напдно здрав поединец! - би му изгледал сосема разбирлив и добродојден доказ за вистинитоста на основниот став: „esse percipi“. Ниту би се чудел што некој човек издржал херојски одисеи на опстанок, само затоа што знаел дека оние кои го чекаат, едноставно непрестано го *гледаат*, и со тој поглед го одржуваат жив и стварен.

Од оној првиот, соплемените напдно и не се спрепнуваат; тој е воздух, тој е ништо, тој нема свое „esse“ оти не може себе да се конституира како „перципи“.

Оној вториот, пак, не може да го загуби своето „esse“, зашто го има своето „регсирі“.

Тоа: дека мораме да бидеме *видени*, за да би постоеле, и дека мораме постојано да го *гледаме* она чие постоење го сакаме, тоа е општ антрополошки резултат и на Берклиевиот и Кундеровиот однос кон стварноста и животот. Видени - сме, виденото - е. А она што го сакаме - што сме подготвени со сопствените бакнежи да го претвориме во сопствен есаи - во сопствен Штит од злато - тоа не смееме ниту за миг да го испуштиме од вид.

.....

Ако е веќе, „да се гледа - да се постои“ тогаш може да биде јасно зошто еден верник, па дури и бискуп, се загледал во сферата на духовноста. Тој поима дека неговиот гарант е семоќен и дека никој ништо не му може, сè додека е пред очите на својот чувар, но, воедно, знае дека тој чувар, Господ навистина постои - оти, како поинаку него, бискупот Беркли, би можел да го види?

Безрезервниот верник Беркли, го условил така и самиот Бог, односно, сопствената потпора. Толку долго додека е предмет на божествената перцепција, тој е доказ дека двајцата постојат - доказ достапен и на едниот и на другиот.

Безрезервниот иконокласт и еретик, Кундера ја одржал свеста за сопствената пресудна улога за постоењето на сè што сеедно кога видел и на сите со кои некогаш се сретнал: сè ќе постои додека тој го гледа, слуша, чувствува, помни. „Борбата на сеќавањето против заборабот, меѓу другото, мошне е берклиевска реченица. И освен тоа: зошто таа борба воопшто треба да се води? Зошто сеќавање, зошто памтење на нешто кое, и заборавено, би продолжило да постои? Но, сеќавањето е нужно, ако се претпостави дека постоењето на нешто е можно само доколку тоа нешто е задржано во сеќавањето. Зошто „борба против заборабот“ ако не затоа што и Кундера е убеден дека тука влогот е - сè“! Постоењето - против непостоењето. Постоење, па макар било и со неподнеслива леснотија.

.....

„Бев закопана - му раскажувала - веќе долго. Доаѓаше секоја недела. Секогаш чукнуваше на гробот и јас излегував. Очите ми беа полни глина.

„Па, вака не може да гледа“ велеше и ја чистеше глината од моите очи.

„Но јас и така не гледам“ велев. „Вместо очи имам само дупки.“

Тереза знае дека Томаш не сака да ја *види* и затоа сонува дека таа *умрела* (оти, да се биде, значи, да се биде *виден*); но, таа не сака Томаш да го прави она што таа знае дека го прави - да биде со друга жена Затоа таа има глина, и уште „вместо очи само дупки“ (оти, тоа што не е *видено*, и не постои!).

А подоцна, наполно експлицитно, берклиевски, повеќе од самиот Беркли: „На сите нас ни е потребно некој да нè набљудува Според тоа под какви погледи сакаме да живееме, се делиме во четири категории“.

А најважна е онаа категорија која „сака да живее под имагинарните погледи од неприсутните луѓе“.

Со ова Кундера сосема му се придружил на Беркли, подеднакво уверен во онтолошката, создавачка моќ на видот. Да се види или да се пропадне! Тоа е една луда, недокажива, и необорива идеја. Мисла која сем Беркли и Кундера никој немал храброст да ја земе сериозно. Па сепак, тоа е мисла и логична и неопходна, и умее да исцели, да ги излечи раните кои сама ги нанела - токму како што Ахиловото копје единствено можело да ги излечи раните со него нанесени! Пред сеопштата привидност, минливост, трошноста на сè што ни кажуваат, на што нè учат, што ни покажуваат, неопходна е некаква цврста, сигурна потпора. Во голема далечина од нас одвоени и невидени - што ни гарантира дека суштествата кои ги сакаме воопшто -се!? Како тоа одеднаш толку да му поверувам на едно сетило - ако тоа воопшто не е потврда дека нешто или некој сеуште припаѓа во она што е!? На што го градиме уверувањето дека омилениот бор сеуште стои, стасит и силен, на истата карпа, дека свеста сеуште е и дека, утре, кога ќе се разбудиме, сеуште ќе биде тука!? Зошто најнапред погледнуваме низ прозорец!?

Ништо така не може да го раскрши привидот, како потполното доверие во видот.

.....

И кога возот ќе тргне, мавтаме сè додека можеме да се *видиме*.

Во тоа наоѓаме барем онолку сигурност, колку нам ни ветува книгата, во тврд, син платнен поврз, сместена на рафтот од бело јаворово дрво, со наслов:

„Kein Grund zur Panik“.

СВЕЗДИТЕ НАД ВРАЦА

Сам, низ облаците патувајќи, ги оставав, од час во час, невидливите места: Вакуф, Карабунар, Смрека, Цини Бег, Суљеманица, Милево, сопствените стапала не можев да ги видам. Само повремено, би продрело светло низ пердувестите облаци, и тогаш би здогледал влажно, жолто парче тревнато тло, прекриено понекаде со крпчиња снег. Студенилото се фаќаше за испотените прамени и веѓи, ги претвораше во сињак и мрансулци.

И Овчинец е освоен. На самиот врв соснежица и фијук на ветерот. Подеднакво заслепено слегување. После полни единаесет часа одење без одмор, нозете сеуште добро се држат. Пополека забележувам дека веќе сум влегол во некој сокак. Ветерот ги тера облаците меѓу куќите, низ портите, преку покривите; околу мене, на извесно растојание, расте група љубопитни деца и минувачи. Освен бучењето на ветрот, се слушаат само ударите од мојот дренов стап по лизгавата, влажна калдрма на тесната и стрмна улица; се придружува силен жубор од чешма

Избивам на „сред село“: пет млазеви искрат низ матното треперење на облаците и паѓа во изсиданото, бетонско корито. По калдрмата пресечени, крвави глави на телиња, овни; од стреите крвави, одрани кожи -капе и топло испарува последното што останало од животот; луѓето ја оставаат работата Ме заобиколуваат - сеуште на отстојание. Нема никаков звук - само жуборот од оние пет млазеви. Најпосле ми приоѓа еден цврст, маркантен човек во поодминати години. Ми посакува добредојде и ме вика по име.

Подоцна, во неговата куќа, седиме на бели овнешки крзна, крај топлата печка, пиеме чај. Собата полна со домашните. Хамзо ме прашува „Зошто одиш на планините? “

Не знам како да му објаснам; сите кои што, патувајќи сам по планините, ги сретнував, ме сметаа или за шумар или за геометар или... во секој случај за човек кој избрал мошне тешка служба штом и по секаков кијамет мора в планина и тоа - сам! А да се убедуваат дека тоа не ми е служба, значеше да се претставиш во улога на веселник на кому „не му се сите на број“.

И тогаш Хамзо одговара: „Јас имам веќе осумдесет и три години. Најдобро би било да се седи дома, да се грееш и уживаш покрај внуците и децата. Но, јас сеуште одам в планина сам. Понекогаш, дури, сред ноќ, во два по полноќ, ќе се разбудам; слушам, од Враца ветер, мирис на треви, клокот на извори. Сепак, не ми се станува од топлата постела, а и каде би одел во тоа доба!? Некој да ме сретне кој знае што ќе помисли! Моите да видат дека ме нема в кревет, ќе се уплашат! А не можам да ги будам и да им објаснувам. И сепак, токму ќе решам да не станувам, кога, низ

прозорецот слушаам шепот. И веднаш гледам како играат, треперат, ѕвездите над Враца Ги слушаам како ме повикуваат. Се облекувам, пушката на рамо и - одам. А до Враца има три добри часа. Ете заради што одам во планина.“

Хамзо и јас се разбираме; тој знае дека и не може подобро да се објасни зошто човек, па дури и сè да му е добро и на свое место, сепак, ги слуша ѕвездите над некоја Враца, и зошто тргнува по тој повик, без оглед на сите тешкотии и целата бесцелност на тој пат.

Можеби и сирените, заради чиј неодолив глас Одисеј се врзал за јарболот, а на посадата ѝ наредил да стави восок в уши, биле само разиграни полноќни ѕвезди, можеби тие и денес пеат, без прекин, само што ние, потомци на оние морнари кои ставиле восок в уши, не можеме да ги чуеме? А Хамзо, кој сеуште понекогаш ги слуша, можеби е само потомок на Одисеј, но потомок кој го заборавил трикот со врзувањето за јарболот!?

Сигурно е, сепак, дека оние кои умеат да ги прислушнат „ѕвездите над Враца“, оние до кои допира магнетниот повик на планините, би било можно да се задржат само со врзување за јарбол.

.....

„Oh, World! I cannot hold you close enough!“ Навистина, Свету, човек не може да Те прегрне доволно цврсто, не може да ти пријде доволно близу! Тоа чувство што го имал Волт Витмен, го имаат оние кои ноќе одат в планина да ги наслушуваат ѕвездите! Човек не може доволно цврсто да ги прегрне планините, не може доволно да *влезе во нив!*

Оти, во миговите на најдлабока радост, опкружени од оние кои нè сакаат и почитуваат, оние кои ние ги сакаме и почитуваме, изложени сме, сред мирот и обилството, на ненадејно и силно чувство кое Блез Паскал го нарекол „на животот пустош“, а за кое сметал дека нема лек, ниту скривалиште. Тоа чувство не е ништо друго освен она кое Римјаните го нарекувале „*tedium vitae*“, и кое, заправо, зборува оти сме на место кое не ни приличи, дека сме ја изгубиле вербата и силата тоа место да го напуштиме и да појдеме таму каде што припаѓаме, дека го правиме она што нам не ни е достоино и дека немаме сили да го направиме она што нам ни е достоино - накратко, дека ние не сме ние! Нема никаква разлика помеѓу тие две чувствувања и емотивната, човечка потка врз која настанала Хименесовата песна „Јас не сум јас“ - како што сите три ситуации се сведуваат, пак, на она што во Хамзо се случува, ненадејно разбуден, сепнат од нечујните гласови од ѕвездите над Враца.

Токму во тие патувања, во подготвеноста да се проследи таа златеста нишка во решеноста да се направи тоа за што Кант немал сили, а кое јасно го чувствувал - имено, да се соедини тој несфатливо сроден потрес кој во нас го предизвикува „свезденото небо“ и „моралниот закон“ - е содржана и единствена можност за автентично издигнување над „на животот пустошта“. Кант знаел дека човекот ништо така не го возбудува како оние два космоси, или, ако се сака, оние два морални закони: „свезденото небо над нас“ и „моралниот закон во нас“ - но навистина ништо не би се изменило кога би се рекло: „свездениот закон над нас“ и „моралното небо во нас“ - истата неотповикливост е содржана во обата бескраи и воедно, обата ги чувствуваме како свое извориште и простор во кој сме „chez soi!“ - на свое!

Само тука, оној темен покров, кој како смрзнат акорд трепери над нашата најзанесна радост, онаа состојба заради која и најведрата песна нам умее да ни прозвучи со иста таговна и величествена безпомошност и чувство дека е сè загубено, како што Албиниониевиот „adagio“, се разредува и расплинува - преминува во блескот и модрина. Оти како и прамените магла, чувството на „животна пустош“, најчесто паѓа по долините, котлините, рамниците, по местата кои сме ги населиле, па човек дури и прашува не се ли маглите само човечки испарувања, собрани во голем број на едно место и обземени од паскаловското чувствување на „животната пустош“!? И како маглата, тоа чувство ретко се издига до острите врвови, а ако понекогаш и стаса, запците од висовите го раскинуваат, треперните модри молњи, го согоруваат.

.....

Кој и да било град да се посети, од вистинските до нестварните, од Атлантис до Утопија, во ниеден не е како во планините. Тука, или, поточно - *таму*, немавеќе ниту чемер ниту пустош животна. Афектот го истиснува афектот - како што вели Спиноза: безживотната пустош, каква што владее на планините, ја поништува животната пустош, каква што во себе затекнавме! А набујаниот живот умножува сè што во него се појавува како неволја.

Во планините, во тие светилишта, во тие катедрали и олтари на кои се прочистува и освежува нашата дарба за *занес*, многу филозофи го побарале, и биле уверени дека го нашле човековото родно место - или барем, место кое се поклопува со конфигурацијата на човечката душа! Од схоластичките мајстори кои „anthropos“ го изведувале од „apo thropia“, способност за качување, копнеж по врвовите, па во човекот го гледале „оној кој кон височините, упорно тежнее“, од Кјеркегор, на кому

планините не му биле судени, туку само данските магли, но кој знаел дека „врвот е место на кое може да стои само еден“;

.....

Под врлетната Чаушица, околу двеста метри под врвот, има еден премин: и покрај висината, и во август е накитен со безброј разновидни цветови, вронети во густа, куса, секогаш свежа, темнозелена трева; а десно, кон угорнината, одекнува со празно просевање, огромна карпеста котлина - Мечкарник; од лево, стрмнина, теснец во кој бучи пената од водопадот. Бидејќи по тој премин, токму на тоа место, во должина од десетина метри, може да премине само еден човек, тој премин го нареков „Kierkegaard'pass (преминот на Кјеркегор)“. Често имам чувство, поминувајќи, дека, всушност, само го дознав *вистинското име* на тој премин, а не дека јас така сум го нарекол!

.....

Доловите, места во кои е множеството, каде е масата, на лагата се места, оти масата е - лага, и оти вистината е - една; затоа вистината и обитува на врвот. И Ниче, боравејќи на Швајцарските Алпи, запишувал дека височинската граница од една милја, е граница над која може да се сретне човек, над која човекот треба да обитува, дури над која може да се почувствува - човек! Пониско - е она подрачје на затруен воздух, интриги, политика, морал, религии, стеснетост, потчинетост. Слободата е - над!

.....

Пред да го здогледам Денвер, „One mile sity“ („Град на милја височина“ - 1600 м.) излегов од автобусот и се запатив кон прочуениот „Pik's Peak“. Утредента дочекав нов автобус на истото место и се *симнав* на милја. Ниче бил во право, само што сега, веројатно, и сам би ја поткренал онаа граница на две милји.

.....

И ако за Шопенхауер музиката, всушност, е филозофија која вистината ја соопштува без поим, само со звук, тогаш планините се музика без звук, или филозофија на која не ѝ требаат ниту поимот ниту звукот - со самото свое постоење изразуваат сè, кажуваат немушто, а директно она што е достоино да биде негова вистина, над горите настанети со котли во кои сите врие; нè потсетува дека сме суштества на кои им се наменети височините, качувањата и пространствата.

По тишините на тие бесконечни осами, низ кои, како гласници од сонот, со точност која не е од овој свет, бучат виори, над поданиците и владарите, над ситната занурканост во суета и завист, над која, од оние кои останале во долот, можеби само Бенедиктус Споноза се издигнал, настанет во планината на сопствениот дух, се простира еден свет без закони, без граници, без закани и страв, без моќ и немоќ: свет каков бил пред Диоген да ја запали својата ламба трагајќи по човек.

.....

Помеѓу Боговинското и Белото Езеро, на еден мал безимен врв, висок околу 2.400 метри на грб легнат во густата планинска трева, со дренов стап под главата, гледам како директно над мене, не подалеку од педесет метра, на ветерот лебди орел брадат. За среќа, одамна сите познавачи се уверени оти повеќе ги нема, па по некој орел уште и опстанува; му играат големите пердуви на краевите од силните крила, се лелулаат пердучињата на жолтеникавиот стомак, се оцртуваат две црни линии кои водат од очите кон вратот, трепери праменот под клунот, црн токму како перче од брада; издигнат над сè, ме забележа и сега го фиксира натрапникот; пополека го излекувам стапот, го наместувам крај лицето, нишанам - како со пушка; тој не бега; сакам да го преплашам, да го навикнам *да не ми верува*; или некако чувствуваше кој сум, знаеше дека стапот е - стап, а не пушка, или беше преправениот Диоген кој најпосле сретнал човек - но, веднаш не одлета. Постепено почна, во спирали да се крева - живот кој нашол начин да погледне на сопственото досудено боравиште!

.....

И на толку многу места се слуша свонливиот глас од ѕвездите над Враца, растурени, како прапорци од жолт мед, по темните мускули на вратот од убав коњ! Jebel Toubkal! Изникнат од шумовитите подножја на

Високиот Атлас, обраснати со величествениот „сесЈгис atlantica“, низ нив, низ шумите, до славниот, снажеи монарх - „сedrys Goureau“ - добил и име, и таблица, но тоа ниту го смалило ниту го припитомило, како што ниту лисицата од „Малиот принц“ од уште еден незаборавен качувач, пилот!, Сент-Егзипери, не допуштила да биде „apprivoiser“. Jebel Tdihrin! Кетана! Кафказ! или - Тибет! Како само свонат имињата на местата, слични на имиња какви што би требало да имаат свездите: „Schlangri-la“, „Pengri-pog“, „Ustun-tag“ места кои и се свезди напред недостапната пустелија низ која силните реки, всечени во клисури подлабоки од три километри, сеуште течат по дно кое е повисоко од половина километар *над* највисокиот врв на Алпите, Мон Блан! И какви се тоа реки, со какво бучење и со колку силни матици кои се изливаат од планините во млаз, како што крвта во млаз прска од закланиот бик: *Хоангхо, Јангце, Ме-конг, Салуен, Инд Ганг, Браманутра...* трите знамиња на осамените испосници се виорат, за секогаш врежани во небото над светата, скриена планина. Каилас, како сочувана мисла од испосниците кои, веќе дамна, ги нема меѓу живите, а кои можеби, исто така веќе дамна, се стигнати до само на посветените познатиот врв *Миња-Конка*, за кого првите, кои се вратиле од неговото подножје, тврдат дека мора да има повеќе од девет илјади метри и дека директно се огледува во блескотот на боженственото езеро *Манасарнар*.

И сеуште пред самостанот, за кол врзан, силниот тибетски пес Сангкхи; го чува самостанот, додека во него не се вратат оние тројца испосници! И му се виори на остриот ветер влакнестото сиво крзно, и снажните бели заби блескаат во темниот свод од челустата и грми неговиот лавеж над клисурите!

.....

По таков свет тргнале многу, оставајќи - сè. Секој од нив трагал по места над животната пустош. Како, на пример, незаборавните Малори и Ирвин, луѓе кои, можеби двајцата, можеби само Малори, биле на самиот врв Цомолунгм („Монт Еверест“) и кои, до денес, како што верува Рајнхолд Месмер, таму се останати; можеби седат, потполно исти, смирени, и душите веќе по ништо не им тагуваат - уште од 8 јуни 1924 година!

.....

Трета, еднаподруга, и последна ноќ која ја поминувам на врвот. Помина полноќ. Студенилото - неиздржливо. Немам ниту шатор, ниту оган. Полната месечина, разлеана на соседниот врв - 2712, јасно го осветлува местото на кое, рано в зори, со првото сонце, пасе оној голем див прч. Трчам в место по половина час, со одмори од по пет минути; не за да се загреам, туку само за да не се вкочанам од студ која продира и од надвор и од мене; надоаѓа од секаде, оти немам ниту храна. Дење слегувам до изворот - 2468 - се сончам и пијам вода. Резервите на внатрешна топлина се сосема при крај. До местото на кое работ од Земјата се допира со сводот, не се гледа ниту еден единствен знак на човечкото постоење - ниту едно светло! Само горе, „по свезденото небо над нас“, повремено, без секаков звук, ќе помине зрак светлина, или некој далечен авион.

На седлото од далечната планина, сосема блиску, изронија три волци - едното е волче, кутре; сребрените крзна им се искрат на месечината. Не трчам повеќе в место. Гледам право во нив. Пополека тргнаа и се префрлија преку седлото - втонија во сенчестата страна од врвот; гледам дека тргнале токму по патот кој го наумиле. Заради мене ништо не менуваа.

По сончев ден, утредента, се враќам; го остварив она заради што бев дојден - станав дел од планината. Волците, ноќеска, ми го признаа тоа, кога поминаа крај мене, како покрај камен на месечина.

.....

Горе, каде што нема ниту кралеви ниту вазали, ни неправда, ни искупување, таму каде што не допира заканата и каде што се топи силата, таму е местото за потсетување на многу нешта од она што сме го изгубиле од вид, а што вредело да се помни. Планините, тие постојани потсетувања дека вечноста е крај нас, во близина; планините како остварување на Утопијата, како оние места за кои Вајлд говореше дека единствено се вредни да се вцртаат во картите и картите на кои ги нема ни да се погледнат не се вредни; енклави на слободата!, катедрали на човечкиот род и на целата планета, свети места на кои сè што живее може да ја прошепоти својата молитва! Прибежишта, амбасади на оној поубав свет, места на кои нема неправда, до кои не стасува кнутот - остварени Универзитети и потсетувања на важноста на медитацијата, благотворноста од мирот, минливоста на вештините и неминливоста на *знаењето!*

Места од кои се гледа дека луѓето, штогоде себе како задача да си поставиле низ историјата, ништо сеуште од тоа не оствариле! Места на кои треба силно да се вдиши, непосредно пред спуштањето и враќањето - за што подолго да се издржи зануркан, без воздух, таму, „под една милја“,

каде што Ниче знаел дека не е можно да се дише; планините се тука, градителите да можат да се одморат, да вдишат свеж воздух, и да се потсетат, на што треба да личи она кое пред неколку илјади години почнале да го градат.

.....

Потпрени, со лактите вронети во меката, густа трева од висовите, на широкиот сме грб, над Ливадичкото Езеро; 2491 метар. Наведнатото цвеќе, кое не може да се избегне, ја обележува патеката, по која пополека, нога пред нога, избивме на врвот; од лево, малку подолу, висок, блескав извор, (како струење на радоста низ раце, како трпки во дланките), придушено со трева обгрнат, влегува во рамнината, темно-зелена, натопена; китки светло-жолто цвеќе по ивиците; неколку биолици полегнале сред таа широка, тркалезна, рамна трпеза - уживаат!

Ние - како две стрели, запрени во онаа точка во која е нагорнината, летот, завршен, а паѓањето сеуште не почнало: лебдиме, игнорирајќи го повикот на низината.

Тоа беше некако сред ведар јулски ден; за чудо ниту за момент не можеме да се посомневаме дека и сега не го слушаме свонливиот глас од свездените прапорци, и дека не гледаме како благо сјае ситната плева од големиот Штит од Злато, како што тогаш ги чувме и како што тогаш ги видовме.

И дека е тоа оној ист звук со кој на Одисеј му се гласеле сирените додека се враќал во својата Итака, и со кој свездите над Враца го буделе Хамзо; и онаа иста златна п лева што, како прав од крилата на пеперугата, се симнува од нашите Штитови од Злато, при секој бакнеж, со секој ден кој одминува.

ПОРАКА ОД СТРАШНИОТ СТАН

А облеката, во која го облекуваат умрениот, за во неа да го закопаат, ја нарекуваат овде „страшен стан“. Прашани за причините на така необичното име, рекоа дека во светот постојат само страшни нешта но дека од смртта нема ништо пострашно, пазатоа и онаа *последна облека* од која повеќе до века нема излез - боравење во страшниот стан. (Види кај С Душаниќ: Смртни и погребни обичаи кај православните Срби во Усора).

.....

За потеклото, историјата и намената на *штитот*, пишувано е, но скоро сето тоа во една точка се согласува: штитот е заклон со кој себе се чуваме од нешто што како закана доаѓа однадвор! Тој е тука да го спаси внатрешното од околот; од фрлениот камен, исфрлената стрела, замавнатиот меч, завиорениот боздоган.

Во таква функција штитот за долго се јавува не само како прв, туку и како единствен облик на заштита од опасностите кои од надвор нè демнат. Кај многу племиња, одбранбените оружја за секогаш се сведени само на штит. Ги правеле од сè што ги обединувале тврдоста и доволната лесност: од нештавена кожа на крупни животни - од нилски коњ, слон, но и од дива свиња и бизон; од цврст густо плетен шамак и лијани; во Австралија, Индонезија, на Пацификот, сегде каде што имало тврдо и мошне лесно дрво, штитовите биле делкани од дрво; Суданските племиња Динка и Мунду правеле тркалезни, вдлабнати штитови во кои ги фаќале непријателските стрели - оти самите не ја совладале вештината на правење врвни стрелки.

Кај Тапиро Негритос, од прашумите на централна Нова Гвинеја, штитовите се носени во мрежичка врзана околу вратот - за да ги заштитат градите и да ги остават рацете слободни за борба. Нивните соседи и противници - племето Гулфа, напротив, правеле голем штит прицврстен за левото рамо, со голем засек од горната страна - за изведување на удар со десницата - како што низ засекот на предните заби ќе зашишти јазикот на отровницата.

Команчите, се од денот на Кванаха Паркер, биле познати како ненадмашни мајстори за борба со копје и штит - од нештавена бизонска кожа; самиот Кванах задржал во тој штит дури и три куршуми од пушка кога ѝ помогнал на својата мајка - белкиња - по втор пат да побегне во „индијанско ропство“ од „слободата на белите луѓе, нејзините сонародници“.

Така, со преглед на различни времиња и многу ситуации во кои живееле луѓе, се покажало дека штитот секогаш бил еден вид на дефанзивно оружје кое се ставало помеѓу себе и светот.

.....

Но, не се става сеедно што помеѓу себе и светот! Она на што го дочекуваме светот - штитот - секогаш е мошне внимателно избирано, со

секогаш иста и јасна мисла: тоа да биде *наше лице!* Ние всушност, ставајќи го штитот, на светот му се соопштуваме себе - со штитот ја легитимираме својата најдлабока внатрешност. Оти, сите веќе споменати примери, како и многу кои ќе останат неспоменати, крај некои кои уште ќе ги наведеме - од египетските штитови од Старото Кралство, до Хамурабиевите, хетитските, тебанските, персиските, римските штитови, секогаш, без исклучок, имале и некоја шарка, некаков знак, цртеж. И тој цртеж секогаш, на симболичен начин, ја претставувал личноста, персоналитетот - во најбуквална смисла - *душата* - на сопственикот.

На масата од легендарниот господар на Камелот, кралот Артур, не секогаш морал да биде присутен секој витез: ако, зад празното седало од резбарена дабовина, би висел штит со неговиот знак, било тоа исто како и витезот сам да е тука Од Ланселотовото езеро и копје, преку Гавеновиот змеј, до Валијантовиот знак - коњска глава - штитовите ги чувале и препознатливоста и признанијата кои ги стекнале нивните сопственици. Знаците на штитот и кај најдивите племиња ја раскажувале приказката за сопственикот - за она што во него било најдобро, што најмногу било негово, значи - најлично. Штитовите биле легитимација, отисок на душата, или отисок на прстите кој го оставала душата. Затоа штитовите наскоро прераснале во знаци на родот и лозата - станале наследни симболи на цели семејства.

Според наодите од мудриот и нашироко почитуван автор Johannes de Bado Aureo; (Tractatus de Armis, 1349) познавач на Ауреа „Штитот е начин на кој еден човек се разликува од сите други луѓе... Тој е негов знак и самата човечка душа (spiritus nomine)...“ А триста години подоцна, кога штитот веќе ја губи функцијата на заштита од надворешната опасност и повидливо ја манифестира својата суштинска улога на носител на пораката за нас и за нашиот идентитет, пишува тогашниот врвен експерт Дагдејл (Sir William Dugdale: The Ancient Usage in Bearings of Arms, 1681): „Штитовите отсекогаш биле тоа што за секогаш ќе останат: инсигнии на честа и добродетелите на сопственикот, имприматур на неговата личност и дух“. И добро упатениот Ли (Gilbert Leigh: Shield and Crest, 1591) мислел мошне слично („...Штитот е лицето на човечката душа...“), и врлиот Кристи (Frederic Christy: Jurisprudens heroica, 1668) држел дека е тоа вистина за штитот: „она што е човекот, тоа е и знакот на неговиот штит...“

И на овој увид се развила целата наука на хералдиката и инсигниите, како начин на изразување на вистинските но и посакуваните, ценетите особини -(most preferable distinctions - како што вели Sir John Feme: The Blazon of Gentry, 1586); истиот автор и го толкува популарниот термин „блазон“, според германскиот корен „blasen“ - „дување во рог“, значи, да се соопшти но со дување од душата, одвнатре, со *издив*, својот основен тоналитет, својот карактер, својата личност. Штитот е поле на кое се црта нашата душа: per pale: вертикално; per fesse - хоризонтално; per cross -

вкрстено; per bend - дијагонално...И неговиот современик Вагнер (A. R. Wagner) заклучува: „...Штитот е супстрат на сите душевни особини од еден човек; тој е поле за систематска употреба и приказ (*display*) на она најдоброто од целата семејна лоза; сите добродетели се центрирани на штитот...“

Што се случува тогаш и таму каде повеќе нема штитови? Зарем се губат личните добродетели, зарем престанува желбата тие да се изразат и негде центрираат, заедно собрани? Што им останува на оние на кои штитот повеќе ни им е даден - на оние на кои не им е дадено да го имаат?

.....

Искован од злато, обрабен со челичен плет, во дрво изделкан, обложен со тврда кожа, исткаен од музика, штитот секогаш е знак; тој не може да се нема - но штитот сам, како предмет вон нас - не е тоа! Вистинскиот штит, оној штит кој не може да се одрече, чија суштина сите предметени штитови само ја соопштуваат, само ја прикажуваат - е штитот на нашето тело. Хералдичките инсигнии на нашите души - тоа се нашите лица, вртани во средиштето од штитовите. Неизбришиви цртежи се тоа - не можат ниту да се изменат, ниту измешаат, да се заменат за некои други. Гавен никогаш не ќе може да се лиши од својот штит, ниту ќе може да го земе Валијантовиот штит. Тома Аквински се прашува за семоќта Господова, но сепак во неа пронаоѓа граница која ниту Господ не може да ја премости. „Може ли да направи раздевствената повторно да стане девствена?! („...Utrum Deus possit virginem reparare?“ Tomas Aquinas: *Questio Quodlibetalis*, V.5.3.)

И тогаш вели: би можела таа повторно да биде доведена во првобитната физиолошка состојба, би можело гревот да ѝ биде простен, би можело да се направи сите луѓе да заборават што неа ѝ се случило, ако тоа по некое чудо и го знаеле - но, Господ сам не би можел да одрече дека било тоа што било! И колку пати повторно да биде престорена во девица, истата личност сепак толку пати би морала да престане тоа да биде - и тоа никој не може да го измени ниту одрече. Никој!

А еден од најрелигиозните луѓе на сите времиња, - „Данскиот Сократ“ - Кјеркегор, во истиот факт ја гледал најсилната потпора начовечкиот живот. Само направеното не може да биде одречено! Само изгубеното - не може да биде одземено! Само девицата која еднаш престанала тоа да биде, не е повеќе, токму во границите на тој чин, во ничија власт. Со стореното, преземеното преоѓаме ние од онаа страна на нужноста во вистинското царство на потполниот суверенитет. Така нам не може да ни се одрече, ниту одземе, само тоа што сме го направиле, тоа на што сме се дрзнале. И

вкупноста на нашето богатство еднаква е на количината од она кое сме биле подготвени да го изгубиме.

.....

Загадочната Кјеркегорова тажаленка - дека му било ускратено да го направи она што го сметал за најважно од сè што човек може да направи - да принесе *жртва*, само наизглед има своја реалност во неговиот опис на причините. Оти, тој вели дека никогаш немал ништо што би можел да го жртвува: сè што имал, пред да узнае дека жртвата е неопходна, му било одземено после тоа сознание. Но, како воопшто сеедно кога нам може сè да ни биде одземено? Кои сме тогаш ние - или чии сме? Оти, според Кјеркегор, или нам не нема, или не сме *свои*.

А Лев Шестов наведува дека во рускиот јазик не е можно („недопустиво“) да се изведе заповеден начин од глаголот „очајува“; веднаш потоа, со напомена дека тоа е допустиво во данскиот и германскиот („verzweifeln – verzweifeln“), заклучува дека од оваа разлика не смее да се изведе заклучок за некој ограничувачки фактор во рускиот јазик кој му ја одзема „...на човекот можноста на луѓето да им се нареди доброволно да паѓаат во очајание...“; според него, побргу ќе биде данскиот и германскиот јазик да прифаќаат да го изразат како можно она кое никако не е оствариво. Едноставно, вели Шестов, доброволното очајување не е очајување, туку симулација на очајување. На очајување не се согласува, не се бидува очаен преку согласност, туку токму преку очајнички отпор, преку одбивање - но, залуден отпор и поразително одбивање.

Но, што ќе ни е, воопшто штит? Заради што го браниме телото од заканите кои однадвор ни се наднесуваат? Од кои побуди ја ставаме таа заштита помеѓу фрлениот камен, исфрлената стрела, замавнатиот меч, завиорениот боздоган - и нашиот сопствен живот кој повеќе не сочувал ни толку колку што е потребно нешто, било што - да може да се жртвува; живот кој не може по заповед, но ниту по согласност, дури ни во очајание да се обвитка?

.....

Меѓу енигмите по чие решение залудно ќе се трага по историските студии, на страниците на психолошките трактати, низ мислите сочувани во учените списи, а кои, пак, се онаа неодолива, но носечка оска на

свкупната уметност, се издвојува мистеријата на гладијаторите од древниот Рим.

Ако и најхрабриот дел од својата одважност црпи од теоретската надеж дека ќе преживее ако го прифати страшниот ризик, гладијаторите ја немале ниту таа надеж; тие стоеле од онаа страна на прагот на стравот, лишени и од самата помисла на идното - вронети во кусото и единствено сега. Смртта не им се укажувала како можност, туку како наполно одредена, јасна извесност, до детали позната. Нивната сопствена срчаност, поврзана со мајсторството на владеење со оружјето, воедно и ја правела наполно веројатна и присна сликата токму на оној другар, кој, ете, седи во оној агол и се одмара - како слика во која смртта сама, утре во арената ќе се облече и ќе ги докусири. И смртниот удар можеби ќе биде зададен токму со тој ист меч кој испотениот и замислен другар, сега, овој момент го превртува низ рацете и пополека, отсутен, го остри!

Што нив ги наведувало да се однесуваат како само да имитираат живот - како да живеат некој привид, бестелесен живот, како да ги живеат соништата од некои други луѓе, додека негде некои други луѓе ги сонуваат *нивните*, вистински животи? Заради што постапувале така *докетистички*? Зошто никогаш, но навистина никогаш, после излегувањето во арената, не ги заврatile своите куси мечеви, своите тризапци и сулицы, заеднички против вистинските непријатели? Зошто не зафијукале со мрежите, засвониле со тркалезните, лесни и цврсти штитови - па да удреле на преторијанците, на публиката - зошто не се устремиле на императоровото грло!? Како можеле да се согласат на таква игра: игра во која *нивниот живот* е само гол сценски и драматуршки услов *заразанода надругите*? Како сеедно кој од нив смогнувал снага да го изусты оној поздрав кој со својата ирационална честитост кон должноста, ја крши логиката на столетијата: „Ave Caesar! Morituri te salutant!“? Да се загине за честа на Татковината - колку и да е апстрактна и нестварна за спасот на вистински и живи другари, за љубов, или најпосле, дури и за насмевката од некој кој се сака- сето тоа може да биде херојски и човечки; но да се согласиш на погибие од раката на својот другар, или на тоа со сопствена рака тој ист другар да го усмртиш, само за да се развесели разуларената маса? Да се согласиш на тоа сопствениот живот, или животот од паднатиот другар, од чии рани, со наша рака зададени, шика крв и потонува, впиена во ситниот песок од арената, да ѝ го препуштиш на намкорестата пресуда од збрчканиот палец на доодениот сенилен старец кого уште само крволочноста на глетката го држи буден!?

Ако некогаш на кого и да е со право би можела да се примени онаа парабола - „Доаѓа, убава и страшна како војска под знамиња“ - тоа секако би можела да се примени на поворката од гладијатори која се согласува, убава и силна, и страшна, бисерите на својата вештина и храброст да ги замени за гровтањето на свињите во воајерска похота! Зошто на тоа се

согласувале? Како таква согласност воопшто може да се разбере во рамките на едно суштество?

Веќе видовме - тоа не можела ниту некаква надеж, никаква надеж немало. Низ стравот се поминало веќе во мигот кога, сред врсоците на веќе запалената публика, вниманието се концентрирало на свирежот од мечот, или, барем само еднаш пред тоа, со страв, на грб, се молело оној збрчкан палец - барем сега, уште само *сега* - да не падне! Ниту уцена, ни жртва - оти со своето погибие никој не се спасувал подолго од времето кое ќе помине до следната борба! Ниту лакомост, оти со победата не се добивало ништо освен можност за нов, пострашен кошмар - оти морало да се најде подобар противник од оној веќе победен.

Па сепак, и Спартак, со циновскиот Еномеј и со другите другари, избегал од вежбалницата скришно, потајум, ноќе. Ни за момент не ја оспориле самата институција, самиот принцип. Како да било *недолично* да не се согласиш со правилата на арената - кога веќе еднаш во неа се вчекорило?

.....

И уште една голема загатка: некои историчари спомнуваат забава, која, себе и на посебно почитувани званици, понекогаш знаеле да ја приредат понекои властелини. Осудените на смрт, ги пуштале, низ тесен ходник, наполно замрачен, да трчаат до вратата, зад која, надвор, ги чекал целат со меч со две сечила и им ги отсекувал главите, заедно со ненадејниот блесок на отворената, сјајна, ливада и зелениот простор во сончевото претпладне (неизоставно се чекало сè да биде расцветано и сонцето да засјае на ведрото небо) - со глетката која, како последно, се врежувала во видот после трчањето низ мрачниот тунел. На пресечениот врат брзо е ставана лесна метална плоча, загреана толку за да ги подзабави млазевите крв, за телото да може да претрча уште неколку чекори запамтени како последна заповед од главата. Правени се опклади околу тоа кој најдалеку ќе стигне и колкава е најголемата можна далечина која телото без глава може да ја помине! Трчањето, со учесниците во ваквите опклади, го гледале (*дали можеле?*), главите паднати во тревата - ги гледале своите тела како им бегаат и заминуваат.

Зошто затворениците се согласувале да трчаат низ темниот ходник? И тие, како и гладијаторите, точно знаеле што ги чека, оти, низ тесните прозорци, можеле да видат што долу се случува, на излезот од ходникот.

Може ли да се најде некое разумно толкување? Можеби и може; можеби е можно да се смисли и логично и непротивречно објаснение. Но, зарем тоа тогаш, воопшто би можело да се однесува на споменатите

ситуации? Може ли сеедно каква логика и сеедно која непротивречност да се вклопи во двете споменати антрополошки енигми?

И не е ли потребен само мал напор, незнатно поместување на фокусната оддалеченост, за дел од диоптријатапојако сочиво - па двете енигми да се покажат како универзални загатки, а нивните координати како сеопшти и перенијални? Милиони луѓе, од дамнина, не биле ли, заправо - гладијатори? Својата судбина, илјадници и десетина милиони, храбри, вешти со оружје младичи и зрели мажи, буквално не му ја понудиле ли на самоволието од збрчканите палци на своите владетели? Зарем сеуште не е присутен татнежот од нивните чекори и бучењето од гласовите, додека маршираат и го извикуваат, поминувајќи под владетелските трибини, своето громко и сложно, и пожртвувано, и несфатливо: „Ave Caesar!“?

И дури, вон тоа: нели секој човек, од секогаш, со стапувањето во живот, стапува и во *арената* од која жив не може да излезе? Втрчува во *тунел* на чиј светол крај се рајските кулиси и - целатот со тешкиот и злослутен блесок во рацете? Зарем на било кој живот, - на секој живот - не може да се погледне како на глетка која ѝ се укажува на нашата глава: додека телото, како во магличестата нестварност од кошмарот, пополека се оддалечува, се тетерави безглаво низ тревата во која прска крв - чекор повеќе или помалку, што навистина би можел да значи? Губиток или добивка на нечија опклада!?

Можеби тоа можеле, во мигот, да го појмат и гладијаторите и безглавите тркачи: дека секоја разлика е само привидна и површна! Дека, во еден поширок круг, секој од таа публика, па и оној, Цезар сам, е веќе влезен во *онаа арена*, дека секој од нив е утрешен гладијатор, дека и оној целат и гледачите занесени во кладењето, поседнати под сенчестите балдахини, додека се разладуваат со бистро вино, - исто така веќе го почнале своето *трчање* низ замрачениот последен ходник, дека веќе се втурнуваат кон мигот во кој главите ќе им ги здогледаат сопствените тела како се тетерават, до падот?

Дали сите - кој порано, кој подоцна, веќе сме стапиле во арената од која е недолично да се излезе?

Оти, зошто и ние не им се завртуваме на преторијанците? Зошто не удриме по *Цезар*?

Недостапни се вистинските преторијанци и невидлив е палецот од *вистинскиот Цезар*.

.....

Жителите на Усора, со право сметале дека *последната облека*, онаа која никогаш не ќе може да се соблече ниту замени - воедно е и најстрашното боравиште. Но, сеопшт факт на човечкото постоење е токму тој дека онаа наша *прва облека*, онаа со која се раѓаме, тоа е таа иста која ќе ни биде и *последна*, онаа со која ќе се умира; нашето сопствено тело е нашиот вистински, неминовен *страшен стан*.

Оној штит, направен тоа тело, тој страшен стан, да го одбрани од опасностите кои однадвор доаѓаат - зошто ни е! ? Зарем сеедно кој го брани она место на кое му е страшно, зарем сите не целат тоа место што побргу да го - напуштат?

Но, токму тој штит е тука за да го одбрани она кое обитува во тој страшен стан: оти, ако оној вистински штит - кожен, од лика, дрвен, од кален челик и бронзена легура - го скрива, затвора, притиска - оној другиот, нашето тело, тука е за да открие, отвори, ослободи. Низ него проговара и зрачи она кое сме ние, низ него се остварува сè што можевме и смогнавме да бидеме. И додека, година по година, на неговата поврвнина се врежуваат бразди издлабени од киселините на живеењето, додека „рѓата на времето го разјадува“, како и да е, под дождовите и ветриштата, венее и станува урвина - *тој наш страшен стан*, во чија внатрешност за секогаш престојваме - постепено се преобразува, слој по слој преоѓа во листенца злато, блескот, убавина, сè посличен со вистинскиот штит од злато.

Со секој подвиг бришеме по едно видливо и трошно скалило и го заменуваме со невидливо и неодминливо; со секој убав чин и доживување (овде сме заради - убавина!), симнуваме по еден бескрајно тенок премаз злато од својот сопствен штит и го преточуваме во незгаслив сјај кому златото му е непотребно; со секој гест на отпор против оние кои би сакале да нè држат заточени, отстрануваме по еден слој решетки заковани преку небото, и го заменуваме со слој алабастер низ кој почнува да се назира како бистро пролетуваат разиграните диви гулаби.

КРАТКАТА ЛЕКЦИЈА ОД МЛАДИОТ ВОЛК

...Од тогаш до денес многу пати се искачив на врвот Љуботен: во 1997-та го направив и јубиларното 150-то “возвишение” – поимот со кој јас го означувам чинот на стасување до врвот. Колку се тоа вкупно искачени километри? Не се знае со сигурност. Имено, на ниту еден друг светски врв мерењата не покажале толкави разлики и такви осцилации. Вообичаено, разликите во одделни мерења ретко надминуваат половина метар. Подгответе се да ме обвините дека измислувам: “Разликата меѓу најниската и највисоката вредност во мерењата на Љуботен надминува

неверојатните 1000 метри!“

Да! И ако сакате детали, таа изнесува точно 1064 метра, бидејќи најниската вредност во официелните мерења на Љуботен, изнесува само 1986 мнв, а највисоката дури 3050 мнв!?! Вториов податок го регистрирал тимот на Картографскиот воен институт на Австро-Унгарија, и тоа е наедно единствен случај на Балканот да е измерена височината над 3000 метри. Загатката “Љуботен“ дотолку е посложена, што резултатите на истите екипи, при мерењата на сите други врвови во регионот, се совпаднале до сантиметар.

Љуботен е и мистерија, но и фасцинација без урнек и споредба. Своето уверување дека Шар Планина содржи се што на еден човек му е потребно за да биде среќен, овчарите го изразиле со поговорката: “За среќата се доволни три работи: вода љуботенска, мома призренска, пес шарпланински!“

Сепак, мене лично практично сите нешта на Шар Планина ме прават среќен и дури, ме водат до најдлабоки метафизички согледби. Орелот “брадан“, кого за последен пат го видов на небото над Карабунар 1976 година, кога се спушти толку ниско што ми правеше сенка со своите мрки крилја додека лежев ничкум во тревата, за на крај да дојде на дофат на раката, а ние за прв и последен пат се погледнавме очи во очи; сивиот сокол кој направи девет кругови околу мене исправен на шилецот од Остри Карпи: гигантскиот мечок кој во сонот ми кажа каде да го најдам неговиот костур за да ја составам долната вилица со неговиот череп (“Од највисоката карпа на Смикот, фрли го кон реката твојот шарен стап најсилно што можеш и таму ќе ги најдеш моите останки“ – така ми се јави во сонот и таму и ги најдов!); букет енцијан; бусен од “небесен гласник“ убав како најнежна икебана никнат на 2700 метри надморска височина; големата бука кај “Слаткото Изворче“ висока над 50 метри која четворицата не можевме да ја опфатиме; волците, да, така е, - особено волците! Научив многу нешта од легендарната група наречена “4 мускетари од Присој“ над Вратница, предводени од волчицата, кои за 5 години заклаа над 300 овци, десетина коњи, исто толку магариња, 6 маски, и изедоа околу 70 загари и дузина шарпланинци, меѓу кои и “Сари“, прочуениот мегданција, страв и трепет за волците, уплав за мечките. Откако еднаш ме регистрираа блиску до нивното непристапно и непроодно засолниште, толку добро се запознавме што тие ме пречекуваа и од далеку ме придружуваа со саати на моите долги соло планинарења.

Па сепак, најсилно ме потресе кратката лекција, соопштена од еден млад, анонимен волк. Култното предавање на Мартин Хајдегер “Lectio brevis“, откако го прочитав повеќе пати, одвај успеа да ми долови дескрипција на вистината која младиот волк само со еден гест ми ја предочи како апсолутно и тотално искуство. Ако некогаш ноќе, во темница и силен дожд, пред очи ви светнала молња, тогаш сигурно знаете

дека јасно осветлениот пејсаж се задржал на вашата мрежница неколку секунди откако молњата згаснала и пределот објективно пак потонал во мракот.

Ете така свети метафизичкиот пејсаж на мрежницата од мојот дух, до денес, откако одамна згасна молњата со која тој беше осветлен; молњата на кратката лекција од младиот волк

А тоа вака беше: по итен телефонски повик од еден пријател познат сточар, отидов до неговото зимско бачило блиску до С.С. Повикот ме најде во Тетово, така што бев на местото за 30-тина минути. Пријателот а со него и двајца овчари, истрчаа пред мене. Од шталата сидана со блок цигли и прекриена со покрив од слама, и букови гранки, одекнуваше силно лаење. “Сакаше да видиш збира ли шталата стотина песови!?” го прашав.

“Волк! Волкот е внатре! Се качил по покривот и пропаднал низ една дупка! Сега не може да излезе!”

Се мушнаваме внатре низ подотворена порта. Педесетина овци збутани во аголот од темната просторија. Во спротивниот агол, стегнат како прачка, волкот. Силните бели заби му блескаат од полутоворената насобрана муцка, од очите се истура зелен фосфорен пламен, сурото крзно му е наодрешено од ушите преку вратот до опашката. Обрачот од овчарски песови, стегнат на пет—шест чекори од волкот, уште посилено загреме откако ние влеговме. Од време на време, по некој од песовите кои имаа боцкава алка околу вратот, ќе се залеташе кон волкот и уште побргу ќе се повлечеше назад, штракајќи со забите додека пењата прскаше на сите страни.

“Овчарите го затекнале тука. Се беше притаил, за малку да им се провере низ нозете кога ја отвориле портата. Не пипнал ниту една овца. Можеби цела ноќ чекал само за да си ја спаси главата. А млад е, одвај ако е годиначе!” Навистина, волкот не беше уште до крај израснат, долгите нозе крепеа тело не потешко од 30-35 кг.

“Ме повикале со мобилен. Веднаш им наредив на овчарите да ги донесат сите кучиња. Еве ги тука, сите 14 на број. И веќе цел саат ниту еден не смее да удри на волкот. Гледаш ли што ти е волк! Сега го чекаме “Беликот“, тој е со јагнињата. Кога тој ќе дојде ќе има што да видиш!”

Од време на време, во куси мигови, младиот волк погледнуваше кон провалениот отвор на покривот. Оттаму доаѓаше единствената светлина во мрачната просторија, а со неа и сите мириси на животот, и сите глетки на слободата и спасот што волкот ги почувствувал и запомнал во својот краток живот. Начинот на кој гледаше кон отворот, силно ме потресе и ме потсети – но на што!? - тоа не можев да го одгатнам. Помислив дека би било фер на волкот да му дадеме шанса! Да ја отвориме портата, ние да излеземе, а на кучињата и на волкот да им оставиме самите да го решат проблемот! Ако волкот се пробие, нека им раскажува на своите потомци за својот подвиг; ако загине, песовите ќе имаат што да раскажуваат додека се

живи!

Но, ми беше јасно дека никој од актерите на оваа драма не помислува на тоа да биде фер. Античката трагедија веќе ги имаше наметнато законите на својата неотповиклива поетика. *Нема бегство од проклетство!* – велеше големиот Платнар. Кога судбината почнува да дејствува, нема сила што ќе ја запре!

Секој од 14-те песови беше повозрасен и поголем од младиот волк. Па сепак, ниту еден не се осмели да се доближи до снежно белите песјаци на волкот, ниту да погледне во огнот што како лава се истураше од неговите очи. Можеби сепак требаше да се обидам да му дадам фер шанса на волкот!?! Но не го сторив тоа. Како опчинет ја гледав драмата. Покривот како да се беше провалил под нашите нозе, и како сите да бевме пропаднале низ истиот тој отвор – и волкот и песовите, и збивтаните овци, и мојот пријател и овчарите, и јас. И како веќе никој од нас да не можеше да излезе од тоа маѓепсано трло.

Потоа стаса овчарот со “Белиќот“. Откако влезе, запре одвај една секунда, колку очите да му се свикнат на темницата. Токму во таа последна секунда од својот живот, младиот волк фрли уште еден поглед – и каков незаборавно јасен поглед! - кон отворот во покривот од кој доаѓаше сета светлина на овој свет што му беше останала да ја види! И тогаш се сетив!

Едновремено, како замавната секира, “Белиќ“ летна и удри право во волкот. По него на младиот волк му се впуштија сите песови. Звуците на смртта; Шекспир беше во право; останатото е тишината! Две кучиња си ги лижеа раните – едниот на предната шепа, другиот на слабината.

Додека возев дома, низ еден отвор во облачното небо, се проби малку светлина; блесна синилото. Совршено јасно разбрав дека тој отвор е дупката провалена во небесниот покрив кон која што погледна и низ која што замина младиот волк, и дека за никој од нас нема друг излез од ова маѓепсано трло што го викаме светот.

И ми беше јасно дека младиот волк во последната секунда од својот живот, го виде токму истиот оној тунел низ кој јас го видов врвот Љуботен при моето прво “возвишение“!

Запрев над С.С. Од правецот на Присој се јави волк. Звучеше како тивка и таинствена молитва.

БИГОР ОД ШАР

Шарпланинецот е кралот на канидите! Тоа значи дека е најимпресивен, најимпозантен, највеличествен од сите 385 регистрирани раси на својот вид. Откако пред 20-тина години во еден текст мојата

дребност му ја додели оваа титула, денес таа е составен дел од описите на шарпланинецот.

Шарпланинецот “Бигор од Шар“ е кралот на шарпланинците, поправо, кралот на кралевите! Секој што еднаш го видел, рекол дека таков шарпланинец никогаш не видел! Поубав и поскладен од најголемите и најкрупните; поголем и покрупен од најубавите и најскладните; поснажен од најбрзите; побрз од најснажните; Прин Валијант меѓу викините; самурај со неброено многу победи и без ниту еден пораз; кога ќе го слушнат неговиот громовит глас, на волците им се ежат крзната а опашките им се виткаат меѓу нозе од уплав; кога од далеку ќе го видат Бигор од Шар, мечките се привлекуваат во дувлата, а рисовите се кријат зад првиот камен или се качуваат на највисокото дрво!

Бигор од Шар имаше очи какви што само еднаш се среќаваат, и поглед што не се заборава!

Од сите негови одлики, најсилен впечаток за секогаш ми оставија неговата апсолутна верност и безусловното пријателство. Квалитетите кои ние луѓето највисоко ги цениме и најмалку ги поседуваме!

Бигор од Шар го сретнав за прв пат на 8 октомври 1978-та година. Во картонска кутија за чевли, стегната со врзопче и продуена на неколку места за да прима воздух, како кутре од 17 дена, ми го донесе легендарниот јунак Хамза Рестелички.

“Како ме најде Хамза, кога ниту беше кај мене, ниту ја имаше мојата адреса!?” прашав откако седнавме а на кутрето му дадовме вода. Тој ден затворено во кутијата за чевли патуваше десетина саати; првите пет часа на коњ од бачилото на Бигоровци до Рестелица во skutот на Хамза, потоа со ципот до Драгаш; другите пет саати, од Драгаш до Призрен и од Призрен до Скопје, меѓу торбите и коферите во багажникот на старите автобуси, бидејќи шоферите не му дозволија на Хамза да ја внесе во автобус кутијата со кутрето.

“Таков човек мора сите да го знаат! Првите деца што ги прашав ме однесоа до твојата зграда!“ Хамза му го даде и името. “Таткото на кутрево е од Бигоровско бачило, најдобриот пес в планина. Нека се вика Бигор.“ И така остана. Откако го слушна своето име, Бигор престана да пие вода, појде до мене и легна до моите нозе. Многу подоцна разбрав дека во тој миг за него почна нашето пријателство. Шарпланинецот е по правило најдлабоко поврзан со еден човек. Кој ќе биде тој, самиот избира. Бигор беше *One man dog* – за него од тој миг веќе немаше ни други, ни трети, ни пети луѓе: неговиот избор беше направен. Во текот на нашето другарување, со својата беспримерна приврзаност Бигор од мене направи *One dog man* – човек на еден пес!

Кога Бигор наполни осум месеци, го однесов со колата назад во Рестелица. Ја добив Фулбрајтовата стипендија: една година престој во САД и во мај требаше да заминам. Му објаснив дека сакам да го живее

својот живот, каков што доликува на еден изворен шарпланинец. Мислам дека тој тоа го разбра. На заминување од Рестелица без престан свирев со сирената на мојата “Лада“, но погледот на Бигор со кој ме гледаше додека влегував во колата оставајќи го врзан со двојна ортома за оградата од бачилото не можев да го избришам. Ни тогаш, ни подоцна, ни денес. До денес не сум сигурен дека таа одлука ја сметаше за исправна, но ја прифати со тешко срце. Јас денес знам дека тоа не беше исправна одлука, а срцето ми знае колку неговото пријателство беше поголемо од моето.

Вториот ден откако во јуни следната година се вратив од Америка, веднаш појдов да го видам Бигор. Хамза ми објасни во кој дел од планината е Муамед – Мучо со овците и со Бигор. Брзав, таа мугра, низ бескрајните пасишта, кон регионот на Ѓини Вода, кај месноста Кулата. Патем сретнав неколку овчари и секој ми даде исти упатства: “Лесно ќе го најдеш Бигора. Каде што пасат *неговите* овци, другите стада не смеат ни да се доближат! Барај кај што тревата е најмалку испасена а цвеќето неизгазено, таму е Бигор со овците! Но внимавај, тој е многу опасен пес и ако не те познае нема да му куртулиш!“

Кога два часа подоцна наближив кон местото, слушнав зад ридот Кулата еден истрел од пиштол. Некоја јанса ме зајаде! Побрзав по угорница. По извесно време во пресрет ми појде еден човек на коњ. “Момче, не оди горе! Таму има едно песиште-страшилиште! Не ми даде да поминам со коњот покрај неговите овци. Ме нападна како тигар, пукав во него, но коњот ми се исплаши и го промашив. Пред да испукам друг куршум веќе се најдов во тревата. Ако не беше тоа девојчето на Мучо да му свика, ќе ме парчосаше за секунда! Цел живот сум со овци, но таков пес како Бигор ниту имало, ниту ќе има на цел Шар!“

Ах, добро е, го промашил! Си помислив и со трчање појдов таму од каде што дојде коњаникот. Само што стапнав во предлот со највисока густа трева, преполна росни цвеќиња, загрме гласот на Бигор. Уште додека трчаше кон мене, од далеку, знаев дека ме препозна! Кога би знаеле на некој толку да му се радуваме како што Бигор ми се радуваше мене, би биле најсреќни суштества на светот. Но за таква радост никој од нас не е способен, ниту толкава среќа луѓето можат да ја почувствуваат!

Останав со Бигор цел ден на бачилото. Муамед – Мучо имаше жена, пет ќерки од 2 до 10 годишна возраст, и околу 350 овци. Сите ги чуваше само Бигор. Другите стада имаа по 10-15 шарпланинци, и сепак волците им земаа по некоја овца, теле, дури и коњ. “Кај нас Бигор не дава ни да се доближи дивината!“ се фалеа девојчињата.

Додека седев завален во тревата, со Бигор легнат до мене, сосема јасно разбрав дека тој од мене очекува на враќање да го земам со себе. Три пати го врзуваше Муамет-Мучо, и девојчињата го галеа и му даваа да јаде; трите пат тој го кинеше јажето и ме стасуваше. Третиот пат го замолив најстарото девојче да ме слика со Бигор и скинатото јаже. Потоа лично и

го дадов крајот од јажето во рацете, за Бигор да разбере дека јас сакам тој да ме послуша и да замине!

Во Рестелица не останав на спиење, иако така беше договорено. Не можев да бидам толку блиску до Бигор, а да го оставам без мене, и мене без него. Додека возев свирев со сирената без престан. Подолу од тунелот, на излезот од рестеличкиот синор, сиот забреван, на патот стоеше - Бигор. Излегов од колата и долго, долго го галев. Му реков дека тој треба да остане, оти тоа сега е неговиот живот, а јас ќе заминам. Неспоредлива беше кралската тага во погледот со кој ми покажа дека ме разбрал, но уште поголема беше возвишеноста со која јасно ми го простуваше смртниот грев, за кој тој не беше ни способен, ниту го разбираше; гревот на изневерување пријател!

Муамед-Мучо беше еден од последните сточари-номади. На есен, со овците заминуваше во Кишино, штипско. Го најдов таму и него и семејството, овците и Бигор. Оној ден вечерта, сам се вратил до бачилото. Оттогаш продолжил да ги чува сите, чекајќи ме мене – својот пријател. Еднаш двапати годишно го земав Бигор на неколку дена со колата и пак го враќав. Знам дека и денес ме чека, каде и да е, како што и јас мислам на него, секогаш и каде и да сум.

FELIS CONCOLOR

Се сеќавам и на она што не сакам; а не можам да го заборавам она што сакам!

Џеј Џеј (погодувате дека станува збор за изговорот на иницијалите J.J.) прв пат ја сретнав во Вест Палм Бич, Флорида. Имаше многу девојки во таа голема сала во која очигледно нешто важно се подготвуваше. Можевте да ги видите само пред да се појави Џеј Џеј. Потоа сите тие се сторија силуети, кои бргу се расплинаа во магла, за од нив да остане само звукот - гласови, реченици, бакарни свончиња на нивното смеење – но нив, се колнам дека в миг сите ги снема!

Во тој огромен хол на луксузниот хотел со 750 соби и дури 30 кралски апартмани, влезе Џеј Џеј: и ги стори невидливи сите други суштества! Не само што ги снема десетици девојки од кои, како што реков, сега можев да ги слушнам само гласовите. Ги снема и сите тие луѓе кои седеа во удобните темно зелени фотелји од дискретно издвоеното лоби, маркирано со монструозно голем тркалезен тепих со бојата на морското дно преполно корали. Ги снема рецепционерите, конобарите, ги снема децата кои до пред малку играа криенка низ холот, ги снема и нивните мајки кои забреван трчаа по нив!

“Фелис конколор!” – не знам како ми дојде токму тоа на ум, но таа

навистина беше пума! Божествена пума излезена од прадревните џунгли на Јукатан, право од најголемата пирамида во која таа ги чуваше дванаесетте кристални черепи што пред илјадници години ги оставиле вонземјаните, нејзините сонародници од галактичките бездни, оние истите кристални черепи по кои цел живот конпееше големиот визионер и фантаст Артур Кларк, и кои ги имаше како последната визија на смртната постела во својата вила на Шри Ланка, откако еднаш ја виде онаа тринаесетата, која ја краси корицата на неговата последна книга!

Кристално бела и свездено златна пума, со тиркизни очи на совршено тркалезното лице со две беспрекорно пропорционални дупчиња на образите – толку мазна што тоа не можеше да биде дел од овој свет, така хармонична и складна во движења што ни тоа не беше чекорење, дури ни левитација, туку кореографска симфонија пред која просторот со радост ничкум се спушташе до нејзините гипки мали стапала, да ја потпре и понесе, како аплаузот што ги потпира и носи најголемите балерини низ светлосниот сноп на рефлекторите во нивните најблескави сценски мигови – Џеј Џеј наеднаш запре на еден чекор до мене!

“Хермоса ес!“ – го слушнав својот глас. Од сјајот на тиркизот, низ долгите густе трепки, до мене стаса нијанса на прашање кое очекува објаснување.

-Тоа е од Д.Х. Лоренс, реков. Една негова новела за случката во Њу Мексико. На шпански. Значи “Прекрасна е!“ – додадов.

Тоа беше среде лето. Следната зима ме затекна на север. Скитав малку низ Канада, појдов до Винипег, да ја видам црквата на Св. Бонифациј, местото на кое се одиграла големата драма опишана од Ернест Томпсон Ситон во приказната “Винипешки волк“. Ни една трага не остана, ни едно сеќавање за волкот. Ловечкото друштво на Винипег беше тотално неинформирано, на чело со претседателот. Како и свештеникот од црквата Св. Бонифациј. Во мене тој волк е жив од мојата девета година!

А беше тоа неверојатно студена зима – мојата најстудена зима. Се вратив на Корнел Универзитетот, за по неколку дена да се уверам дека не ме држи ни едно место, ниту една обврска. Од Бафало, каде што два дена се дружев со инспиративна група на суб-културни андерграунд уметници собрани главно околу театарот, ги посетив некои познаници од “Кодак“ во Рочестер. Излегов од хотелот, додека гласот од вокменот-радиото ме предупредуваше да не допирам со голи раце никаков метал, за да не ми се залепи раката, бидејќи ќе може да се одлепи само хируршки. Плукнав во замрзнатото сиво попладне; ви се колнам дека плунката ја фатив во дланката како топче мраз! Гласот од вокменот соопшти дека температурата е минус 47, со факторот ветер минус 53 степени Целзиусови! Верувам дека во радиус од илјада милји бев единствениот човек надвор од домот или од колата, без шапка и без ракавици.

Еден автобус “Грејхоунд“ запре на семафор. Возачот ми отвори.

Беше полн патници. Само седиште број два беше слободно. На бројот еден седеше слабичка дама на околу седумдесет години, со очила ленонки и со капела, и изразито аристократско лице. Ме сепна кога на моето дискретно, практично прошепотено прашање, дали местото е слободно, со јасен глас потврди со зборовите: “Го чувам за вас!”

Коментарот на возачот – крупен млад црнец со ретки мустаќи – “Човеку, ќе паднеше мртов на улица да те оставев уште само десет секунди да стоиш на овој студ без шапка и без ракавици!” – малку го одложи моето чудење. Штом му потврдив и реков дека му должам и дека бездруго ми го спасил животот, ја прашав дамата дали сум точно разбрал дека таа кажала оти седиштето го чувала токму за мене.

-Да, добро сте разбрале! Мирно потврди и се намсевна.

-Аха, па секако. Само сум заборавил дека сме се договриле да го чувате и дека заедно ќе патуваме. Разменивме уште неколку реченици. Во еден миг ми се стори дека таа зборува со мене македонски. Халуцинирам, си реков, студот ми фрлил неутронска бомба право во центарот за говор, си помислив!

- Не халуцинирате. Јас знам кој сте. И каде треба да одите денес. Јас сум од пентакостите. Ние можеме, во одредени услови, не само да разбереме секој јазик на светот, туку и да го зборуваме. До сега сум утврдила дека зборувам околу 70 јазици, ми рече на беспрекорен македонски. Овој пат се намсевна уште по кротко!

Мене лага а вам вистина, но следните половина час дамата ми раскажуваше за своите патувања и мисионерската работа низ светот – од Индокина до Бразил, и од Етиопија до Мексико. На македонски!

-Појма немам каде патувам, и реков. Влегов сосема случајно во овој автобус. Можеби вие ќе знаете да ми речете каде тоа треба да стасам!?

- Не влеговте случајно. Ви реков дека седиштето го чував токму за вас. Автобусот оди до Албани. Вие ќе се симнете во Сиракјуз. Појдете од автобуската право на Ливингстон авенија. Тамо ќе го најдете одговорот и на ова патување. Малку молчеше. Знаев дека чека да ја погледнам право во очи: - И ќе разберете зошто сте последните две недели толку вознемирен и зошто никаде не ве држеше место.

Тоа беше премногу. До Сиракјуз не реков веќе ни збор. Бев решен да не се симнувам, за да и демонстрирам дека не давам пет пари за такви трикови – какви и да се! Во Сиракјуз ми се обрати возачот.

-Човеку, рече дека одиш до Сиракјуз! Токму тука сме! И картата ти е до тука, да не си заспал!? Погледнав во билетот. Беше издаден до Сиракјуз. Низ прозорецот до мене стаса и третата насмевка. Овој пат беше најмилозлива. Нешто ми рече. Не можев да слушнам ништо, но помислив дека ми рече “Побрзај, да не задоцниш!”

Додека чекорев по Ливингстон авенија, почна да врне ситен, сув снег. Не беше толку студено како во Рочестер. Можеби околу минус 30

степените Ц. Немаше никој на улица. Наеднаш видов сцена: двајца Мексиканци, со ловечки пушки седат на еден камен. Снегот е длабок и работ од нивните чизми одвај се насира. Пред нив лежи голема, бела и златна, пума, грациозна, величествена, со неверојатно убава глава. Очите и се затворени. Еден од ловците ме погледнува, покажува на пумата и ми вели; “Хермоса ес!”

Наеднаш се сепнувам: тоа е до најситен детал сцената од текстот на Д. Х. Лоренс! Но таму ме немаше мене – како сум можел да ја видам!? Додека го забавувам чекорот збунет од неверојатната острина на сликата која што туку ја видов појасно отколку што ја гледав пустата авенија опсипана со ситен густ снег, забележувам на тротоарот, право пред мене, едно женско тело. Внимателно го свртувам на грб. На светлоста од уличната сијалица блеснува совршениот круг на лицето на Џеј Џеј, врз кое бешумно слетуваат роеви ситни снегулки. И се топат!

Ме барала во Сиракјуз цели две недели. Ни сама не знаела зошто, но во таа студена ноќ, со последни сили, тргнала низ пустата Ливингстон авенија, со чувство дека тука ќе ме најде.

Во април, се поделивме. Можеби мојата пума се вратила во Јукатан. Во онаа пирамида што никој освен неа не знае каде е, кај вонземјаните, нејзините сродници.

ЈАСТРЕБОТ И ДЕВОЈКАТА

“Сега ти се потребни смелоста и храбро срце, Енеју!” Се сетив на овие стихови од Вергилиј. Бев пропаднат во влажен тежок снег до колена. А очекував дека студеното време ќе ја сочува тврдата кора по која лесно и брзо ќе стасам до сртот! Сртот! Има многу да раскажува за тоа што значи сртот оној што се другарува со планините, како што селско дете другарува со ореви. Зошто со ореви? Па нели реков дека бев пропаднат во снегот до колена!? И дека очекував стврднатата кора на подзамрзнатиот снег, да држи до сртот!? Селските деца зимно време немаат други играчки освен ореви. А за секое дете, најдрагата играчка е, се разбира, онаа единствената која ја има! За вистински планинар, нема друга играчка освен планината. Ете зошто! Но за сртот – кога ќе стасам до сртот! Сега сртот беше многу подалеку отколку што планирав да биде во осум часот наутро, додека стоев тука, во густата темна шума, зацапан во мокриот снег.

Одев веќе цели два часа. До тука мојот воз одеше по предвидениот возен ред. Изминав добри 14 км. Почетокот на фебруари. Не се двоумев дали ќе ја изодам планираната тура. До тогаш не знаев за што зборуваат луѓето кога зобруваат за истоштеност, заморот, исцрпеност, па уште и

сомнеж! Или, с краја да е, за откажување, враќање од половина пат!?

“Ќе речат дека јунак не е тој што од пол пат се вратил!“ И овие последни стихови од спевот “Калевала“ (треба ли да потсетам: од јуначкиот, херојскиот еп “Калевала“!?) ги знаев како литература, не како искуство. Тие беа само теза, поправо хипотеза, дури не ни реална претпоставка. Ако можев да одам 17 часа без одмор по тежок планински терен и да изодам над 100 км, проценив дека по снег во зимски услови, без проблеми ќе одам 8-9 часа и ќе изодам 45 км. Ме влечеше желбата да трчам по сртот, врз замрзнатиот снег, по истиот овој срт што го знаев прекриен со густата куса трева и опсипан со галаксии планинско цвеќе, сртот што го сакав толку многу, а што сега така неочекувано ми се измолкнуваше од раце. Зар можев да не го посетам и кога е под длабок снаг, зар можев да не му ја олеснам осаменоста, да не донесам радост и на него и на мене!? Та кога на пролет, ќе му се оптучам во онаа густа миризлива трева, секоја тревка и секое цветче ќе се сетат на тоа дека и среде зимо појдов да ги видам – ете токму така помислував!

Арно ама... не предвидов дека среде шумата ќе смекне снегот! Потполно го *одумив* тоа. Шумата држи повеќе топлина. Нема ветер, страната е јужна, времето јасно сончево, снегот ќе смекне, и замрзнатата кора воопшто нема ни да се фати врз него. А јас бев во лесни платнени “шангајки“ – оние за пинг понг. Умен како што ме дал Господ, верував дека светот нема друга работа освен да се усогласи со сите мои предвидувања. Сега под итно, требаше да се излезе од шумата. Горе, по сртот, сигурно е фатена цврста, подмрзната кора, по која со трчање ќе летнам и ќе го фатам својот “возен ред“, дури и порано ќе стасам. А планирав да стасам до селото од кое последниот автобус тргнуваше во 18 часот, некаде до кај 16 часот – четири попладне! – оти денот зимски е краток, пред да ме фати ноќта. Ни храна носев, ни вода – по обичај. Ни кибрит, ни преслека, ни оружје.

Бев на половина пат до сртот. Ако до тука стасав за 2 часа, втората половина ми зеде четири и пол часови. “Точно на пладне“ – што би рекол Гари Купер, или токму во “Големото Пладне“ што би кажал Ниче, вљубеникот во Планината, инкарниран во мојата дребност, стоеше на сртот! Не беше тоа глетка за помнење, уште помалку за јуначки спев. До сртот четири пати ги сменував местата на маичката, кошулата, блузата и џемперот. Ветровка не носев. Како што најдолниот дел од облеката ќе се направеше жива вода, се соблекував, го блекував врз голото тело следниот дел, а оној сторен “жива вода“ го турав последен одзгора. И така четири пати. Ги сменив по сите комбинации. Сега стоев на сртот со џемперот, блузата, кошулата и маичката со прерамки најодозгора. На три пати запирав и ги цедев сите парчиња од облеката – верувајте ми, од нив течеше потта како да беа извадени од леген! Веќе ви реков – не беше тоа кој знае каква глетка!

Но вредеше! Вредеше! Сега кога ќе му летнам по ледената прекривка што светеше како Невското Езеро пред битката на Ватерло! Добро, ова за Невското Езеро не ми фаќајте кусур – така тогаш ми дојде. Но претчувството за Ватерло беше пророчански точно. Сребрен оклоп ја беше опточил стројната и снага на планината, и просто мамеже да се стрча човек! Како Наполеонов гренадир појдов во пресрет на заслепувачката белина. И како Наполеонов гренадир паднав. И пак, како Наполеонов гренадир паднав, но не се предадов! Оти, секој го знае тоа: Наполеоновите гренадири гинеле – но не се предавале! Не ни помислив дека Сончевото време ја стопа таа кора, толку што од среброт не остана ништо – опсвен сосема тенко посребрените емулзии. Колку за уметничкиот ефект. Но по ниту едни емулзии никој никогаш не одел. Та така, ниту јас по овие! Пропаднав на првиот чекор до над бедрата! Намокрениот снег не дозволи ни да ја извлечам ногата, подготвена за трчаница! Арно не ја скршив, или во најмала рака, истегнав од колкот, колку бев залетан!

Половина час подоцна, запрев, тотално истоштен. Се обѕирнав: бев изодел околу стотина метри. Ја пресметав брзината и проценив колку време ќе ми треба, под услов да ја задржам, до целта. Беше 7 февруари! Излезе дека некаде до трети март ќе ги издоам тие 22-3 км, доколку не запрам ни за миг. Стоев сам, (горд и бунтовен, се подразбира!) на највисокиот дел од долгиот срт прекриен со снег. Над мене Сонцето исто за сите, и небото сино и исто за сите, планината таква каква што е, и јас оставен од сите. Одлична констелација за продуктивен дијалог. Што велам: за цел симпозиј. Во еден момент сосема сериозно ја зедев предвид варијантата да останам тука кај што сум до првото топење снег. Ако имам среќа, си реков, тоа може да се случи и за десетина дена, дуриа само за една недела. И тогаш ќе продолжам.

Мислете си што сакате, но јас тогаш *знаев* дека би останал жив тука, среде снегот, на сртот, до првите денови март! Апсолутно немаше смисла да губам сила за да преминувам двесте метри на сат. Двесте метри напред или назад, не менуваше ништо. Само што ќе бев поизморен и поиспотен отколку што бев, А бев веќе целиот “жива вода“, немаше смисла да го менувам распоредот на деловите од облеката: сите беа не како извадени, туку како потпоени во леген. Нозете во фармерките (повторно таа бесмислица со Гари Купер! Кој оди во планина и тоа уште зимо, со фармерки!? Гари Глупер!) ми беа залепени за влажните и напола стврднати ногавици од платното што трговецот Леви Штраус некогаш го беше планирал за едрата на прекоокеанските “клипери“, додека рударите и гојдарите не открија дека се добри за панталаони – откако со два пара коњи не можеле да ги растргнат! Стапалата, заробени, и соголени во тенките платнени “шангајки“, на мое огромно изненадување, беа топли, поправо, беа во млака вода! Тогаш открив и дека нема подобар начин да се спасите од карење гангрена заради измрзнати прсти на нозете, отколку

постојано да чекорите. Не запирајте – и вашите стапала долги саати ќе создаваат доволно топлина!

Ќе ви откријам една тајна. Од претходно искуство знаев дека најдобар начин да останете живи во снежна пустош без засолниште, е да ископате дувло во снегот. Одличен термо излоатор, снегот ќе ве заштити не само од ветрот, туку и ќе ја сочува, ќе ја конзервира вашата телесна топлина во дувлото. Кога реков дека бев сигурен оти ќе издржам тука на сртот, среде снегот до март, го имах на ум и тој “кец во ракавот“.

...Имам не повеќе од четири години. Седам во еден цврст *сепет* (сепет е кош плетен од пратови), прицврстен за самарот на грбот од мирен црн коњ. Од другата страна на самарот е некаква вреќа – брашно, можеби. Одиме низ снегот, и веќе се стемнува. Студено е, чкрипи снегот под копитата на коњот и чекорите на луѓето. Други звуци нема – од студот сите онемеле! Наеднаш од облаците кликнува некој висок, јасен глас. Три пати. Го прашувам чичко ми Ремзо (мир со него): “Што беше тоа?”

“Јастреб, ми вели – тоа беше јастребот!”

“Зошто јастребот е во шумата и по ваков студ, а не е во селото со кокошките?” – знам дека јастребот е птица, како и кокошките – токму затоа и него сигурно му е многу студено како и на кокошките, си размислувам.

“Затоа што до него не стасува нашата моќ да го натераме во кокошарник!”

Оттогаш го засакав јастребот и ја замразив моќта! За мене моќта стана еден вид магија со која јастребот требаше да се престори кокошка...

...Леторо е во екот! Воздухот над недогледната унгарска *пуста* трепери од вжештеност. Одиме на еден салаш. Јавам на висок, нервозен коњ. Мојот пријател, сопственикот на салашот, на вистински азган ат кој поигрува на секој чекор и фрла чифтиња готов да се втурне во галоп, со еден потег на уздата наеднаш го стаписува атот во место, од футролата вади двоцевка, ја крева кон рамото... над нас кликнува еден прекрасен голем јастреб! Истрелот грми токму во мигот во кој го удирам пријателот по раката.

Јастребот го менува правецот на летот, се крева повисоко, кликнува три пати. До салашот и се до вечерата, пријателот не ми зборува...

...над Махоје, преку највисокиот врв обраснат во огромни борови, прелетува јастреб. Кликнува три пати додека се спушта зад ридот. Зачекорив восхитен, колку уште еднаш да го видам. Токму во тој миг, низ гранките од високиот бор на кој мојот роднина смолареше (собираше смола од канчиња) паѓа секирата што му се испушти од раката. Удира точно на местото на кое стоев пред да се стрчам по јастребот...

...Јастребот! Си велам, латински *Accipiter gentilis*. Во потсвеста си

го вртам филмот кон звукот на првите две кликнувања, додека со другиот дел од свеста јасно го примам третото. Над мене, сосема ниско, очигледно љубопитен да ме види кој сум, сигурен дека немам оружје, кружи еден голем прекрасен јастреб. Толку е голем што сум сигурен дека е женка. Кај птиците грабливки (не го сакам тој збор, бидејќи претставува проекција на наши предрасуди) како што се орелот, соколот, јастребот, женките се поголеми и посилни од мажјациите. Се враќам, со се духот, кој беше заталкал со јастребите, на сртот, пропаднал во снегот до половина. По цели пет кругови, направени практично на дофатот од раката (на дофатот, ама кога стоиш до пазуви окован во влажниот снег, одвај и сопствената глава да ти е на дофатот на раката!) јастребот заминува врежувајќи ја силуетата на своите крила во небото како што се врежуваат некои насмевки во срцето. Молкот на пладнето повторно е совршен. И јас како да станувам глувонем. По малку, се фаќам како почнувам да си рецитирам:

*И додека во снегот затрупан претам,
Наеднаш со снагата блескотам и светам...*

Чекај, си реков, што правиш!? Какви се тоа стихови!? И од каде? Ги знам од некаде, не сосема такви, но тоа е тоа. Станав поет во планината, наеднаш мојата преголема напнатост се разрешува во смиреност и сега сум токму тоа – поет во планината! Оти поезијата и е разбирање на смислата на светот, до кое доаѓаме во мигови по крајна напнатост, откако ќе се прекине хипертензијата. Така нешто...И тогаш ми текна. Тоа е Јејтс. Стиховите се

*While on the shop and street I gazed
My body of a sudden blazed...*

Потоа ми дојде еден период на вистинско *сатори искуство*. Бев просветлен и благословен, просветлував и благословев. Сега имав репер и овој пат полесно се сетив дека и стиховите на Јејтс завршуваат со истото чувство: дваесетина минути бил во целосен занес, толку радосен што чувствувал дека е благословен и дека благословува!

Преломот во карактерот беше само привиден. Во основа, си го зацврстив. Имено, иако имам жестока аверзија кон сите форми на понизност, коленичење, паѓање ничкум, сега во ненадејна инспирација и просветлување, го сторив токму тоа: Со судни маки ги извлеков нозете од дупките во снегот, тврди како бетонирани, и потпрен врз лактовите, мешечки, почнав да лазам по снегот! *Да лазам по снегот!* Луѓе – јас, познат како Оној-Што-Ги-Пасе-Дивите-Кози, човекот што за еден ден пеш изодува колку не може да се изоди за три дена со добар коњ, јас исправениот и неуморниот, доживеав да се видам како лазам, како ползам,

како мешечки се влечам по снегот!?

Не и стопати не! Јас тоа само го имитирав летот на јастребот по нсегот наместо по небото.

Половина час, дури и пеев со сиот глас! Мешечки изминав повеќе од два километри за помалку од еден час. И нозете ми се одморија и здивот го вратив. Во четири попладне седев кај првото поточе и се миев. Снегот тука веќе не допираше над колена и повторно можев да се исправам.

Во длабока темница, околу седум навечер, влегов во селото. Пците се збираа околу мене, беше полна месечина и вистинска цибрина: зајакот си ја бараше мајка си во планината за да се стопли! Знаев дека последниот автобус е заминат. Во првата куќа ме прибра домаќинот, еден стамен, средовечен маж со црни мустаќи и побелена остра коса.

Додека вечеравме, им ја раскажав на домашните мојата приказна за патувањето низ планината. Јастребот не го спомнав, а го прескокнав и најважниот дел – лазењето! Сега, во топлата безбедност на куќата покрај огнот и полната трпеза, ми се чинеше дека таа срамна епизода дури не се ни случила. Целата приказна ја градев околу истакнувањето на сопствената моќ. Сакав да ги импресионирам селаните кои, иако живеат во планина, никогаш не би се осмелиле од чисто спортски или метафизички мотиви, сами без оружје и без храна, да отидат ноќе ни до првото ритче над селото. Особено сакав да ја импресионирам девојката, најверојатна ќерката на домаќинот – една висока, стројна мома која цело време молчеше, но гледаше отворено и право во очи.

“Не личи да се фали моќта, освен таа на Господ. Човечката моќ е гнасна. Таа е итроштина а не доблест, казна а не милост. Моќта на луѓето поробува, не ослободува. Моќта е смртен непријател на човешчината!!“

Ме гледаше остро. Како јастреб. Видов како од ракавите полака ги шири своите крила со облик на срце. И како низ прозорецот што домаќинката пред малку го беше отворила за да натрупа малку снег во кофичката со која се играше едно четиригодишно детенце, излетува еден прекрасен огромен јастреб, толку голем што сигурно беше женка. Гледав како ја снемува во ноќта оваа благородна птица (*gentilis*), а би се заколнал и дека сите во собата слушнавме како трипати високо и јасно кликна јастребот.

Белешка за авторот

Роден во време на првите јагоди, кога младите лисја на буките се луто зелени, а врвовите од крошните на елките се опсипуваат со цвет од ново семе, во село Махоје, сместено на самиот срт Рудине, во синцирот врвови од Тајан до Звијезда, во висовите на централна Босна.

Планините и тој другаруваат цел живот. Ги запознал Карпестите Планини на Северна Америка, Високиот Атлас, Алпите, величествениот Кавказ, возвишените пространства на далечната Анадолија. Најмногу се гордее со тоа што во еден ден се искачил на четирите највисоки врвови на сончевата Македонија - 2712, 2747, 2702, 2763 - редоследно. Кога е на Шар Планина, најмногу е со себе. Го сакаат шарпланинците, коњите и децата; тој е вљубен и во шумите, цвеќињата и изворите.

Ги објавил книгите: *Критички методи*, *Филозофија на иконокластиката*, *Falco peregrinus*, *Мотивација и медитација*, *Македонија - Catena Mundi*, *Логос и хиерархија*, *Тутункесе*, *Капка дожд*, *Прамен волна*, *Ex Catedra*, *Чадот од догорчето на сонот*, *Метафизика на врвот...* до сега 36 на број, а за планините, шарпланинците, птиците и филозофите пишува во Германија, Италија, Швајцарија, Австрија, Чехословачка, САД...

Во Скопје завршил средно образование, факултет и го отпочнал сето она што го чини човечкиот живот вреден: во Скопје и работи, без прекин, од првиот чекор. Магистрирал и докторирал во некои други градови и земји, колку за самиот да се убеди дека не е екстреман локален патриот. Денес е Редовен професор по Историја на филозофијата (нововековната и современата) и по Филозофија на политиката, на Институтот за филозофија, при Универзитетот „Кирил и Методиј“, Скопје, каде што останала запишано и дека за прв пат во академската историја на еден македонски универзитет, ги вовел во настава предметите *Филозофска антропологија*, *Филозофија на политика*, *Филозофија на религија*.